

78 балл къазанмишна

Дагъустан Республикадин Кьил Рамазан Абдулатипов Россиядин Федерациядин регионрин виридалайни бегерлудаказ кваллахзавай 20 руководителдин жергеда ава.

Гражданвилдин общество вилик тухунин Фондуни губернаторрин кваллахдин менфятлувал тайинарун патал 9-апрелдиз туькьурлай рейтинг "Известия" газетдиз акъатнава. Сифтеган рейтингда хьиз, и сефердани регионрин килерикай гьар садаз вини кьил 100 балл къазанмишдай мумкинвал ганвай. Рамазан Абдулатиповани Самарский областдин губернатор Николай Меркушина "Виридалайни бегерлудаказ кваллахзавай губернаторар" твар ганвай сад лагъай дестеда чкъар къуна ва абурукай гьар сада 78 балл къазанмишна. Регионрин руководителрин кваллахдиз кьиммет гудай члавуз социологиядин делилар, субъектди экономикада къазанмишнавай нетижаяр, гьакни региондин руководителдин кваллахдиз федеральный ва региональный СМИ-ри, экспертдин дестеда гузвай кьиммет фикирда къазвай.

ЛЕЗГИ

Газет

Жуван Ватан,
ватанэгълияр хуьх!

1920 – йисалай акъатзава

N 16 (10609) хемис 17 – апрель, 2014 – йис WWW.LEZGI.ETNOSMI.RU

Кьиммет "Дагпечатдин" киоскрай - 10 манат

Премьер-министр Дербентда Чкадал веревирдна

10-апрелдиз РД-дин Гьукуматдин Председатель Абдусамад Гьамидов Дербент шегердиз ва Дербент райондиз фена. Ина ам яшайиш патал еке метлеб авай са жерге объектриз килигна, ада ина совещанини тухвана.

РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъдин ва информациядин Управлениди хабар гузвайвал, мугманвиле авай члавуз премьер-министрди РД-дин эцигунрин, архитектурадин ва ЖКХ-дин министр Муса Мусаев, РД-дин хуьрун майишатдин министрдин заместитель Шамиль Алиев, "Дербент шегер" муниципальный тешкилатдин кьил Имам Яралиев, "Дербент район" муниципальный тешкилатдин кьил Кьурбан Кьурбанов ва маса официальный ксар галай.

Премьер-министр мугманвиле Дербент шегердин 2000 йисан сувариз гьазурвал акъазвай гьалдихъ галаз таниш хьунин ва алай макъамда гьелелиг гьализ тахъанвай месэляяр веревирд авунин мураддалди фенвайди тир.

А.Гьамидов шегердин са жерге объектриз, гьа гьисабдай паркуниз, спортдин имаратриз, куьчяр авай гьалдиз килигна.

Идалай гуьгьуьниз ада Дербент шегердин кьилиз лазим тир меслятар, гьакни республикадин министерствойринни ведомствойрин руководителриз шегердин инженервилдин сетар цийикла туькьур хьувунин, куьчяр аваданламышунин, дараматрин вилик патар ремонт авунин рекъай са жерге тапшуругьар гана.

Ахпа ам Дербентдин яшайишдин квалер эцигдай камбинатдин генеральный директор Гьажи Жабраиловахъ галаз санал райондин территорияда комплекснидаказ эцигзавай объектриз килигна.

Къейд авун лазим я хьи, и объектар "Россиядин Федерациядин гражданар тлем акаьдай ва къулай яшайишдин квалералди таъминарунин, яшайишдин квалеринни коммунальный майишатдин къуллугъдин ери хкажунин серенжемрин гьакьиндай" Россиядин Федерациядин Президентдин 2012-йисан 7-майдин 600-нумрадин Указ кьилиз акъудунин сергьятра аваз эцигзавайди я. Экономкласдин 100 агъзур квадратный метрдилай гзаф майдан авай объектар эцигна куьтягъзава. Гьа ик, саки 2000 хизандиз чпин яшайишдин квалерин шартлар хъсанардай мумкинвал жеда.

А.Гьамидован регьбервилек кваз совещанини кьиле тухвана. Анал жавабдар руководителриз талуьк тир тапшуругьар гана, са бязи месэляяр кьетлен гуьзчивилик кутуна.

РД-дин Гьукуматдин Председателди Россиядин Президент Владимир Владимирович Путинан майдин Указ кьилиз акъудунин важиблудвал къейдна: "Указ кьилиз акъудунин республикадин агъалияр патал яшайишдин экономикадин жигьетдай кьетлен метлеб ава, вучиз лагъайла къабулзавай серенжемри агъалияр тлем акаьдай ва къулай яшайишдин квалералди таъминарунин дережа, гьакни яшайишдин квалеринни коммунальный къуллугърин ери хкажунин куьтмек гузва".

Бакуда гуьруьш

И йикъара кьиле РД-дин премьер-министр Абдусамад Гьамидов авай Дагъустандин официальный делегация Азербайжан Республикадиз фена.

Делегациядик РД-дин эцигунрин, архитектурадин ва ЖКХ-дин министр Муса Мусаев, "Дербент район" муниципальный тешкилатдин кьил Кьурбан Кьурбанов ва маса официальный ксар квай.

Азербайжанда мугманвал Баку шегерда Гуьрметлу ксар фарахъатнавай Аллеядиз финилай башламыш хъана. Ина Абдусамад Гьамидова Азербайжандин вири миллетдин регьбер Гьейдар Алиеван сурал

▶ 2

Нубатдин сессия

2014-йисан 24-апрелдиз Махачкъалада пакаман сятдин 10-даз Дагъустан Республикадин вад лагъай сеферда хкъанавай Халкъдин Собранидин кьанни цуругуд лагъай сессияди вичин кваллах башламышда.

Анал агъадихъ галай месэляриз килигдайвал я:

1. Мировой судьяяр тайинарунин гьакьиндай.

▶ 2

Махачкъала шегердин администрациядин информационный политикадин ва пресс-къуллугъдин управленидин

Малумат

Силисдик квай Махачкъаладин мэр Саид Амирован тереф хуьн яз митинг тешкилиз кланзавайбуру ам тухун кьанунсуз кар тирдан патар хъай Махачкъала шегердин администрацияди ва кьанун-къайда хуьдай органри тагькимарнатлани, киш юкьуз, 12-апрелдиз имам Шамилан ва Ярагь Мегьамедан куьчяр садсадал гьалтзавай чкадал са шумуд виш кас кватл хъана. Абуру шегерда общественный къайда чуриз алахъна. Митингдин чьехи пай иштиракчяр патарив гвай шегердин ва районрин агъалияр тир.

Кьанун-къайда хуьдай органри пешекарвилелди дуьзгун гьерекар кьиле тухунин нетижада гьалар са куьруь вахтунда къайдадик кухтаз алакьна.

Мадни къейд авун лазим я хьи, социальный сетра митингдин тешкилатчйри махачкъалавийриз ана иштирак авунай гьар садаз 500 манатдин кьадарда аваз пул теклифиз хъайиди акур ксарин малуматар чукурна.

Шегердин чьехи пай агъалияр митингдив хуш авачиз эгечина. Идан патар хъай социальный сетра ва блогра ганвай гзаф кьадар баянри шагьидвалзава. А баян гунра инсанри и кардилай наразивал къалурзава ва ихтин жуьредин серенжемар кьиле тухун законсуз кар тирдан патар хъай хъизва.

Рикел хкин, силисдик квай Махачкъаладин мэр С.Амирован делодиз талуьк кьарар суддин кьарардин бинедаллаз къабулда ва шегерда гьалар къайдадикай хкудиз алахъзавай тайин тир дестейрин кьанунсуз вири жуьрейрин гьерекартин рехъ энгел тавуна атлуда.

Сагърай лагъана

15-апрелдиз Дербент шегердин администрацияда Дербентдин 2000 йисан сувар кьиле тухунин мярекатра Азербайжан Республикади иштиракунин галаз алакьалу яз, Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председатель Абдусамад Гьамидова совещание кьиле тухвана. Адан кваллахда Азербайжан Республикадин налогрин рекъай министрдин заместитель Сагьир Мамедханова, Азербайжан Республикадин налогрин рекъай министрводин финансин ва майишатдин управленидин начальник Мегьамед Баладашова, РД-дин Кьилин ва Гьукуматдин администрациядин руководитель Рамазан Алиева, РД-дин экономикадин ва террито-

▶ 2

ОБЩЕСТВО

Жегьил писатель, таржумачи, композитор Мурад Саидова иштиракчйрин фикирдиз Стлал Сулейманан урус члалаз таржума авунвай члалар, адаз бахшна Самед Вургьуна, Осип Мандельштама хьенвай ширир гьана.

▶ 3

УМУЬР

Кьенин гьакьикъат я, Интернетдикай менфят къачузвайбуру гзаф жезва. Алай аямдин и алакьа себеб яз лап яргъара авай инсанарни мукьва жезва. Гьа ик заз фадлай патариз акъатнавай хейлин хуьруьнвийрикайни чир хъана.

▶ 5

Къилин редактордин гаф Хийирдиз хьурай!

Дидед члалал хъыз-квадардай, рахадай, манидин ван цаварив агакьардай мумкинвал хъанва крымвийриз. Садра куьне абуруз гьихтин шадвал хъанватла аннамиша. СССР чукурдайла етимриз элкьвей абурукай гила мад гьакимар хъхъанва.

Яраб Азербайжан Республикада чи ватангълийриз ихътин бахт мус къисмет жедатла? Са экуь юг абуруз гьа Советрин девирдани къалурайди тушир. Агъзурралди лезгидар, фир-тефир чка сал авурвилляй, Азербайжан миллетдиз дуьнмиш хъанай. Аялриз къилин образование къачудай мумкинвал, пешекарриз дуьзгун къуллугъар гузвачир, газет-журналдикай, радио-телевиденидикайни абур магьрумнавай. "Къеве гъатайла ваклазни буба лугъуниз мажбур жедат" лугъузва халкъдин мисалда. Абуруни ана, виликдай хъиз, гилани гьа зулумдик кумазма.

Урусрални виликан чи хейлин республикайра исятда къуьл илисзава. Иллаки Эстонияда, Литвада, Латвияда. Абурулай Украинадини члуру чешне къачунва. Азербайжанда лезгидар хъиз урусарни чпин миллет дегишаруниз мажбурзава. 15 республикадикай ибарат СССР чукурдай туначиртла, урусар, гьелбетда, и йикъал къведачир. Кравчукалайни Шушкевичалай Ельцин алдатмишиз алакна, чпин республикайра яшамиз жезвай урус халкъни абур чпин паук кутун хъува. Гила Украинада урусикай "москалар" хъанва. Абуру неинки мектебра дидед члалал къелдай шартларикай, гьакл идарайра жуван члалалди рахуникайни кваз магьрум ийиз алахънава.

Урус халкъ зурба халкъ тирди чна гьамиша рикел хвена кланда. Килиг садра, Украинада урусри чпин члал хуьн патал гьихтин велвела къарагъарнаватла. Харьковский, Луганский, Донецкий область Украина федерациядиз элкьурдай референдум къиле тухун патал виш агъзурралди урусар майданриз экъечнава. Милицияди, армияди, бандеровчийри гьужум авунихъайни кичевалзава.

Россиядин Федерациядани гила Советрин Союз чукурдай тун еке гьалат хъайиди яваш-явашиз аннамишзава. Дуьньядин са пай тир еке чи государстводари вири халкъар къал-къиж тавуна, дуствилелди, стхавилелди, барабар ихтиярар аваз яшамиз хъайи вахтарихъ парабуру чпин цигелвал къалурзава. Белки, СССР чукурдайла чи Коммунистрин партиядин, улкъведин къиле-вайбуру фашизмди, бандеровчийри мад къил хъаж хъийидайдакай фикирначир жеди. Ингъе Украинадин куьчейра нацизмдин хаш (свастика) гьилевай-бур, парталрал алкьурнавайбур пайда хъанва. 23 йиса авай Анастасия Димитрука хъенвай "Чун садрани стхаяр жедат" манидиз Клайпедадай тир музыкант Вильгис Пупшиса маса литоввийрихъ галаз санал музыкани туькьурна Интернетдиз веьенва. Бес ида чаз Советрин девирда яшамиз хуьн чпиз эсиллагъ къисмет тахъай жегилрин къил къецепатан пропагандади члуру патал элкьурнавайди, Украинадин халкъ патал писни хъсандай абурувай къил акьудиз тежезвайди къалурзавачни?

Америкади, Англияди, Европададин хейлин маса улкъвейри фадлай инихъ Россиядин Федерациядин сергъятриз жезмай къван мукьва хуьн патал вири жуьредин алахъунар ийизвайди неинки улкъведин къилевайбуруз, гьакл адетдин гьар са агьалидизни ачуьдиз аквазва. Россиядин Федерацияни, Югославия хъиз, клусар-кларус ийиз кланзава абуруз. Халкъарин арада къал-къиж туна, гьатта Кеферпатан Кавказ Россиядивай чара ийиз алахънава. Чаз алакьдай вири жуьредин зиянар гун патал виликан чи союзный республикайриз ара датана кискис гузва.

Гьелбетда, Владимир Владимирович Путин са еке клараб хъиз акланва абурун туьтера. Ам я абурун вири планар члурузавайди. Иесивал хъува ада Советрин Союздин гимндин, Мавзолейдай Владимир Ильич Ленин ада акьудиз тунач, мукални клута гьилера авай фялединни лежбердин памятникни ада вичин чкадал эхцигиз туна. Ингъе и йикъара Москвадин мэрди ВДНХ кардик кухтазвайдакайни чаз хабар ганва.

Советрин символар (лишанар) яваш-явашиз чи умуьрдиз хъезва. Абурун гьайиф члуруналди гзафбуру яраб и символрихъ вичин вахтунда хъайи социальный ва маса артуханвилерин иесияр хъедатла чакай лугъузва. Улкъведа дегишвилер екебур жезвайди чаз чи вилералди аквазва. Ятлани гьеле-лиг яшайиш, умуьр бейни элкьурдайди яз ама, лугъузва дуьньядин укьлугуру дадмишнавай агъсакъалри.

"Трудовая Россия" гьерекатдин къиле авай Виктор Анпилова веревирдзава: "Гьакъикъатдани Крым чи гьиле гьат хъуьнухъ галаз санал, мектебрин ГТО-ни ("Готов к труду и обороне") хъезва. ИТАР-ТАСС информгентстводикай ТАСС (Телеграфное агентство Советского Союза), ВВЦ-дикай ВДНХ (Выставка достижений народного хозяйства) хъийизва. Са къадар вахт идалай вилик "Зегьметдин Игит" тварни арадал хъанай. Ибурухъ галаз санал эдебсуз, шит телевиденидин чкадал Советрин телевидени, Советрин хъсан кино арадал хъанайтла, мадни хъсан кар жедат. Гьелбетда, сифте нубатда, аз халкъдин гьиле гьукум-жилавар авай чкайрин Советар арадал хъана ва чун девлетлуьризни кесибриз элкьурнавал эхир эцигна кланзава. А члавуз виридахъ аялриз хъсан образование гудай шартлар жедат, министрдини гьулдан члурудай рабочийди са санаторийда, зун-вун лугъун тавуна, санал ялни ядай".

Ша чна инал машгьур писатель Александр Прохановахъни яб акал хъийин: "1991-йисалай башламизна, "Россия" государстводин чка мурдар, экуьчун къведай пиян аждагъанди къунай. И чкадай садрани са затни эхъечлун лазим тушир. Лугъуда хъи, къуна цвар ягъай таран кланикай яргъалди векь-къал экъеч хъийидач. Россиядизни анай яргъалди са затни эхъечл тавун патал дуьньядин къунари цвар яна. Ятлани инай чун эхъечлзава. Алай вахтунда жезвай къван дегишвилери урус халкъдихъ лап зурба алакьунар авайди мад сеферда тестикъарзава".

Гьа Анпиловаз, гьа Прохановаз хъиз чазни чи яшайиш, чи умуьр къвердавай агваллуди, метлеблуди, цуьк акьуднавайди хъана кланзава. 1-сентябрдилай Президентдин Указдалди чи школайра физкультурадин комплекс ГТО кардик ахатда. СССР-да ам 1931-йисалай 1991-йисалди, тамам 60 йисуз кардик хъанай. Гьукуматдал 30-июналди ГТО кардик кухтадай серенжемар ва 1-августдалди талуьк тир нормативный акт гьазурун тапшурмишнава. Ихътин дуьшубушра "Хийирдиз хьурай" лагъана алхишда гьар са лезгиди. Зи гафни гьам я.

Бакуда гуьруьш

1

венос эцигна. Гуьгъуьнлай Дагълух паркуна авай шагьидрин Аллеяда телеф хъайи игитрин гуьмбетдал цуьквер эцигна.

Мугьманвиле авай члавуз Дагъустандин делегация Азербайжандихъ инвестициядин барадай авай мумкинвилерихъ галаз таниш хъана, гьакни Сумгаитда авай энергетика, газдин, эцигунрин хилер патал пластикдин ва металдин турбаяр, ракьнини батареяяр, тадаракар гьазурдай, алай аямдин истемешунриз вини дережада жаваб гузвай технопаркуниз фена.

Абдусамад Гьамидов Азербайжандин туризмдин рекъай лап члехи проектирикай сад тир

дагъларай лыжайраллаз авахъдай "Шагъдаг" курортдани хъана.

Баку шегьерда мугьманвиле авай члавуз РД-дин Гьукуматдин Председателди Азербайжан Республикадин Президентдин векилвилер ганвай налогрин рекъай министр Фазил Мамедовахъ галаз рахунар къиле тухвана. Азербайжанди Дербент шегьердин 2000 йис тамам хъунихъ галаз алакьалу шадвилерик иштирак авунин месэляяр веревирдна. Рахунар къиле тухудай члавуз РД-дин Гьукуматди ва Азербайжан Республикадин Гьукуматди шегьердин куьчейр цийикла туькьур хъуьнуни, ана Олимпийский комплекс эцигунин рекъай санал кваллахунин сергъатар тайинарна.

Сагърай лагъана

1

рияр вилик тухунин рекъай министр Раюдин Юсуфова, РД-дин эцигунрин, архитектурадин ва яшайишдин квалерини коммунальный майишаддин министр Муса Мусаева, РД-дин физический культурадинни спортдин министрдин сад лагъай заместитель Зейнал Салаутдинова, Дербент шегьердин къил Имам Яралиева, "Дербент 2000" ГКУ-дин Дирекциядин руководитель Али Нурмегьамедова ва масабур иштиракна.

Совещание ачуьналди, Абдусамад Гьамидова къейдна хъи, сувар къиле тухудалди вахт лап тимил амуькьзава, амма къиле тухвана кланзавай кваллахрин къадар гзаф я. Иниз килигна, вири тешкиллувилерин месэляяр ва тайинарнавай проектар килиз акьудунин гьилер къакъажна гатумун лазим я.

Совещанидал веревирдер авур асул тема Гь. Алиеван куьче цийи къилелай туькьур хъувун ва Олимпийский комплекс эцигдай чка тай-

инарун, эцигунин кваллахарни Азербайжан Республикади вичин хивез къачун хъана.

Им, - лагъана А. Гьамидова, - спортдин гуьрчег объектрикай сад жедат, адал стадион, сирнавай гъавиз (бассейн), гьакл шегьергъийри ял ядай паркунин зонани акалда.

Чаз и комплекс шегьердин къене эцигун хъсан акуна, ик хъайила ана аялризни члехибур уз спортдал машгьул жедат мумкинвилер арадал къведа. Азербайжандин терев Олимпийский комплекс эцигунин кваллахар энгел тавуна башламиз гьазур тирди ва и кардин патал хъай И.Яралиевани разивал ганвайди къейд хъува А.Гьамидова.

Имам Яралиева Азербайжан Республикадин Гьукуматдин векилриз, Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председатель Абдусамад Гьамидоваз шегьердиз члехи фикир гунай сагърай лагъана ва юбилей къиле тухузвай 2015-йисуз Олимпийский комплекс эцигна акьалтарун патал эцигунардайбуруз чпелай алакьдай вири куьмекар гун хиве къуна.

Нубатдин сессия

1

2. "Дагъустан Республикада образованидин гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

3. "РД-да етим аялрин ва диде-бубайрин къаюмвал алачиз амуькнавай аялрин жергедай, етим аялар ва диде-бубайрин къаюмвал алачиз амуькнавай аялрин идарайрай тир аял (аялар) хизандиз хъавиле (рушвиле) къабулнавай, къаюмвиле къачунвай граждандиз садра пулдин пособие гуни гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

4. "РД-дин территорияда шейэр кура-кура маса гудай базарин, ярмаркайрин ва агропромышленный выставкайрин - ярмаркайрин кваллах тешкилуни гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

5. "РД-дин са бязи законодательный акт-рик дегишвилер кухтунин гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

6. "Дагъустан Республикада инновационный кваллахдин ва экономика вилик фин илимдин инновационный жигъетдай таъминарунин гьакьиндай" РД-дин Закондик дегишвилер кухтунин гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

7. "Дагъустан Республикада куьнери малдарвилерин чилерин статусдин гьакьиндай" РД-дин Закондик дегишвилер кухтунин гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

8. "РД-дин государстводин къуллугърин гьакьиндай" РД-дин закондик дегишвилер кухтунин гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

9. "Дагъустан Республикада государстводин жегьилриз талуьк политикадин гьакьиндай" РД-дин Закондик дегишвилер кухтунин гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

10. "РД-да гьайванрин аламдин объект хуьнин ва ишлемишунин гьакьиндай" РД-дин Закондик дегишвилер кухтунин гьакьиндай" РД-дин закондин проектдин гьакьиндай.

Сессиядал са жерге маса месэляризни килигда.

М.Ю.Лермонтован 200 йис

Чехи шаирдин гьурметдай

И муьвара Дагъустан Республикадин Гьукуматдин Председателдин заместитель Р.Ж.ЖАФАРОВАН режьбервилек кваз заседание кыле фена. Ам Урусатдин Чехи шаир-классик Михаил Юрьевич ЛЕРМОНТОВ (ам Кавказда, Дагъустанда, Азербайжанда са шумудра хъана, дагълариз ва чи гьублуз гьейранвилеин члалар теснифна) хайидалай инихъ 200 йис тамам хьунихъ галаз алакьалу яз, 30-апрелдин ва 1-майдин йикъара чи республикада кыле тухудай литературадин международный автоэкспедициядиз талукьарнавайди тир.

Анал и важиблу вакъиа чи республикада тешиклудаказ, хъсан гъазурвал аваз кьейд авунин месэляяр веревирдна ва махсус кьарар кьабулна.

Чиниз уьлкведин ва дуньядин гзаф пилерай Чехи шаирдин яратмишунрал рикI алай, Дагъустандиз гьурметзавай мугьманар кьведа. Мярекат кыле финикай ва шаирдикай вичикайни чи СМИ-ра гегьени материалар гудайвал я.

Мярекат кыле финикай ва шаирдикай вичикайни чи СМИ-ра гегьени материалар гудайвал я.

СтIал Сулейманан 145 йис

КукIушрин кукIуш

МЯРЕКАТ

Мегьамед ИБРАГЪИМОВ

13-апрелдиз Махачкъалада, Р. Гьамзатован тIварунихъ галай Милли библиотекада ФЛНКА-дин (Лезгийрин милли культурыдин федеральный автономия) Жегилирин департаментди Дагъустандин халкъдин шаир, зур-

лейриз талукьарна республикадин меркезда ихътин межлисар мадни тешиклун ква. Межлисдин тамадайри акьалтзавай несилар патал СтIал Сулейманан яратмишунар чехи ватанпересвилеинни, инсанпересвилеин, тербиядин тешипигь авачир чешме тирдакай лагьана. Къуй чахъ "XX асирдин Гомерди" кутунвай баркаллу рехъ лайихлувилелди давамардай кьегьалар мадни хьурай.

манйивал гуз хъанач, акси яз, адан йигинвал мадни артух хъана. Къени чаз Сулейман, адан идеология, шаирдин яратмишунриз хас дерин философия тамамдиз малум туш. Шаирдин вири шиирар гьатнавай кылдин ктаб чапдай акъатнавач. Ихътин ктаб акьудун чарасуз я. Шаирдин чIаларин таржумаяр вири санал кватI хъууна, абурукай сечмебур хьагьунни важиблу месэлярикай сад я. Юбилеяр кьез алатзава, амма чна ихътин кралал кIуки гъана акьалтIарзавач. Вири и делилри литературадал, чIалал машгьул пешекаррин вилик еке кваллах акьвазнавайдан гьакьиндай шагьидвалзава. Шаирдин юбилейдиз талукьарна ихътин мярекат тешиклинавай жегьилар сагърай, - акьалтIарна вичин суьгьбет Ф. Нагьиева.

СтIал Сулейманан яратмишунрикай чпин фикирар Гъажи Ильясова, Зульфийкяр Къафланова, и царарин авторди, ФЛНКА-дин Жегилирин департаментдин координатор Мегьамед Алиева ва масабур лагьана.

Жегьил писатель, таржумачи, композитор Мурад Саидова иштиракчийрин фикирдиз СтIал Сулейманан урус чIалаз таржума авунвай чIалар, адаз бахшна Самед Вургьуна, Осип Мандельштама кхъенвай шиирар гъана.

КватI хъанвайбуру ДГУ-дин жуьреба-жуьре факультетрин студентар тир Владик Батманова, Айна Исмаиловади, Эльмира Идрисовади, Тагьир Исмаилова, Валида Рамалдановади фасыгьатдаказ кIелай шиирар иллаки хушдиз кьабулна.

Яратмишунрин межлисдин эхирдай Жегилирин департаментдин векилри мярекатда иштиракчибуруз сагърай лагьана ва рикIел аламукьдай шикилар яна.

Яратмишунрин межлисдин тамадаяр

ба арифдар СтIал Сулейманан 145 йисан юбилейдиз талукь яз тешиклинавай яратмишунрин межлис кыле фена. Мярекатдиз чIалаз, литературадиз вафалу, чехи шаирдин шииратдал кьару алимар, общественный деятелар, шаирарни писателар, студентар атанвай. Кылди кьачуртIа, ина ДГПУ-дин профессор Эфенди АКВЕРДИЕВ, "Лезги газетдин" литературадин отделдин редактор Мердали ЖАЛИЛОВ, Албанистикадин илимдинни ахтармишунрин институтдин директор, филологиядин илимрин доктор Фейзудин НАГЪИЕВ, литературадин критикар Гъажи ИЛЬЯСОВНИ Халидин ЭЛЬДАРОВ, шаирар Зульфийкяр КЪАФЛАНОВНИ Агьалар ИСМАИЛОВ ва лезги интеллигенциядин хейлин маса векилар авай.

Иштиракчийрин фикирдиз 1934-йисуз Москвада кыле феий Советрин Союздин писателрин 1-Съезддал СтIал Сулейманан лентиниз кьачунвай сес (рахунар - шиирар) гьуналди, межлис кыле тухузвайбур тир Казбек Якьубхановани Таифа Шихзадаевади мярекат ачухнавайди яз малумарна.

Абуру кьейд авурвал, къенин мярекат ФЛНКА-дин Жегилирин департаментди Махачкъалада кыле тухузвай сад лагьай серенжем я. Фикирдик инлай кьулухъ лезгийрин машгьур векилрин юби-

Мярекат итижлуди хъана

Нурлу гьетер-гъалибчияр

Жуьрэтлу капитан

Гъазурайди - Земфира БАБАЕВА

РЫБНИКОВ Александр Ильич - 3-Белорусский фронтдин 43-армиядин 126-стрелковый дивизиядин 690-стрелковый полкунин командир, капитан.

Рыбников Александр Ставропольский крайдин Шпаковский райондин Темнолеска хуьре казакдин хизанда дидедиз хъана. Ам гьеле гьевечизмаз адан диде-буба Дагъустандиз куьн хъанай, абур Аксай хуьре яшамыш жезвай ва ада ина школани куьтягьна. 1940-йисуз жегьилди Дагъустандин педагогический институт акьалтIарна, Дербент шегьердин культпросветучилищеда литературадин тарсар гузвай муаллим яз кIвалахна. Гуьгьунлай адакай Дагестанские Огни поселокдин мектебда литературадинни тарихдин муаллим хъана.

1942-йисан январдиз А.Рыбниковаз Яру Армиядин жергейриз эвер гана ва ам военный училищедез рекье туна. Гъа и йисан зулуз ада Бакудин 1 лагьай пехотный училищедин куьруь вахтунда чирвилер кьачудай курсар куьтягьна ва жегьил офицер лейтенантдин чинда аваз танкариз акси яракьрин взводдин командирвиле тайинарна, ам Орджоникидзедин патарив душмандиз акси женгерик экечина.

Гуьгьунлай Александр Рыбникова гьакI 4-Украинский, 1-Прибалтийский, 3-Белорусский фронтрик кваз немсерин чапхунчийрихъ галаз кыле тухвай женгера иштиракна. Гъар женгина вичин гьилик квай аскеррик бажарагьлу командирди гъалибвилеин руьгь кутуна, адан батальонди вичин хиве тунвай женгинин везифаяр агалкунралди кылииз акьудна.

Ватандин Чехи дяведа А.Рыбниковалай гьейри, адан буба Ильяди ва стха Владимирани иштиракна. Гъайиф хьи, адан бубадизни стхадиз чпин ватандиз хкведай кьисмет хъанач. Абур дяведин женгера телеф хъана.

1945-йисан апрелдиз 43-армиядин 126-дивизиядин 690-стрелковый полкунин А.Рыбникова режьбервал гузвай батальонди 3-Белорусский фронтдик кваз Кёнигсберг патал кыле феий кьизгьин ягьунра иштиракна. Дяведа кьуд сеферда залан хирер хъайи виклеьгь офицерди Кёнигсберг патал душмандин кушунрихъ галаз кыле феий женгера кьетIен дирибашвал, ватанпересвал кьалурна. РагьэкьечIдай патан Пруссиядин меркез тир Кёнигсбергдин куьчейра шегьер азад авун патал кыле феий кьати женгера капитан А.Рыбникован батальонди 200 фашист тергна, душмандин агьзурдалай артух аскерарни офицерар есирвиле кьуна. И кьизгьин женгера вичел хъайи хиреризни килиг тавуна, А.Рыбникова немсерин гарнизонди рей гудалди женг чугуна.

» Дяведин женгерай сагь-саламатдиз хтай кьегьалди 1945-йисан июндиз Москвада Яру Майдандал кыле феий Гъалибвилеин парадда иштиракна

Чи Ватандин Гъалибвал патал немсерин чапхунчийрихъ галаз кыле тухвай кьати женгера кьалурай уьтквемвилеяй, кьетIен виклеьгьвилерай Александр Ильич Рыбниковаз СССР-дин Верховный Советдин Президиумдин 1945-йисан 19-апрелдин Указдалди Советрин Союздин Игитвилеин тIвар гана.

Ватандин Чехи дяведа кьалурай кьегьалвилерай А.Рыбников Ленинан, Яру Пайдахдин орденриз, Ватандин дяведин 1-дережадин кьве ордендиз, Яру Гьетрен ордендиз, цудралди медалриз лайихлу хъана. Дяведин женгерай сагь-саламатдиз хтай кьегьалди 1945-йисан июндиз Москвада Яру Майдандал кыле феий Гъалибвилеин парадда иштиракна.

Дяведилай гуьгьуниз капитан А.Рыбникова Ленинграддин высший офицерский бронетанковый школа акьалтIарна. 1952-йисуз Москвада М.В. Фрунзедин тIварунихъ галай военный академия куьтягьна. 1954-йисалай А.Рыбников запасада авай полковник тир.

Гуьгьунлай ам вичин ватандиз хтана, Ставропольский крайдин Эссентуки шегьерда яшамыш хъана ва "Знание" тIвар алай обществода лекторвиле кIвалахна.

1989-йисан 30-сентябрдиз Александр Рыбников рагьметдиз фена. Ам Эссентукида кучукнава.

Калининград шегьердин Чайковскийдин тIварунихъ галай куьчеда, дяведин йисара А.Рыбникован батальонди фашистрихъ галаз женгер тухвай чкадал, гьамишалугь рикIел хуьнин обелиск эцигнава.

Дербентдин 2000 йис

Къадим шегьер - къадим эсер

(“Дербенд-наме” хроникадай)

(Эвел 6-15-нумрайра)

***

Гьижрадин вишни пудкъад лагъай йис (776-777-йисар) алукайла, Багъдатдин халифдин (абасидрин халиф а Чавуз (775-785) ал-Махди тир) эмирдалди Дербентда чехи жебехана (сарай) эцигна. Дербентдиз вири патарихъай къевезвай харжар, налогар (пулар) гъана хуьзвай. Дербентдин сердерди вичин вири харжияр гъанай ийизвай. Лап дарвиле авай кесиб-куьсубризни гъанай пулдин куьмекар (садакъа) агакьарзавай. Куьз лагъайтла, Къуръанда лагъанва: “Садакъа анжах кесибрин пай я”.

И къайдайрал яргалди, тахтуниз Джеюн ибн Неджм ибн Хашим къедалдини амалзавай. Майдандиз Джеюн акъатайла, ада гъахъ-сузвилеризни зулумкарвилериз рекъер ачухна. Халифдиз акси экъечна, вичин риклиз хуш хъайивал ийиз хъана. Вичин буба Неджмади хъиз, къанунсуз крар артухарна. (Тарихдин чешмейра къейднавайвал, Джеюн буба ан-Неджм Дербентда халифдин гьукум хъуниз акси экъечна, адалай аслу тушир вичин сиясат къиле тухуз алахъна. Эхирдайни Эрмениядани Азербайжанда арабрин халифдин векилвалзавай. Саид ибн Салм лугъудай касди Неджман къил атана).

Гъа ихътин гъалариз, крариз килигна, Джеюн Дербентдин сердердин тахтунай чукурна, эмирар Рабиа Бахилидин ихтиярдиз вугана. Неджм вични са къадар вахтунда зинданда туна. Мад адан сихилдай садални Дербентдин тахт ихтибар хъувуна.

Хазаррин кафиррихъ галаз гаф-члал садна, ада Дербентдин цал душмандин гъиле вугана. (Ихтилат Неджман хва Джеюнакай физва). Ихътин хаинвилини негъада хазаррин каганатди Азербайжандал гъужумна, адаз лап еке зиянар гана.

И карди Дербентдизни чкайвал гъана, адан агъалийрин чехи пай Ширвандизни Бердадиз катуниз мажбуруна. Гьижрадин вишни пудкъанни ципуд лагъай йис (789-790-йисар) алукайла, халиф Гъарун ар-Рашида Дербентдиз вичин къушун галаз Хузейм рекъе туна. Ада мад сеферда Дербентдин цлан чкъанвай, ханвай чкаяр туьлуьр хъувуна. Дербентдиз турбайра аваз михи яд (къанав) гъана. Са шумуд чкадал муьквер эцигна, шегьерда хейлин къулайвилер туна. Вичел къедалди шегьерда гьулгула тур ксар ада Гъарун Рашидал агакьарна.

Гъарун Рашида, вич Дербентдиз атайлани, хейлин хъсан крарик къил кутуна. Ада шегьердиз цин къанавар гъана, абурал цин регъвер эцигна, шегьерда ва патаривни гзаф салар ва багълар кутаз туна.

Чилелай къачузвай бегъерин къазанжийрин гьисабдай цин къанавар къайдадик кваз хуьнин тапшуругъ гана. Мадни, Дербентдин агъалийривай регъуьн гъакьни къачун тавунин тапшуругъни гана.

Регъвер хуьдай ва ремонтдай харжиярни чилелай къачузвай хийирдин гьисабдай ийизвай. Гъар са кварталда чехи гъамбарханаяр ва мискинар эцигиз туна. Дербент яшайишдин рекъай хейлин къулай чкадиз элкьурна.

Халифатдай Дербентдиз атайла, Гъарун Рашида шегьердин агъалияр санал къватна, абуроз вичин насигъатар (эмирар) гана, вич элкьевена хъфена.

Гьижрадин вишни къудкъанни ирид лагъай йис (803) алукайла, Дербентдин сердервиле халифди Гъафиз ибн Умар тайинарна. Иниз къедайла халифди адаз тапшуругъ гана: “Аллагъдихъай киче хъухъ, жув гъахъунин тереф хуьз вердишара. Жумьядин кап къилин мискинда ая. Са карни жуван векилрал алуьк тавуна (меслят тагъана) ийимир. Ви ихтиярда суд-дувандин крар, атлу аскерриз команда гун, шегьер идара авун ава.

Шегьердиз яд агакьарзавай турбаяр (булахар), къанавар, карвансара (инсанар акъаваздай чка), регъвер хуьн ва ремонт авун Дербентдин агъалийрин чпин везифа я. Къадийри, катибри, фекъийри (уьлемри) ваз яб гун, вал алуькун, ваз муьтлуьгъ хъун лазим я. Абур недайдалди, маса суьрсетдалди таъминарун ви хиве ава.

Эгер ви патай са гьикл ятлани абуроз (яни дербентвийриз) хаинвал авун, абурон тереф ақладарна, кафирриз яб гун хъайитла, я тахъайтла гъазаватдикай къил къакъудайтла, жуванбуруз вуна къанунсузвилер, зулумкарвилер ийиз хъайитла, за Дербентдин агъалийриз вун тахтунай чукурнин ихтиярни ганва.

Вири и крарал гуьзчивал тухун, къушунрин къиле акъвазун, шегьердин гъалариз, агъалийрин дуланажагъдиз килигун, герек серенжемар къабулун за жуван хва Абелмеликал ихтибарнава».

Гьижрадин вишни къудкъанни цлуд лагъай йис (805-806) алукайла, Маскатрин беглер (Дербентдиз мукъва мулкарал алайбур) телеф хъана.

Дербентдин агъалийри а мулкарин хуьруьн майишат вилик тухун патал лап къулай чилер (салар, багълар, никлер) вири чпин пацук кутуна. Маскат вилаят (Муьшкурдин чилер) тамамвилелди дербентвийрин гъиле гъатна.

Гьижрадин къе вишни вад йис хъайила (820-821), Хашим Месис ибн Джеюн ибн Неджимди Дербент вичиз муьтлуьгъарна. Ина ам вад йисуз къиле хъана.

(Къатла ама)

Тарих чирин ва хуьн

(ва я Дуьньяда са партия хъана къанда -
Инсанвилини!)

Бикеханум АЛИБЕГОВА

Са вахтара зи мирес Идаят халуди, Гилийрин хуьруьн парткомдин секретарди, зун партиядин жергейриз къабулначир, гуя за дояркайрикай, чубанрикай шириар кхъизвач лугъуз. Зи сифте шириар, дугъриданни, муьгъуббатдикай тир. Гуьгъуьнлай заз зи дидедин тухум шихлийрикай, шейхерикай тирвилляй къабулайди туш лагъанай. Партияди дояркайрикайни чубанрикай шириар кхъин исте-

клиндин къуллугъчи яз къвалахзама. Ада зи бубадин тварцихъ са шумудра ясин къелна, заз сабуруар гана. Хейлин йисар алатнаватлани, за адахъ галаз датлана дуствал хуьзва. Дуьньяда анжах са партия хъана къанда - Инсанвилини. Заз Фархата мискинда тарихдин пара чинар ашкара авурди я. Гъеле гъа береда заз ада Дербентдин къадим магъалра гъи лезгийр яшамеш жезватла лагъанай. Пуд асирдин вилик ина яшамеш хъайи Штулрин хуьрляй тир къе стха - Вино Ярагдал медреса акъалтларай Мирзе-Керим

лугъуда. А гафари зи вилер, чичекди хъиз, курнай. А гафар къени Ширванидин яратмишунрин тарихда ама. Низ чир хъана къанзаватла, къелрай. Анжах вучиз ада акл лагъанайтла (сифтени-сифте яратмишай ксарикай), зи къил акъатна. Къени Дербентдин жемьятди мискинда сив хуьнин суварин вилик вири магъалвийри эзберзавай манидин члалар лезги шаир стхайринбур я лагъана тестикъарнай заз савадлу яшлу дишегълийрини. Шаиррин яратмишунар а асирда чпиз ва алемдиз чир хъун патал араб, фарс ва туьрк члаларал теснифзавай. Дербентда сад лагъай шаирар тир лезги стхайрин яратмишунар Бакуда “Кавказ” институтда, Азербайжандин Академияда, Иранда, Дербентдин къадим дафтаррин арада амазма. Мегер чахъ авачни алимар, абурон яратмишунар лезги члалаз элкьурна, чи халкъдив агакьардай? Авачтла, пул авай рухвайриз лагъана, араб, туьрк, фарс члалар чидай пешекар устадрив къиметдихъ абурон яратмишунар лезги члалаз таржума ийиз тун лазим я. Къадим Дербент шегьер Юнескодди вичин къаюмвилик кутунва. Адан векилрини и кардиз фикир гайитла (яргъай къванни), хъсан кар жеда.

Алиев Фархат (сад лагъайди) мискинда

мишзавайди заз чир хъанач. Амма шаир Ибрагим Гъуьсейновахъ галаз Мугъан чуьлдиз чубанрин патав февралдин къаяри лекъ атлузвай, баябан чуьлда чулава пехъери чил чухвазвай береда фенай. Ана авай чубанрихъ галаз гуьруьшмиш жез, абуроз шириар къелиз, за са чубандикай ширири къенай:

“Чубан гада ашукъ я зи вилерал, зунни - адан къужахдавай къелерал”. Гуьгъуьнлай уьмуьрлух чубанвал авур хиневни Агъабалаев Агъабаладикай къенай.

1985-йис. Зи буба Ибадуллагъ къурбанд сувариз руьгъ цаварив агакьай кас тир. Рикл дар хъайи зун Дербентдин Жумья мискиндиз акъатнай. Сифте зун Фархат Алиев турист хъиз хъана. Ам а вахтунда туристрин чархачи тир. Ам шагъид я - ада къени мис-

(тахаллус Шуайи) ва Мирзе-Жабраил (тахаллус Сипейри) чкадин твар-ван авай шаирар тир. Абурон ктабар алимри Тебризда акъуднай. Мирзе-Керим хъсан дипломатни тир лугъуда. Бажарагълу шаирди алим Муса-Казимбяз Дербентдин тарихдикай ахъайна, “Дербенд-наме” кхъиз куьмек гана. Ам урус пачагъдин генерал Султанагъмедан советникни тир. Мирзе-Жабраил неинки мектебда тарс гузвай муаллим, гъакл шаирни тир. Ам “Дербенд намедиз” еке алаваяр хъувур кас яз чида дербентвийриз.

Пехилвилер, пехил ксар вири девирра ава къван. Икл, Азербайжандин шаир, Шемахида яшамеш хъайи къумукъ Сеид Азим Ширваниди лезги стхайрин яратмишунар “са клунчл чичекрив” (вични порея сортунив) гекигнай

Дербентдин Жумья мискин

Ата-бубайрин суракьда

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Къенин гьакькьат я, Интернетди-кай менфят къачузвайбур гзаф жезва. Алай аямдин и алакьа себеб яз лап яръгара авай инсанарни мукьва жезва. Гьа икI заз фадлай патариз акъатна-вай хейлин хуьрунвийрикайни чир хьана. ГьакI жуван ватандашрикайни. Газетдин къуллугъчи тирди малум хьайила, захъ галаз алакьаяр тайинарзавай ватангьлиярни ава. Ингье и мукьвара Интернетда авай зи чиниз Сахалинский областдин Оха шегьерда яшамыш жезвай **Галина БУРЦЕВА** лугъудай дишегъли мугьман хьана. Ада вичин дамарра лезги иви авайдакай ва вичи и кар вири рикелди гьиссзавайдакай кхьизвай. Гьелбетда, зун мягьтелни ва шадни хьана. Урус тIвар, фамилия алай дишегълиди вичик лезгидин руьгь ква лагъайла, тажуб, гьейран жедачни!

Интернетдин куьмеқдалди чун рикIивай ихтилатрив эгечна ва заз Къурагь райондин Клирийрин хуьрйя тир **МАМЕДОВ Гьасанан** хизандин къисметдикай чир хьана. Адан тарихдай датIана уьмуьрдин азиятрик квай чи вири халкъдин яшайиш, къанажагь аквазва.

Дагъустанда Советрин гьукумдин сифтегьан къурулушар тешкилзавай 1922-1925-йисар тир. Кьиблепатан Дагъустандин хуьрерани большевикри, коммунистри цийи уьмуьр тукьлуьрунин гьакьиндай дагъвиар гьавурдик кутазвай. Бакудин нафтIадин мяденрихъ галаз алакьа авай фляеяр хуьрера акъвазарун четин тир. "Чулава" шегьерда, кIвалахар лап четинбур тиртIани, хизанар хуьдай келекар къазанмишиз жезвай. Мамедов Гьасана аниз вичин хизанни хутахна. Гьвечли кьве хва Алимегьамедни Мегьамед галаз уьмуьрдин юлдаш Марьям.

- Заз ван хьайивал, - кхьена Галина Бурцевади, - 1930-йисуз чIехи буба Гьасан Сахалинский областдин атана. А вахтара инра нафтIадин цийи мяденар ачухзавай ва кIвалахдай пешекарарни кланзавай. Абурун чIехи пайни Бакудин нафтIадин мяденрай гьанай. А вахтунда зи дахдин 11 йис тир. Ада рикел хкидайвал, чеб кхай вахт зулунди ялдай. Акл мекьидалдай хьи, палаткайрик, баракра гич чими жедачалдай. Чи инсанар гатIумдалди, Охадин нафтIадин мяденра Япониядин пешекарри, устIарри кIвалахзавайди ялдай. Абуру ягъай бургуьарни амалдай. Чими чкайрай атанвай зи багърийри пара азиятриз дурум гана ва чIехи бубади Оха шегьерда бинени кутуна. Са йисалай ада хизанни (Марьям, Алимегьамед, Мегьамед) хкана. Ина абуруз мадни аялар хьана, абурукай анжах рушар Розани Тамара сагь амукьна. Рагьметдиз фидалди Гьасан бубади нафтIадин мяденра кIвалахна. Адан рехъ зи дах Алимегьамедани (ина адал Алексей тIвар акъалтна) давамарна. Гьакьисагъвилелди ва яръгал йисара дирибашвилелди чIугур зегьметдай зи чIехи бубадиз ва дахдиз Зегьметдин Яру Пайдах орден ганай. Мегьамед имидиз ина Михаил лугъузвай. Абуру вири рагьметдиз фенва, амма Роза ва Тамара эмеяр ва чи несил ама.

Уьмуьр ахтинди хьана хьи, датIана нафтIадин мяденра кардал машгъл тир Гьаса-

наз Сахалинский областдай хайи маканриз хкведай мумкинвал хьанач. РикIиз гьикьван кланзавайтIани. Яваш-яваш ина Гьасанан (тухумдин алай аямдин веледри чпиз Гьасан фамилия къачунва) са гьвечли тухумни арадал атана. Рухвайрин, рушарин хизанар, хтулар, птулар... Лезги чиликай, дагъларикай кIвале ихтилатар жедайтIани, хкведай жуьрэтлувал авунач. Гьа икI Лезгистанда авай багърийрихъ галазни алакьаяр атIана.

Анжах Аплагъ-Таала ва къисмет ихътин гьалдал рази тушир къван. 1960-йисара Гьасан Оха шегьердин са частуна къуллугъзавай лезгидал гьалтна. Кьведазни пара шад хьана, Гьасана ам са шумудра кIваллиз илифарна, санал шикилар яна. Ада лезги хва чи адетралди хуьруьз рекьени хтуна. Иниз хтайла, вакьияяр мадни алааматдинбур, риклик шадвал кутадайбур хьана. Армиядай хтанвай аскердин шикилриз тамашзавай Якъутай (Марьяман вах) гьарай акъатна. "И ши-

килда авайди зи вах Марьям я", гьарайнай ада. ГьакI язни хьана. Якъута вахаз чар кхьена, ахпа Охадай Якъутиз посылкаяр хтана. Вахарин шадвал акъван екеди тир хьи, Якъута вичин хва Асанбегаз Марьяман руш Тамара гьана. Асанбегни Охадиз хьфена, ана яшамыш хьана.

Уьмуьр я ман, Якъут, Гьасан, Марьям, Алимегьамед, Мегьамед, Асанбег рагьметдиз фена, мукьва-кылийрин алакьаяр мад атIана. Ингье гила Галина Алимегьамедовнади Интернетда вичиз ата-бубайрин, багърийрин гел жагъуриз кланзавайдакай кхьенва ва завайни вичиз куьмек гун тIалабнава.

Усугъчайдал яшамыш жезвай Якъутан хизандин талукъривай чир хьайивал, клириви Къурдулаз вад рушни (Якъут, Марьям, Шемси, Беги, Гьанибани) са хва (Мегьамед) авай.

Мегьамеда Ватандин ЧIехи дяведа иштиракна ва ам хирер алаз 1942-йисуз хуьруьз хтана ва гьа и йисуз рагьметдиз фена.

Якъут Чахчал гьуьлуьз тухвана. Адаз са хва (Аладин) хьана. Гьуьл Гьажиев рагьметдиз фейила, дишегъли аялни галаз къаракурви Керима вахчуна. Адак пуд хвани (Назим, Явер, Асанбег) ва руш Саимат хьхьана. Хизан хейлин гагьда Азербайжанда яшамыш хьана. Гьуьл рагьметдиз фейила, Якъут веледарни галаз Усугъчайдал хтана. Ина адан рухвайрин хизанар яшамыш жезва. 90 йиса авай Саиматан хизан Сумгаитда ава.

Гьасанан хва Алимегьамедаз руш Галина, хва Геннадий хьана. Геннадий Сахалинский областдин лайихлу духтур, хирург я. Адаз кьве руш ава: Ирина (Благовещенскда духтур я) ва Кристина Оха шегьердин газетда журналист я.

Михаилаз (Мегьамедаз) къуд аял хьана. Пуд хвани са руш. Абурукай гьвечли хвани руш ама.

80 йисалай виниз Сахалинский областда яшамыш жезвай лезги хизандик са шумуд миллетдин, гьатта немсерин, векилар акахнава ва абуру гьуьрметлувилелди яшамыш жезва. Ксариз Клирида амай чпин мукьва-кылийрикай хабар агакьна ва гележегдин алакьаяр мягькемариз кланзава. Зун инанмиш я, абуру чпин мураддив ахгакьда ва ата-бубайрин макан абуруз вилералди аквада.

Гьакьисагъ зегьметди баркалла гьана

Шихали БАГЪИРОВ

Дагъвийрин хуьрер дегь девиррилай инихъ амайбурулай кьетIен адетралди, гьуьрмет-хатурдалди, къанажагьдалди, яшайишдин шартIаралди тафаватлу я. Гьар са хуьре тарихдин хейлин вакьияйрин шагидар хьанвай камалгьлияр, насигьатчияр, ватанпересар гьалтда. Ахътинбур акъалтзавай несил патал инсанпересвилин, ватанпересвилин чешмеяр я. Ихътинбурукай сад къурушви агьсакьал, хуьре-кIвале чIехи гьуьрмет авай Муштагъ ЭЛЬДЕРОВ я.

Ам 1939-йисуз Докъузпара райондин Къурушрин хуьре дидедиз хьана. 10-класс ада Хасавюрт райондин Къурушрин хуьруьн юкьван школада куьтягьна. М.Эльдерова ихтилат ийизвайвал, республикадин школайрикай чи школада сифте яз ученикрин бригадаяр тукьлуьрна. Абуру колхозра, совхозра бегьер кIвалтI хьийиз ва маса дердияр ийиз куьмекар гузвай. Гьатта бязибур школяяр акъалтIарайла майишатра кIвалахар давамариз акъвазни ийизвай. М.Эльдеровани школадилай гьуьгуьниз са йисан кьене хуьруьн майишатдин дережаяр хкажуник вичин пай кутуна. Амма жегилдиз вичихъ авай чирвилер гегеншариз кланзавай. ИкI, 1960-йисуз ам Махачкъаладин автотехнический техникумди эгечна ва 1963-йисуз анаг акъалтIарна. Техникумда клелзавай йисара гатун каникулар хьайи вахтунда жегилди хайи колхозда диде-бубадиз куьмекар гудай.

- За жуван пешедай сифте техник-эцигунардайди яз зегьмет чIугуна. Гьуьгуьнлай закай мастер-прораб хьана ва кIвалахзавай участокдин начальникдин везифаярни тамамарна, - рикел хкизва вичин зегьметдин рехъ Муштагъ стхади. - КIвалахни ийиз, за заочнидаказ 1975-йисуз Харьков шегьердин автотехнический институт куьтягьна ва рекьерин инженер-

авуна, чун вири сифте Вино Къурушдал ва гьуьгуьнлай Цийи Къурушдал хьфенай. Дагъда авай хуьре гьам Абас стхади, гьамни жемьяти чун къабулай къайда, тегьер акурла, за жуваз гьар йисуз бубайрин ватандал хьфиде лагъана гаф ганай. За хайи хуьруьхъай кIвач атIузвач, - дамахдивди лугъузва чIехи ватанпересди.

Жуван уьмуьрда заз Муштагъ стхадикай пис рахай кас акунач. Виридаз ам кьени рикI авай, гьил ачух, ватанпересвилин гьиссер квай инсан яз чида. Зегьметдин рекье ада вичел тапшурмишай гьар са кIвалах намуслувилелди клеллиз акъудна. Идан жигьетдай ам лайихлу хьанвай хейлин грамотайри, пулдин премийри, медалри ва маса наградайри шагьидвалзава.

М.Эльдероваз кIвалахиз эгечлай са йисалай чIехи агалкъунар къазанмишунай Гьуьрметдин грамота ганай. Гьуьгуьнлай ада соцсоревнованийрани иштиракна ва ам хурудал алкIурдай "соцсоревнованидин гьалибчи" знакдиз лайихлу хьанай. Зегьметдин ветеран М.Эльдеровахъ маса медаларни ава. Ам Махачкъала шегьердин интеллиген-

» Ам Махачкъала шегьердин интеллигенциядин, рабочийрин-лежберрин союздин президиумдин ва республикадин меркездин дяведин, зегьметдин, къанун-къайда хуьдай органрин советрин член я. Шегьерда кьиле физвай мярекатра активдаказ иштирак авунай винидихъ тIвар кьур союзи М.Эльдероваз Гьуьрметдин грамотани гана

вилин пеше къачуна. Махачкъала шегьердин ПМК-дин кылин инженер яз кIвалахдай йисара чна са шумуд кIвалер, аялрин бахчаяр, цIудралди муькьвер, рекьер, ракъун рекьер эцигна. Къурушрин хуьруьн патавай фенвай Махачкъала-Къизляр ракъун рекьикъ зи пайни ква. Им за жуван чIехи бахт яз гьисабзава. Хайи хуьруьн патавай ихътин рехъ финал за екедаказ дамахзава, - хиве къазва агьсакьалди.

- Чи хизан 1950-йисуз Сулейман-Стальский райондин Герейханован совхоздал куьч хьанай, - давамарзава сугьбет М.Эльдерова. - Зун зи чIехи стха Советлахъ галаз 1952-йисуз яхдиз хуьруьз хьфенвай.

- КIелзавай йисара чун, группада авай гадаяр, клелунрилай гьуьгуьниз, бубайрин ватанра сад-садаз мугьман жеда лагъана меслят хьанай. И кардикай за кIвале ихтилат авурла, зи рагьметлу бубади лагъанай: "Чан хва, бубайрин ватан дагъда авай Къурушрин хуьр я. Вун ви ярар-дустар, санал кIелай гадаярни галаз сифте гьаниз хьвач. Хуьре ви агъадин хва Абас ава. Адан кIвал ви кIвални я, чан хва". Бубадин меслятдал амал

циядин, рабочийрин-лежберрин союздин президиумдин ва республикадин меркездин дяведин, зегьметдин, къанун-къайда хуьдай органрин советрин член я. Шегьерда кьиле физвай мярекатра активдаказ иштирак авунай винидихъ тIвар кьур союзи М.Эльдероваз Гьуьрметдин грамотани гана. Мадни башкъа, М.Эльдерова хайи хуьруьн "Къурушрин сес" газетдихъ галаз датIана сих алакьа хуьзва. Газетдин чинрал мукьвал-мукьвал ада насигьатдикай, тербиядикай, тарихдикай, дагъвийрин яшайишдикай кхьенвай хейлин макъалаяр чапзава. КIелзавайбуруни абуру хушдиз къабулзава. Гьуьрметлу агьсакьал, чIехи ватанперес, чешнелу зегьметкеш хьиз, ам кьени хизандин кылни я. Уьмуьрдин юлдашдихъ галаз санал ада пуд гадани са руш чIехи авуна, уьмуьрдин рекьел акъудна. Кьенин юкьуз гьардахъ хизан, кIвал-югъ хьанва. Невейри гьуьрметлу агьсакьалдин гьуьгуьлар шадарзава. Мукьварал Муштагъ Эльдерова вичин 75 йисан юбилей къаршиламишна. Чна адаз и юбилей рикIин сидкьидай мубаракзава.

Къени, эдеблу лезги хизан къалурнайта, хъсан тир

(“Халкъарин дуствал” сериалдиз талукъ яз)

Муса АГЪМЕДОВ

Алай йисан 3-мартдилай гатлунна, Россиядин телекоммуникациядин такъатрикой сад тир ТНТ телеканалда “Халкъарин дуствал” твар алай сериал эфирдиз акъатзава. Адан автор ва режиссер чи ватанэгли, виликдай са шумуд йисуз КВН-дин “Махачкъаладин авараяр” твар алай командадин капитан хъайи, режиссер ва продюсер **Шабан МУСЛИМОВ** я. Къейд ийин, “Халкъарин дуствал” твар алай сериал ТНТ-дин эфирдиз акъатзавайдакай обществодин къатариз гъеле фадлай ванер-сесер чкъанвай. Иллаки Дагъустандин печатдин ва электронный СМИ-ри и хабар республикадин агъалийрин агакъарун ва ам реклама авун патал еке къвалах кыле тухузвай. Ихътин реклама тухунихъ себбарни авачиз тушир: сад лагъайди, сериалдин автор дагъустанви я, къвед лагъайди (кар алай себеб), а сериал “лезги хизандикай” тирди ам тешкилнавай ксари гъеле виликамаз хабар ганвай. И делилар фикирда къуна, дагъустанвийри, иллаки лезгийри, “Халкъарин дуствал” сериал телевиденидин экрандал пайда хун еке гъевесдивди гъзлемеишзавай.

Россиядин телеканалдай “лезги хизандикай” сериал къалурун дагъустанвийрин, сифте нубатда лезги миллетдин, къилин винизвал тушни бес!

Амма “Халкъарин дуствал” телевиденидин экрандал пайда хъайидалай къулукъ адас килигай гзафбурун фикирар дегиш хъана. Кар анал ала хъи, гзаф дагъустанвийри фикирзавайвал, а сериалди ватанэглийрин къил виниз акъуднач, акси яз, агъуз авудна. Вичел дамаха лагъана умудар кутур сериал гила хейлин дагъустанвийри, иллаки лезгийри, негъзава. Гъатта ам телевиденидин экрандилай алудун патал республикадин агъалияр герек тир сережемар къабулиз алахънава. Ик, вилик акъвазнавай и месэладин гъакъиндай сад хътин фикирар аваз тупламиш хъанвай са десте дагъустанвийри ТНТ-дин руководстводиз арза ракъурун патал агъалийрин къулар къватзава. Абуру телеканалдиз ракъурзавай чпин арзада “Халкъарин дуствал” сериалдин сюжет дегишарун, я тахъайта ам экрандилай алудун истемешзава.

Къекай я чи ватанэглийрик гъулгъула кутунвай и сериал? Адан сюжет, къурелди ачухайта, ихътинди я. Вакъиаяр “лезги хизанда” кыле физва. Итим - лезги (Жабраил), паб къазах (Лена) я. Абурухъ аяларни ава, багъриарни. Жабраил

ва Лена Муслимоври Москвада стоматологиядин гъевечи са клиникадиз регъбервал гузва. Вичикай ихтилат физвай и сериални адан къилин игитрин хизандин ва багърийрин умуурда кыле физвай гъевечи вакъиайрикой тукъурнава. Саки вири вакъиайриз къемеда, зарафатдин лишанар хас я.

Зарафат, гъелбетда, хъсан зат! я. Зарафатди, айгъамди инсанрин умуурдиз шадвал багъишунихъ галаз сад хъиз, чи къилихрин, хесетрин, санлай къачурла, умуурдин, обществодин пис терефар винел акъудиз, абур терг ийизни кумек гузва. Лугъудайвал, гъар са зарафат гъакъикъатдал бинеламиш жезва.

Амма, лугъун лазим я хъи, “Халкъарин дуствал” твар алай сериалда “лезги хизанда” кыле физвай гъерекатар чи миллетдин ацукъун-къарагъунихъ, адетрихъ, эдебдихъ, къанажагъдихъ, диндихъ галаз эсиллагъ къазвайбур туш! (И макъала кхъидалди, Интернетдай зун 2-3 сериядиз дикъетдивди килигна). Ана кыле физвай вакъиаяр инал галай-галайвал ачухунин лазимвал авач. Къуй гъар са кас вич а сериалдиз килиграй ва гъарда вичин хуси къимет гурай. Зи фикирдалди, телевизордин экрандилай къалурузавай “лезги хизандин” гъакъикъатдин лезги хизандихъ галаз са алакъани авач.

Жуван гафариз къуват яз, инал куь фикирдиз лезгийрин “Садвал” твар алай милли гъерекатдин векил Руслан Мегъа-

кулова анал лап таъсирлу гафар лагъана. Ада къейдна: “Хизан алай чкадал, жуван диде-бубадин, аялрин патав завай а сериалдиз садрани килигиз жедач. Гъакъикъатдани, ана эдебсуз сегънеяр гзаф ава. Сериалдин къилин игитдал, жуван ватанэглидал хъиз, дамахдай, гъайиф хъи, аз гъич са арани акунач. Зи фикирдалди, сериалдин винел къвалах хъувун, кутуг тавур эпизодар дибдай дегишар хъувун лазим я, герек ам эдебдин, къанажагъдин ерияр вилив хвена майдандиз акъуд хъийидайвал...”

Шабан Муслимова хъ галаз кыле феи гурушдикай ФЛНКА-дин сайтдиз члехи макъала акъатнава. Къарагъарнавай и месэладин гъакъиндай анал чпин фикирар гзафбуру лагъана. Амма режиссерди вичи и месэладин гъакъиндай гъихътин баян ганатла, макъалада са келимани лагъанвач.

Къейд ийин хъи, сериал Шабан Муслимова вичин умуурдин юлдаш Нинадихъ галаз санал кхъенва. Нина миллетдал гъалтайла къазах я. Абуру са интервьуда хиве къурвал, сериалда кыле физвай 90 процент вакъиаяр чпин умуурдай къачунва. Гъаниз килигна абур сериалда къугъвазвай “хизандиз” Муслимоврин фамилия гун къетнава. Гъакъи авторрин гафарай малум хъайивал, сериалдин къилин макъсад къве миллетдин векилрикой ибарат хизандин къетленвал, рафтарвилер, алакъаяр къалурун я.

Амма, аквадай гъаларай, сериалдин авторар чпин макъсаддив агакънавай хътинди туш. Сериалдиз килигайла, чаз анай чи миллетдиз хас гъич са къетленвални аквазвач, я ана кыле физвай вакъиаяра умуурдин тарс хкудиз жедай хътин я камални авач, я насигъатни. Векидаказ лагъайта, чаз анай аквазвайбур гъакъан шит, кутуг тавур гъерекатар я, ван къевзвайбурни - эдебсуз ихтилатар. Авайвал лугъун: “Халкъарин дуствал” сериал чи телевиденидин экранрилай къалурузавай урусрин шит, эйбежер сериалрилай са къуналдини тафаватлу туш (гъатта гъуллуьни папа месел ийизвай сарсах амалрин сегънеярни кваз къалурузава). Са гъерехдихъай килигайла, ахътин фикир амуькъзава хъи, гуя кавказвийрин менталитет урус халкъдин менталитетдилай са къусни тафаватлу туш. “Лезги хизанда” лугъуз, ихътин шиклар къалуруни я авторрин чпин хизандал (абур сериалдин *прототип чпин хизан я лугъуз къейдзава*), я лезги халкъдал са абурни гъидач.

Мад са къейд: тлебии кар я, агалкъунар, лайихлувилер авай са касдай кутуг тавур кар акъатайла, ам къуд патахъай басрухдик кутаз алахъда. Иллаки а касдал пехилбур, мумкинвиликой менфят къачуналди, “Цай” генани къати ийиз чалишмиш жеда. Амма, авайвал лугъун, чи мурад ихътинди туш. Чна аннамишзава, Шабан Муслимов вичин рекъай халис пешекар я ва адал чи халкъди, бажарагълу ватанэглидал хъиз, дамахни ийизва.

Гъакъ хъайила, гъурметлу Шабан стха, чна вуна къарагъарнавай и месэладиз фикир гудайдак ва сериалдин винел цийи кылелай къвалах хъийидайдак, сегънедилай чи эдеблу, камаллу, зегъметдал рикл алай халис лезги хизан къалурдайдак умуд кутазава. Къуй амай серияр хъайитани, чи ватанэглийрин патай пис фикирар арадал гъидайбур тахурай. Бажарагъ авай касдин, режиссердин гъиликой халкъдин гегъенш къатариз бегенмиш жедай шей хкатун лазим я.

Виридан буржи я

Ш.БАГЪИРОВ

Алай вахтунда хайи члалар хуьнин рекъай къвалахар тухузва, газетрин чинра макъалаяр гузва, члаларин югъ къейдзава, члалариз талукъ олимпиадаяр, телевизоррай передачаяр тухузва. Шегъерда яшамиш жезвай гзафбурун аялриз дидед члал чизвач, садзур гаф я хайи члалал рахазвайди. Эхиримжи вахтара шегъеррин школайра дидед члаларал тарсар тухузва.

Къизилкорт шегъерда 2-классда къелзавай зи хтуп чал къил члугъаз хуьруьз хтанвай. Ада шадвилелди аз лагъана: “Буба, чаз цинин йисуз лезги члалал тарсар гузва, аз лезги члалан алфавит ва лезги члалал кхъиз, къелиз чир хъанва”. За адавай аз алфавит ва лезги газетдай са макъала къелун тлалабна. Ада и тлалабун ашкъидалди къилиз акъудна, зунни адалай пара рази яз амуькъна.

Къалабулух кутазавай къвалахарни авачиз туш: йисалай-суз чи лезги газетрин тираж агъуз аватзава. Гъа тираж агъуз аватзавайвал, им чи члални агъуз аватун тушни бес! Лезги халкъдин интеллигенциядин, алимрин, лезги районрин администрацийрин къилерин буржи жезмай къван члалаз фикир гун, лезги члалал акъатзавай газетрин, журналрин тиражар артухарун, чи журналистрин буржини мукъвал-мукъвал хайи члалакай газетрин чинриз материал гун я. Къвалера лезги члаланни урус члалан словарар эцигна, чи аялар абурал машгъул хуьнин патахъай абурал чна гуьзчивал тухвана къанда. Сагърай чи зурба алим, профессор, академик Агъмедулагъ Гуьлмегъамедович Гуьлмегъамедов, ада алай вахтунда пара зурбаз члалан патахъай къайгъударвал ийизва. А касди эхиримжи вахтара члалан са шумуд словарь, гъакъ! “Лезги ва урус члаларин фразеологиядин словарни” акъуднава. Чи бубайрин, дидейрин буржи, словарар къачуна, аялриз дидед члал чирун я. Жуван хайи члал, бубайрин адетар, искусство хуьн чи виридан буржи я.

Ругъдин девлет

Ярли МАГЪАМДАЛИЕВ

Гъурметлу редакциядин коллектив! Хабар це, къев “Лезги газет” мус ахгакъзава?” - гафар газетдин гъар нумрада чапзава. Зун къев адан патахъай эхирин къе жаваб гуниз мажбур хъана. Гун тавунани жезвач. Вучиз лагъайта за къвалахзавай “Каспийск” теплосервис” ООО-дин коллективди гъар йисуз 50 экзemplардив агакъна “Лезги газет” кхъизва.

Алай йисуз лагъайта, чна 40 экзemplар кхъенва. Лугъун лазим я, чи генеральный директор Тагъир Агъмедовича, участоқдин начальник Руслан Исламуудиновича ва ИТР-дин къуллугъчийри газет чпин патай пишкеш яз вири коллективдиз кхъенва.

Газетар чна “Дагъепечать” киоскдай вахтунда, яни гъар хемис юкъуз вахъузва. И везифа зи хиве къуниз килигна, гагъ-гагъ закай коллективди зарафатарни ийизва:

- Я стха, вуна йифиз типографияда къвалахавани? Газет чапдай акъатайвалди, вуна чав агакъарзава ман.

Генани, гъурметлу зи рикл алай “Лезги газетдин” коллектив! Къехъ куь са акъван регъят тушир къвалахда еке агалкъунар, газетдин чинрани шад хабарар, хийирлу меслятар чапдай сагъвал, газетдин тираж мадни виниз хъурай. Къелдайбуруз ана дуьньяда кыле физвай вири крарикай макъалаяр чапзава. Абуру чна ашкъидивди къелни ийизва. Ана къелдай затни авач лугъузвайбуруз “Лезги газетдикай” гъич хабарни авайди ятлани чидач. Ам къелай гъар са касдин гъугъулар хкаж жеда. Кхъихъ, къела. Къуй куьн куь рикле авай хъсан мурадрихъ агакърай, гъурметлу лезги вахар, стхаяр.

Багълар бегьерллубур кутан

АЛИМДИ ТЕКЛИФЗАВА

Надир ЗАГЪИРОВ,

хуьруьн майишатдин илимрин доктор, профессор, Дагъустандин хуьруьн майишатдин илимдинни ахтармишунрин институтдин дагълук мулкар комплексный къайдада ишлемишунин отделдин заведующий

ИНСАНРИ гьеле къадим девир-рилай инихъ чуьлда экъечизавай набататрин емишар ишлемишзавай. Абурукай виридалайни хъсанбур инсанри, чуьлда гъана, чпин къвалериз мукъва чкайра цазвай. Ихътин, гзаф асирралди киле тухвай хкъагунри (селекция) набататрин гзаф жуьреяр, иллаки агъалияр дегъ девиррилай лежбервилел машгъл тир чилерал, арадал атунал гъана.

Тазазвай ва гъялнавай члехи ва куьлуь емишар витаминрин, кфетлуь ва минеральный шейэрин, антиоксидантин чешмеяр я. Са килограмм члехи емишри инсандиз 440-630 ккал, куьлуь емишри 310-480 ккал, хвехвери 6300-7000 ккал къуват (энергия) гузва.

Ири ва куьлуь емишрик гъакни белок (шуьмягърик - 18 процентдив, миндалдик 21 процентдив агакъна), органический кислотаяр (лимондин, чехирдин, ичерин, бензойный ва мсб.), дубильный (микробар рекъидай, воспаление акъвазардай) шейэр, фенолдин къватлалар, каратиноидар ква.

Яр-емишрик гъакни гзаф калий, кальций, фосфор, А, В1, В2, В6, В9, Е, К1, С, РР витаминар ква, абуру инсандин беденда биохимический гьерекартар киле тухуз куьмекзава ва физиологиядин жигьетдай беденда шей ишлемишунин къвалах къайдадик кутунин, сагъламвал хуьнин карда важиблу роль къугъвазва.

Емишар ва маса майваяр хаммал хъиз недай-хъвадай шейэрин промышленностда, ширинлухар гъазурдай ва гъялдай промышленностда, чехирчивилин хиле ишлемишзава, ина абурукай сагъламвал патал гзаф хийирлу (диетический), азаррикай сагъардай ва абурун вилик пад къаз куьмек гудай продуктар гъазурзава.

Яр-емишрик квай биологиядин жигьетдай активлу шейэри риклинни дамаррин, хуьквадинни ратарин, инфекцийрикти, я тахъайтла мекъи хъуникти жезвай азарар авайла, гипо- ва авитаминозди, пи акъалтуни, маса са жерге азарри гуж гудайла инсандин бедендиз сагъардай таъсир ийизва.

Емишрин гзаф тарарин кларас тахтаяр гъялдай промышленностда ишлемишзава. Клерецрин ва анардин пешер ва хам хъицкъар гъялдай ва рангар ядай производствойра ишлемишзава. Емишрин тарарин цуькверилай чижери булдаказ вирт къватлзава, ихътин тарарин члехи паюни гъавада авай микробар рекъидай, ам михи ийидай фитонцидар чара ийизва.

Емишрин тарар чил гарарикай хуьн ва ци тухун тавун патал цазва. Ири ва куьлуь емишрин тарар, уьзуьмулхар къвалерин патав гвай чкаяр гуьрчегарун, инсанриз серинвал ва къешенвал гун патални цазва.

Инсанди тлуьн патал ишлемишзавай шейэрин арада емишри (ири емишри, маса майвайри, ципицри) 40 процентдилай тлимил тушир чка къун лазим я, яни гъар са касди йисан вахтунда гъич тахъайтла 100 килограмм емишар тлуьна къанда. Дагъустанда республикадин гъар са агъалидал 20-25 килограмм гъалтдай къван емишар гъасилзава, вилик фенвай уьлквейра лагъайтла, гъасилзавай къадарни, незвай къадарни 100 килограммдилай артух я.

Алай вахтунда чи уьлкведа багъманчивал асул истемисунриз жаваб гудай гъалда авач, и кардин себебни адан нетижалувал агъузди хуьн я.

Экономика гужлу уьлквейра ичин тарарин бегьерлувал юкъван гъисабдалди барабар я: Голландияда, Югославияда - са гектардай 40-42 тонндиз, Францияда,

Италияда - са гектардай 35-39 тонндиз, США-да, Китайда - са гектардай 20-25 тонндиз, гъа са вахтунда Россияда, вични къилди къачур регионра - са гектардай 3-4 тонндиз.

Дагъустанда багъманчивал вилик тухунин, виниз тир еридин продукция къвердавай гзаф гъасилунин карда важиблу роль интенсивный къайдада, яни къалиндаказ канвай ва чеб тлуь гуналди артухардай къакъан тушир багълари къугъвазва. Ихътин багъларин тарар фад (цайидалай куьлухъ 3-5-йисуз) бегьердал къевезва ва абурун бегьерлувал фад-фад артух жезва, ихътин тарарин тан къакъанди туш, абурухъ гелкъуьн ва бегьер къватлун регъят, емишрин ерини винизди я. Ихътин багъларин нетижалувал 1,5-2 сеферда гзаф я.

Чи республикада гъасилзавай емишрин бегьерлувал артухарун патал багъларин къалинвилеи дережа хкъажун, емишар гъасилун ва хуьн патал и хиле алай аямдин технологияр ишлемишун лазим я.

Ири ва куьлуь емишрин продукция гъасилунин технологиядин алай аямдин къайдаяр ихътинбур я: вич гъасилзавай чкада дурум гуз жедай ва къалиндаказ цайила хъсандиз экъечидай сортарин къелемар хкъагун; багълара хкъанвай сортарин емишар гъасилун ва къелемриз тлуь гун патал (махсус схемадай къелемар кутун, тарцин хилер герек къайдада атлун патал) лазим агротехника; набататар хуьдай цийи къайдаяр ишлемишун (абуруз тамандаказ дарманар ягун, биологический къайдаяр ва мад); илимдал бинелу яз ва вахт-вахтунда минеральный миянардай шейэр ишлемишун (сортарин къетненвал гъисаба къуна); багълара чил хуьдай агротехника ишлемишун; багълара гъевчи, амма гужлу, гзаф гьерекартар ийиз жедай махсус техника ишлемишун; бегьер къватлун нетижалудаказ тешкилуь (датлана сад хъиз къвалахдай технология); емишар хуьдай алай аямдин къайдаяр (гъавадин чимивал лазим къайдада хуьз жедай чка, антиоксидантар, этилендин ингибиторар ва ик мад).

Къалиндаказ канвай аскан багъларин къилин артуханвилер ихътинбур я: къакъан тушир, къурай хилер атлуз, гелкъевез ва бегьер къватлиз куьлай тан; фад бегьердал атун ва къвердавай артух бегьер гун; тарар къалиндаказ ва махсус къайдада цунин нетижада къакъан бегьерар къватлиз хуьн, ийизвай харжияр фад арадал хтун.

Гъевчи къелемриз тлуь гана жезвай багъларин кимивилерик акатзава: тарцин хилер ва дувулар фад хадабур хуьн - ихътин тарариз даяхар лазим я; дувулар чилин винел къатара хуьн ва, талуьк яз, хъсандиказ гелкъевена, миянарна, яд гана клан хуьн, гъавадин дегишвилери фад таъсир авун; тарар яргъалди амукъ тавун.

Промышленный къайдада емишар гъасилунихъ галаз сад хъиз, чи республика таза емишралди таъминарунин карда къвалерин патарив гвай багъларихъ еке метлеб ава. Ихътин багълари агъалийризи емишар ишлемишдай, гъакни къитдиз экъечизавай, сагъламвал патал менфятлу культураяр цадай мумкинвал гузва.

Тарарин бегьерлувал тайин къадарда канвай къелемрин къалинвилелай, гъакни талуьк тир сортунин тлуь ганвай къелемар экъечлунин йигинвилелай ва тарарин тан арадал атунин къайдадилай аслу я.

Къакъандиз экъечинавай къелемриз тлуь ганвай багъ. Къакъандиз экъечинавай къелемриз тлуь ганвай багъларихъ къеве жуьре ава: тум кутуна экъечизавай ва клонрин (вегетативный къайдада артухардай, яни маса къелемдин клусар-члукар чилик кутуна, гъадалай хел атана ара-

дал къевезвай) къелемриз тлуь гана жезвайбур. Къакъандиз экъечинавай клоновый къелемриз тлуь ганвай багълар промышленный къадарра емишар гъасилун патал тлимил ишлемишзава.

Тум кутуна жезвай къелемар патал, адет яз, гъа и культурадин чуьлдин жуьредин къелемар ишлемишзава, я тахъайтла багъ кутазвай чкада виридалайни хъсандиз дурум гудай сортарин тумар цазва.

Промышленный багълар тумунилай экъечинавай къакъан къелемриз тлуь гунин нетижада кутунин технологиядин асул къетненвилер абурун жуьредихъ галаз алакълу я: тарцин къакъанвилеи 5-6 метр, тандин гегеншвили 4-5 метр тешкилзава. Гъаниз килигна тарар багълара сад масадавай яргъа цазва, жергейрин арайра 7-8 метрдив агакъна мензил жезва, са жергеда авай тарар лагъайтла, къалиндаказ цазва - арада 3-4 метр аваз. Ихътин багълар бегьердал цайидалай куьлухъ 7-9-йис алатайла къевезва, сифте йисара абуру гузвай бегьер са акъван екеди жезвач, ихътин багъ 35-40 йис алатайла (амортизация хъайила) атлузва.

Ихътин багълара къелемар цадалди вилик чил гъазурунин, гъялуьнин, миянардай ва зиянкаррикай хуьдай шейэр ишлемишунин къвалахар техникадин куьмекдалди ийизва. Тарарин къакъанвал агъузрунин ва къваларихъ экъечизавай хилер сергъятламишунин къвалахар машинрин куьмекдалди ийизва, амма гуьгъуьнин йисара къурай хилер гъилелди атлун патал еке зегъмет герек къевезва, абурун бегьер къватлунин са къадардин четин я.

Аскандиз экъечинавай къелемриз тлуь ганвай багъ. Ихътин жуьредин багълар вегетативный къайдада артухардай клоновый, яни маса тарцин клусар-члукар чилик кутуна, гъадалай хел атана арадал къевезвай къелемар ишлемишна арадал гъизва ва абурун тарар лап асканбур, асканбур ва юкъван къакъанвал авайбур жезва. Промышленный культураяр гъасилдайла аскандиз экъечинавай багълар кутунин вири къетненвилер тарарин къакъанвал тлимиларунихъ галаз алакълу я.

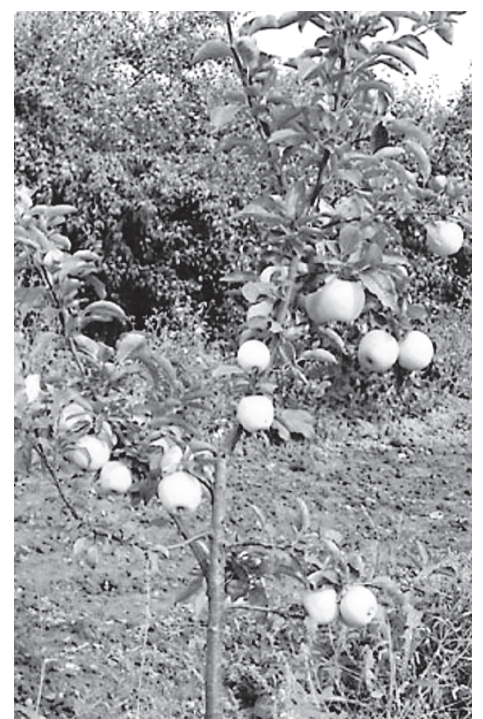
Ихътин багъда къелемар са къадардин къалиндиз цазва, гъа са вахтунда менфятсуз хилерин къадар тлимил, емишрин ерилувал артух ва нетижада зегъметдин бегьерлувал виниз жезва.

Аскандиз экъечинавай къелемри тарар фад бегьердал атун ва бегьерлувал къвердавай гзаф хуьн, ишлемишзавай чилин нетижалувал къакъанди хуьн таъминарзава. Аскандиз экъечинавай къелемриз тлуь ганвай багълара тарар жергейрин арада 4-6 метрдин ва са жергеда авай тарарин арада 1-4 метрдин мензил аваз (тлуь гун патал ишлемишзавай сортарин къетненвилер гъисаба къуна) цазва.

Аскандиз экъечинавай багълар къакъандиз экъечинавай къелемриз тлуь ганвай багъларилай артух хийирлу я. Ихътин багълар багъманчивилин хел вилик тухунин бинедда ава.

Даяз танар авай тарарин багъ. Ихътин багълар гъам къакъандиз экъечинавай, гъамни аскандиз экъечинавай къелемриз тлуь гана кутаз жеда. Абурун асул къетненвал тарарин тан даязди, дуьзди, къен авачирди авуникай (пальметтадин жуьреда) ва гъар са жергедин къерехра емишрин дуьз, сад хътин "цал" хуьникай ибарат я. Жергейрин арада авай мензил жергейра авай тарарин арада авай мензилдиз барабар я ва, сотрунилайни къелемдин къакъанвилелай аслу яз, ада 3,5-6 метр тешкилзава. "Емишрин цлан" гъаркуьвал 2,5-3 метр я.

Ихътин жуьредин багъларин артуханвал тарариз хъсандиз экв аватуникай, абуру фад ва къакъан бегьердал атуникай, емишрин ери винизди, бегьер къватлиз регъят хуьникай ибарат я. Асул кимивилер: гзаф зегъмет герек атун, тан туькьлуьруниз ва "емишрин цал" дуьм-дуьз, даяз къайдада хуьниз са къадардин харжияр акъатун.

Багълар бегьерллубур кутан

74

Даяз танар авай тарарин багълар кьиблепата зонада авай майишатра (инра гьилин зегьметдал машгъл жедай ксар бес кьадарда ава) кутазва. Ихьтин багъларай кьакъан бегьерар кватлзава.

Тупучдиз ухшар тан авай ва тлимил чка кьадай тарарин багъ. Тупучдиз ухшар тан гьихьтин кьелемриз тлур гайитлани арадал кьезвай тарарикай ийиз хьун мумкин я. Ихьтин тарцин тан тукьлурдайла, адан хилер тандиз перпендикулярнидаказ (герек чкайрилай атлунин, кутлунин нетижада) жедайвал ва и гьалда амуькьдайвал ийида.

Хилер кьатканвай кьайдада (горизонтальный кьайдада) хьуни бегьердал фад атуниз куьмека, тарар чеб екебур тахьуни абур кьалиндаказ цадай ва кьакъан бегьерар кьачудай мумкинвал гузва. Асул кимивилер ихьтинбур я: гзаф зегьмет ала ва еке харжияр акъатзава.

"Спуровый" багъ. Ам "спуровый" жуьредин махсус сортарин тарарикай тукьлурзава, абурун кьетленвал ам я хьи, ихьтин тарарин хилерал пешер экьечлзавай хиверин (узел) арада авай мензил адетдиндалай куьруьди я, гьаниз килигна тарарни екебур жезвач, абурал гзаф пеш жедая ва и кардихь галаз алакьалу яз са жерге маса хьсанвилерни.

"Спуровый" сортар машгъл сортарин - Делишес, Мекинтош, Джонатан, Голден Делишес, Уайнсепп ва мсб. - кьелемриз тлурара дегишвилер гьатунин (мутация) нетижада жезвай цийи жуьредин сортар я. Спурин жуьредин сортар: Старкримсон, Велспур, Редспур, Голдспур ва мсб. Тумунилай жезвай кьелемриз тлур гана арадал кьезвай кьелемар агьадихь галай кьайдада цада: жергейрин арада 5-6 метр, жергеда авай тарарин арада 3-4 метр аваз ва мадни кьалиндаказ. Бегьердал атайдалай куьлукь сифтеган 10-12 йисан вахтунда "спуровый" багъларивай гьар йисуз са гектардай юкьван гьисабдалди 15-20 тонндин бегьер таъминариз жезва.

Лап кьалиндиз канвай багъ. Ихьтин багъда тарар, адет яз, лап кьалиндаказ цада (производстводин шартлара) ва са куьруь вахтунда ихьтин багъдай кьакъан бегьерар кватлза. Тарар цунин кьайда: жергейрин арада 2,5-3 метр, жергеда авай тарарин арада 0,5-1 метр мензил (цирицлрин кул-кусар хьиз) жедая, бязи вахтара кьелемар мадни кьалиндаказ цун мумкин я. Тлур гузвай кьелемар лап аскланбур, сортар фад бегьердал кьведайбур ва гзаф чка кьан тийидайбур хьун лизим я. Багъ менфятлудаказ ишлемишунин вахт 10-12 йисаз барабар я. Ихьтин багълар кьезепатан улквейра гзаф кутазва (бегьерлувал са гектардай 40-50 тонндин барабар я), Россиядани абур ахтармишзава.

"Векьин чкадин" багъ. Ам кьелемар питомникрин жуьреда лап кьалиндаказ цуналди - жергейрин арада 0,7-0,9 метр, жергеда авай тарарин арада 0,2-0,3 метр аваз - тафаватлу я. Тлур гузвай кьелемар лап аскланбур жедая, тлур вич - са йисан цуьрцелдал кьваларихьай цуькведин тлурар ахьайиз жедай сортунинди. Чехи хьунивай тлур канвай сортунин таза хилериз абур яргьи хьунин гьерека акъазардай химикатар язава, нетижада и хилерал емишар гьидай тлурар пайда жезва. Гуьгьуьналлай йисуз тарци бегьер гьизва, багъда ихьтин тарар гзаф хьунин нетижада бегьерлувални са гектардай 50-80 тонндив агакъзава.

Бегьер кватлайдалай куьлукь цийи хилер атлузва, мад кьведай йисуз и гьерека тикрар хьезва, яни сад лагъай йисуз таза хилер яргьи тахьун патал химикатар (ретарданты) язава ва йис алаатайла нубатдин бегьер вахчузва.

Дестекриз ухшар тарарин багъ. Лап кьалин жуьредин багъларик акатзава. Кьелемар "векьин чкадин" багъда хьтин кьалинвал аваз цада, амма тарарин таза хилер атлудач, багъди са кьадар йисарин вахтунда, ара атлун тавуна, гьар йисуз бегьер гьидая. Тлур гузвай кьелем аскланди, я тахьайтла лап аскланди жедая, сортар дестекриз ухшар жуьрединбур я, абурун тандал кьваларихь экьечлдай гужлу хилер саки жезвач, тандалай кьа-

линдаказ экьечлзавай таза хилерал емишрин тлурар жезва. Нетижада тарцин гегьеншвал 40-50 сантиметрдиз барабар я. 7-8 йисан яшда авай тарарин кьакъанвал тахминан 1,5 метрдиз, бегьерлувал са гектардай 400 тонндиз барабар жедая.

Дестекриз ухшар жуьредин багъ Англияда ахтармишзава, ам Россия, гьакни Дагустан патални интерес арадал гьизвайди я. Ихьтин жуьредин багълара цаз жедай сортар арадал гьун патал лизим кьвалах Вирироссиядин багъманчивилин ва питомникрин селекционнотехнологический институтди (Москва шегьер), Вирироссиядин емишрин культурайрин генетикадинни селекциядин илимдинни ахтармишунрин институтди (Мичуринск шегьер), гьакни чи улкведедин багъманчивилин рекьяй ахтармишунар тухузвай илимдин са жерге идарайри кьиле тухузва.

Аскландиз экьечлзавай, инлай-анлай тлур ганвай кьелемриз багъ. Ихьтин багълара пуд жуьредин емиш тарарин паяр ишлемишда: кьакъандиз экьечлзавай тлур гудай кьелем (гзаф вахтара тум цана жезвайди), интеркалярный (арада твазвай) асклан жуьредин кьелемдин ва асул сортунин тлурар.

Нетижада тарар яргьивилихь экьечлунин гьерека са кьадардин зайиф жезва, абур бегьердал фад кьезва ва бегьерлувал виниз жезва. Дувулар гужллубур хьун себеб яз абур чилин кьурагьвилеиз хьсандиз дурум гуда ва хилерик даяхар кутун лизим кьезвач. Тлур гун патал лап асклан ва асклан ПБ9 жуьредин кьелемриз паяр ишлемишзава.

Кьакъандиз экьечлзавай сортарин кьелемар жергейрин арада 4-5 метр, тарарин арада 2-2,5 метр аваз, юкьван кьакъанвилеиз экьечлзавайбур жергейрин арада 4,5 метр, тарарин арада 1,5-2 метр ава ва аскландиз экьечлзавайбур жергейрин арада 4-4,5 метр, тарарин арада 1,5 метр аваз цада.

Майишатра арадал атанвай шартлариз килигна (чкадин агроэкологический шартлар, майишатдин чехивал, техникадалди, пешекарралди, пулдин такъатралди таъминвал, емишар хуьдай ва гьалдай чкаяр хьун) вири жуьредин багъларихь гележег ава. (табл. 1)

1. Жуьреба-жуьре промышленный багъларин экономический деллар

Показатель	Экстенсивный сильнорослый сад	Интенсивный полукарликовый сад	Интенсивный карликовый сад
Потребность в саженцах, шт/га	250...350	400...1000	1100...3500
Затраты на закладку, тыс. руб./га	70...90	120...150	400...600
Окупаемость затрат, годы	11...13	7...8	5...6
Затраты труда на уборке урожая, ч/т	20...24	12...16	5...6
Средняя урожайность, т/га	10...20	20...30	30...35
Безубыточная урожайность, т/га	5...6	7...8	18...20

Жуьреба-жуьре кьакъанвал авай емишрин тарарин классификация кьвед лагъай таблицада ава

2. Гьар жуьре кьакъанвал авай емишрин тарарин характеристика

Деревья по силе роста	Высота, м	Долговечность, лет	Срок амортизации, лет	Скороплодность, годы	Урожайность, т/га
Суперкарликовые	<2	15...20	12...15	1...2	40...50
Карликовые	2...3	20...25	15...18	2...3	30...40
Полукарликовые	3...4	25...35	20...25	4...5	20...25
Среднерослые	4...5	35...40	25...30	5...6	15...20
Сильнорослые	5...7	50...60	35...40	7...9	10...15
		и более			

Багъманчивилин кьетленвилерикай кьилинди культурай гьа са чкадал экьечлдай вахт гьикьван яргьалди жедатла, гьадакай ибарат я. Емишрин тарар, биологиядин жигьетдай чпин кьетленвилер себеб яз, экьечлзавай чкадин шартларилай гзаф аслу я, жуьреба-жуьре емишрин культурайри лагъайтла, тьебиатдин шартлар сад хьиз кьабулдач. Идахь галаз алакьалу яз, багъ кутун патал чил хьагьун ва адан еридиз дуьз кьимет гун муракаб ва жавабдар месэла я. Ам гьалдайла са жерге терефар фикирда кьуна кьанда:

жуьреба-жуьре сортари ва культурайри чеб экьечлзавай чкадиз, гьа гьисабдай яз чилиз ийизвай истемешунар; чилин винел кьатар гару ва ци тухунин гьерекадин вилик пад кьун; майишатдин тешкиллувилеин ва экономический кьетленвилер ва икл мад. Чил хьадайка рехь ганвай гьалатлрин нетижаар гзаф вахтара я агротехникадин, я мелиорациядин, я маса са жуьрединни такъатралди арадай ахьудиз хьжедач.

Багълар чилин участокар вири терефар фикирда кьуна хьагьайдалай куьлукь махсусдаказ тукьлурнавай проектрал асаслу хьана кутуна кьанда. Промышленный багълар кутун патал чил хьагьунин ва адан ери ахтармишунин кьвалах багъларин проектрал машгъл махсус организацийри ийизва, абур и карда илимдин идарайрин месляттар ва теклифзавай кьайдаяр (инра гьар са район патал лизим делилар ава) ишлемишзава.

Емишрин багъ кутун патал чил хьадайка вилик эцигзавай асул месэла емишрин тарари чпин экономикадин жигьетдай менфятлу яшдин вахтунда лизим жуьреда экьечлун ва бегьер гун патал виридалайни куьлай шартлар тешкилуникай, ва талукь яз, чил вини дережадин нетижадив агакъдайвал ишлемишуникай ибарат я. Гьаниз килигна и ва я маса емишрин культурайри патал чил хьадайка, асул фикир и культурайри экьечлзавай чкадиз ийизвай истемешунриз гана кьанда.

Чилер гуьлуьн дережадила гьар жуьредин кьакъанда, дагьдин этеграл, синерал, гьар жуьредин акунар авай чкайра жезва, и чкайра, талукь яз, гьавадин шартларни, накьвни, маса набататарни гьар жуьрединбур я.

Промышленный багъ кутун патал чил хьадайка чпикай лагъанвай и терефрикай гьар сад кар алайди хьун мумкин я, гьаниз килигна, чил ахтармишдайла са тереф ваь, вири терефар санлай, гьакни емишрин культурадин кьетленвилер гьисаба кьуна кьанда.

Эхирдай кьейд ийин, алай вахтунда малум тир ва чпикай винидихь лагъанвай вири жуьредин кьалин багълар Сулейман-Стальский райондин "Калининский" совхоз-

Сечкичийрин вилик

депутатдин гьахь-гьисаб

Куругьли ФЕРЗАЛИЕВ

И мукьвара Докьузпара райондин патай РД-дин Халкьдин Собранидин депутат Арсен Шамилова алаатай йисуз авунвай кьвалахрикай сечкичийрин вилик галай-галайвал суьгьбетна.

- Гьуьрметлу районгьлияр! Республикада алай вахтунда РД-дин Халкьдин Собранидин депутари чпин сечкичийрин вилик авунвай кьвалахрин патахьай гьахь-гьисабар ийизва, - лагъана А.Я.Шамилова. - Кье чна Халкьдин Собранида 2013-йисуз авур кьвалахрин нетижаар кьазва. Виридаз чизва, алаатай йис са акьван асантди хьанач. Республикада общественный гьалар четинбур ятлани, дагьустанвийривай са кьадар ислыгьвал, дурумлувал хуьз алакьна. Дагьустандин Кьил Р. Гь. Абдулатипован ва кьайдаяр хуьзвай кьурулушрин нетижалу кьвалахар себеб яз террордин жигьетдай авай кьурулувал тлимилариз алакьна, амма са бязи кьеретлар тамамвилелди арадай акьудиз хьанвач. Кье чна инал райондин терроризмдиз акси комиссиядин кьвалахдиз талукь малуматдихьни яб акална. Инанмиш я хьи, терроризмдиз акси комиссиядин, райадминистрациядин ва кьайдаяр хуьзвай органрин саналди тир чалишмишвилер себеб яз чи районда пис, кьанунсуз гьалар арадал кьведач.

Алаатай йисуз Халкьдин Собраниди кьиле тухвай сессийрал РД-дин 107 закон ва 114 кьарар кьабулна.

Халкьдин Собранидин важиблу кьвалахрикай сад яшайишдин жигьетдай законодательство кьилиз акьудун я.

Гьа икл, пуд ва я гзаф аялар авай ватандашриз чилер чара авунин месэлар кьайдадик кутуниз, етим аялриз яшайишдин жигьетдай кьезилвилер авуниз талукь тир бязи кьанунра дегишвилер тунва, - лагъана депутатди.

» Усугьчайдал аялрин бахча кардик акатна ва яшайишдин жигьетдай районда кар алай проектар вилик фейиди кьейдна

Эхирдай депутатди чи район яшайишдинни экономикадин жигьетдай вилик финиз талукь тир месэлайриз гьаамиша райондин регьбердин алакьалувални аваз килигдайкай лагъана. Саналди авур алахьунар себеб яз Усугьчайдал аялрин бахча кардик акатна ва яшайишдин жигьетдай районда кар алай проектар вилик фейиди кьейдна.

- Гележегдани район абад авунин, яшайишдинни экономикадин месэлар гьялуни жигьетдай кьвалахар саналди кьилиз акьудун чна хиве кьазва, - кьейд хьувуна эхирдай РД-дин Халкьдин Собранидин депутат А.Шамилова.

Грантдиз лайихлу хъана

КОНКУРС

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Са тимил вахт идалай вилик Махачкъалада Дагъустандин государстводин М.Жамбулатован тварунихъ галай аграрный университетда (ДагГАУ) "У.М.Н.И.К. - 2014" программадай илимдинни техникадин хиле гъвечи жуьрейрин карханаар вилик тухуниз куьмекдай Фондунин инновацийрин проектар финансламишдай конкурсдин негъажар къуна. Конкурсда агъадихъ галай номинацийрай кваллахриз тамашнавай: "Информациядин технологияр", "Алай аямдин материалар ва абур гъасилдай технологияр", "Цийи приборар ва аппаратрин комплексар", "Биотехнологияр". Санлай къачурла ина 45 конкурсанти - ДагГАУ-дин, ДГУ-дин, ДГУ-дин, ДГИНХ-дин студентри-аспирантри чпин кваллахрихъ галаз танишарна. Конкурсдин жюридин вилик виридалайни лайихлубур хъагъунин четин месэла акъвазнавай.

Шадвилелди а кардикай хабар гуз кланзава хъи, конкурсда иштираккай ва гъалибвал къазанмишайбурун арада чи ватангъли, вичин ери-бине Сулейман-Стальский райондин Кварчагърин хуьрай тир **Угълангерек НАВРУЗОВАНИ** ава. Адав конкурсда гъалибвал къазанмишун тестикъарзавай диплом, гъакни и темадай кваллах давамарун патал 400 агъзур манатдин грант вахкана. Мубаракрай!

Чаз и йикъара Угълангерек Наврузовадиз агалкъун тебрикдай ва адахъ галаз суьгъбетдай мумкинвални хъана. Вичин кваллах ада "Биотехнологияр" номинациядай "**Биотехнологические основы получения уксуса при брожении плодов белой шелковицы**" темадай къьенвай.

Гъвечи чъавалай жуьреба-жуьре ахтармишунар кыле тухунал рикл алай У.Наврузовади ДГУ-дин биологиядин факультет хъагъунни дуьшуьшдин кар тушир. Вузда къачунвай чирвилерини вилик эцигнавай месэладив рикл гъаз эгечлуни хъсан негъажар гъана: Угълангерек са четинвални авачиз лацу хатрурикай сирке (уксус) хъудна, адан хийирлувал ахтармишна.

- Хатрутдин зурба тарарин юкьва члехи хъанатани, заз абурухъ чун ва чи сагъламвал патал гъаф менфят авайди чизвачир. Са артух гелкъуьнни герек авачир баркаван тарариз женнетдин багъдин емишар гъавайда лугъзвач къван! Хатрутдин сиркедин менфятлувал ахтармишайла, зун мадни алапат хъана, - суьгъбетзава конкурсдин гъалибчиди, - сагъламвал патал менфят-

КЪЕЙД.

Угълангерек НАВРУЗОВА Кварчагърин хуьре 1990-йисуз дидедиз хъана. Школа гимишдин медалдалди акъалтарай ам ДГУ-дин биологиядин факультетдиз гъахъна, алаатй йисуз хъсан къиметар аваз и вуз куьтягъна. Алай вахтунда У.Наврузова ДагГАУ-дин аспирант я, ада экологиядин ва набататар хуьдай кафедрада муаллимвиле, и вуздин патав гъай ахтармишунардай центрада химик-аналитик язни зегъмет члуьгъзава.

луди яз гъисабзавай ичерин ва уьзуьмрин сиркедилай хатруттин сиркедик калий ва магний къве сеферда артух квай. Ингъе ахтармишунринни гекъунрин негъада чир хъайи рекъемар: ичерин сиркедин са литрдик 230 мг, хатруттин сиркедик 430 мг калий ква. Хатруттар калийдалди бананрилайни гъаф девлетлу я. Ахтармишунрин бинедаллаз мадни са кар малум хъана: и емишрик шекер квайвилляй, сир туш, ичерикайни уьзуьмрикай хъуднавай сиркедикай шекердин диабет авайбурувай менфят къачуз жезвач. Хатруттин сирке лагъайтла, диабетикривайни ишлемишиз жезва. Сагъламвал мягъкемарун патал адакай авай хийирлувал сиркеди ивидин дамарар миъи авуникай ибарат я. Сирке ишлемишун риклинни дамарин азарар авайбуру патал иллаки менфятлу яз гъисабзава. Гъикл хъи, гъаф вахтара и уьзуьр ивидин дамарар атеросклероздин бляшкайри къунвайла, яни дамарар "клевнавайла" арадал къвезва, - суьгъбет давамарзава жегъил пешекарди.

■ **Угълангерек, ахтармишунар авун патал ваз куьмек гайи ксар авани, тахъайтла вуна и кваллах кылди кыле тухванани?**

- Зи кваллахдин илимдин руководитель ДагГАУ-дин экологиядин ва набататар хуьдай кафедрадин заведующий, профессор Тамара Саржановна Астарханова тир. Ана-

лизар за кылди авуна. И карда заз университетда клелдайла къачур чирвилери екез куьмекна.

■ **Куьне ахтармишунардай центрада кыле тухузвай кваллахдикай суьгъбетнайтла кландай...**

- Чи центрадин кваллах недай суьрсетдин ери ахтармишуникай ибарат я. Иниз таможнядин союздай недай шейэр хкизва, абурук вуч кватла чирзава. Кылди къачуртла, чна емишрик, салан майвайрик инсандин сагъламвал патал зарар авай шейэр - нитратар, залан металлар, пестицидар кватла, са жерге маса терефар ахтармишзава.

Къейд авун лазим я хъи, им тамам ихтиярар авай центр-лаборатория я, инай продукциядин ери къалурзавай сертификатар гузва.

■ **Туйквенрай, базаррал маса гузвай гуьрчег емишар, салан майваяр тушни куьне ахтармишзавайбуру? Абурухъ гуьрчегвални цалцалмвал къван менфятлувални авани?**

- Авайвал хиве къуртла, чи салара битмиш жезвай яр-емишдин, салан майвайрин менфятлувал, са шакни алачиз, артух я. Амма патай гъизвай продуктрик квай нитратрин къадар къабулиз жедайдалай гъаф туш, им абурукай зарар авач лагъай члал я.

■ **Чухсагъул, Угълангерек! Квехъ мадни агалкъунар хуьрай!**

Сифте камар берекатлубур хуьрай

Хадижат МАМЕДОВА

И ЙИКЪАРА Ахцегъа "Горянка" ООО-дин дерзичийрин цех ачухуниз талукъ шадвиллин серенжем кыле фена. Алай девурда вижевай производство кардик кутун, шаксуз, риклерик шадвал кутазавай вакъиа я.

Цийи производство кардик кутуниз талукъарнавай серенжем райадминистрациядин кыл **Ш.АРУХОВА**, тебрикдин куьруь гаф рахуналди, ачухна. Ада кватл хъанвайбуруз и шад вакъиа риклин сидкъидай мубаракна. Райондин руководство ди гележегдани ихътин хъсан крарик кыл кутадайбурун тереф хуьда, - инанмишарна ада дерзичийрин цехдин къуллугъчияр.

Виликан "Турист" туйквенда бинеламиш хъанвай цехда къулай ва экуь тир. Амма ина чимивал гудай система кардик кутунин месэла гелелиг гъялнавач. И кваллахни акъван четиндиз акъваздач, гъикл лагъайтла, цехдин патавай газдин турба фена.

Цийи кар гъиле къунвайди **Айишат ЖИГЕРОВА**, директорни **Рафик ФЕТУЛЛАЕВ** я. Дерзичийрин цехдиз Санкт-Петербургдай парталар цвадай, чебни Японияда акъуднавай цуд машин хъанва. Герек къведай амай тадаракарни чкадал гъазур я. Ина цуд кас дурумлу мажибдалди таъмин жеда. Цех чпихъ еридин сертификат авай гъар жуьре парчайралдини таъмин я. Ина гъам кылдин ксарин ва гъамни государстводин заказарни кылиз акъудда.

Яру лент атлузвай вахт

Мярекатдал гъакни Ахцегърин тежрибалу дерзичи ва и рекъай муаллим **Асия РАГЪИМОВА**, "Солнышко" твар алай аялрин бахчадин заведующий **Афизат ПЕРИНОВА**, райадминистрациядин экономикадин отделдин заведующий **Эльмира АЛИЕВА**, райондин "Цийи дуьнья" газетдин редактор **Нариман МАМЕДОВ**, райадминистрациядин къвалав гъай контрольно-счетный комиссиядин председатель **Руслан СУЛЕЙМАНОВ**, цийиз ачухнавай цехдин дерзичи **Фариза МУСПАГЪОВА** ва масабур рахана.

Экуьналди таъминарунин кваллахар

2014-йисуз "Дагэнергосеть" ОАО-ди яшайишдин мадни са шумуд объект электросетрик кутадайвал я. Икл, акционеррин обществодин официальный сайтда хабар ганвайвал, и мукъвал вахтара Дербентда Центральный больницадихъ акал хъувунвай аялар хадай отделение электроэнергиядалди таъминарун пландик кутунва.

Идалайни гъейри, Дербентдин умуми образованидин юкьван школа электросетрик кутунин кваллахрихни эгечлда, ам клелунин 2015-йисуз ишлемишиз вахкун пландик кутунва. Гъаниз килигна школадиз экв гъунин месэла пешекарри жезмай къван куьруь вахтунда кылиз акъудиз чалишмишвалда. Гъа и жуьредин месэла Дахадаев райондин Шаласи хуьре къведай йисуз раklar ачухдай школадизни талукъди я. Инани школа электроэнергиядалди таъминарунин кваллахар вахтунда кылиз акъудун пландик ква.

Рикел хкин: 2013-йисуз "Дагэнергосеть" ОАО-ди аялрин 7 бахча, 10 ФАП, 3 школа ва физкультурадинни сагъламвал мягъкемардай 4 комплекс электросетрик кутун таъминарунай.

Олимпиада кыле тухуда

ЧИ КОРР.

Алай йисан 18-апрелдиз Махачкъалада Дагъустандин государстводин М.Жамбулатован тварунихъ галай аграрный университетдин базада алаатй вацран эхирриз Бабаюрт районада тешкилай республикадин лежберрин Сад лагъай форумдин сергъятра аваз агрономрин сад лагъай олимпиада кыле тухуда. Дагларин уьлкве патал чилихъ, чил ишлемишзавайбурухъ авай метлебувал фикирда къуналди РД-дин

хуьруьн майишатдин ва суьрсетдин министерстводи тешкилзавай и важиблу серенжемда ДагНИИСХ-ди ва "Россельхозцентр" ФГУ-дини иштиракда.

Олимпиададин макъсад практикада авай агрономрин пешекарвиллин рекъай гъазурлухвал ахтармишун, абурун яратмишунин алакьунар ачухарун, тешкилатчиллин ва управленческий кваллахдин бажарагълувал винел акъудун, хуьруьн майишатдин зегъметдин кесерлувал хкажун я.

Олимпиадада гъалибвал къазанмишай агрономриз госнаградаяр ва къиметлу пишкешар гуда.

Шикл авторди Яна

Надият ВЕЛИЕВА

Инсанар ва къисметар Айиша диде

Чпин вири уьмуьрда на-
муслувилелди, гъа-
къисагъвилелди зегь-
мет члугуна, аялриз чешнелу тер-
бия гана, абур члехи авуна, шегь-
ре рекьел акъудай дидеяр Лез-
гистанда тимил авач. Абуру чет-
тинвилеризни дурум гана, ажуз-
вал тавуна, несилрин экъу геле-
жег патал вири къуватар эцигна.

Къе заз гъа ихътинбурукай
сад тир Мегьарамдхуьруьн рай-
ондин Советский хуьре яшамш
жезвай, вичин яшар 88-йисав
агакънавай **Айиша Валегьовна
ЭФЕНДИЕВАДИКАЙ** суьгьбет
ийиз кланзава.

Ам 1926-йисуз Ахцегь район-
да шаир Ялцугь Эминан хуьре
Нуралиев Валегьанни Гуьлпери-
дин члехи хизанда дидедиз хъа-
на. Адан рагьметлу бубади вичин
вири уьмуьрда сифте Ял-
цугьа Фрунзедин тварунихъ га-
лай колхозда, гуьгъуьнлай Со-
ветский хуьруьз куьн хъайила,

ветрин инсанри далу пата, югь-
йиф талгана, зегьмет члугваз-
вай. Гаф дишегьлийри юкьуз
колхозда кваллахдай. Ахцегьай
гамарин фабрикадай гьалар гьиз,
йифиз гьукуматдиз гамар храдай.

- 1943-йисуз чун (хейлин ди-
шегьлияр) зегьметдин фронтдиз
- Хасавюртдиз, Моздокдиз сен-
герар туькьурриз тухвана. Зун ла-
гьайтла, Моздокдиз акъатна. Захъ
галаз чи хуьрйай хейлин дишегь-
лияр авай: Шагьгъуьсейнова Зей-
наб, Ризаева Фатма, Асварова
Гуьлуьшан, Ибрагьимова Ирей-
ган ва гзаф масабур. Ана зегь-
метда къегьалвал къалурунай
зав Гуьрметдин грамотани гана.
Дяве Моздокдидил инихъ атанач.
Дяведилай гуьгъуьнин йисара за
колхозда жуьреба-жуьре гзаф
кваллахар авуна, - суьгьбетзава
Айиша диде.

19-йис хъайила, Айиша чпин
хуьруьнви, колхоздин зоотех-
никвиле кваллахзавай Эфендиев
Абдурагьимаз гуьлуьз фенай.
Цийи квал, цийи хизан, гел-
къвена кланзавай къари, апай, га-
лаз-галаз гьилиз атай аялар,
колхозда квалах - жегьил ди-
шегьлидал, гьелбетда, четинви-
лерни тимил акъалтнач.

1952-йисуз хуьр Мегьарамд-
хуьруьн райондин Советский
хуьруьз куьч хъана. Айишади
инани сифте колхоздин, ахпа
адакай совхоз авурла, яргьал йи-
сара гьанани аферин, баркалла
алаз кваллахна. Намуслувилелди
зегьмет члугунай ам са шумуд
сеферда совхоздин патай пиш-
кешриз лайихлу хъана. Квалах-
дилай хтайла, хизанар вири ксай-
далай гуьгъуьнлиз кваллин къай-
гъуяр ийидай: пек-партал чух-
хуьдай, квалер михьдай, хьар
кутуна, фу чрадай...

- Экуьнин ярар малум жез-
тежес за фу чрана куьтгьайдай.
Ваз ахвар авайди тушни лугьуз,
гьатта къуншиярни члалал къве-
дай. Бедегда къуват, жегьилви-
лин ашкъи гевес авай, заз абур
кваллахар хьиз жедачир, - риклел
хкизва Айиша диде.

Советский хуьруьз куьч хъай-
ила, Абдурагьима Мегьарамд-
хуьре сберкассада бухгалтервиле
кваллахзавай. 1968-йисуз ам
Советский хуьруьн Советдин
председателвиле хъана. Зегь-
метдал, хизандал, яр-дустунал
рикл алай вафалу кас тир Абду-
рагьимани Айишади ругуд велел
(4 гадани 2 руш) тербияламиш-
на. Аяларни члехи жезвай. Итим-
дини, вичини квалахиз, уьмуьр
къайдадаваз, гелегедки еке
умудар кваз физвай. Амма ин-
сандин уьмуьр са легьзе хьиз я

Аллагьди ганвай са куьруь
уьмуьрда бендедин кьилел те-
къведай къаза-бала авач.
Уьмуьрдин чагьинда, рикле еке
мурад аваз, хизандихъ, балай-
рихъ вил галамаз, Абдурагьим
бедбахтвиллин дуьшуьшдикди
телеф хъана.

И кардикай Айиша диде
ингье вуч лугьузватла.

- 1971-йис тир. Члехи хва Агь-
мирзеди, Махачкъалада ПТУ
акъалтарна, Ватандин вилик вичин
хивевай буржи тамамарна
хтана, Дербентда эцигунрал
крановщиквиле кваллахзавай.
Чун адан мехъеррин къайгъуй-
рик квай. Свасни це лагьанвай.
Са зкуьнахъ Абдурагьим, мехъ-
ериз талукъ са къайгъу аваз,
совхоздин складдин гьаятдиз фена.
Ина са мердимазарди, гьиле
тфенгни къуна, са вуж ятлани яда
лугьуз, инсанар кватл хъана, еке
къалабулуь авай. Ана алайбу-
ру мийир-межер, секин хуьхъ лугь-
узвай, гьарда са теклиф гузвай.
Амма яракъ гвайди генани къиз-
миш жезвай. Советдин предсе-
дателдиз адавай тфенгар вахчу-
на, семинариз клан хъана. Абду-
рагьим къучидин къаншардиз
фена, гадара гьилевай тфенгар!
Рагъ алай юкьуз итимар ядани?
Вахъ вуч хъанва лагьана. Амма
яракъ гвайда "зи патав къемир,
килиг за вун яда!" лугьуз гьара-
ярна. Ятлани Абдурагьима ада
вич ядай жуьрэт ийич лагьана
фкирна, адаз а кас ислягьариз,
хатасуз ийиз клан хъана. Гьайиф
хьи, къучиди хуьруьн Советдин
председатель яна. Тади гьалда
Дербентдин больницадиз агакъ-
арай ам духтуривай къутарми-
шиз хъанача, больницада чан
гана. Гьа икл са тахсирни квачир
зи итим уьмуьрдивай авуна, зи
балайрал етимар лагьай твар
акъалтна, - вилерилай атай накъ-
вар михьна Айиша диде.

Икл жегьил дишегьлидин
уьмуьрдихъ садлагьана цайла-
пан галуькна. Адан къуьнерал
залан пар ацалтна, лувар хана.
Вири къайгъуяр вилик кумай 6
бала гваз текдиз амуькна. Квал-
лин-къан, балайрин дердияр и
назик дишегьлидин къуьнерал
аватна. Айишади вичиз аялар
члехи авуни карда еке куьмекар
гайи рагьметлуяр тир вичин къай-
инине Гьежераз, гуьлуьн стха-
р Къинязаз, Рашидаз ва алай
вахтунда Калуга шегьерда онко-
логиядин центрадин кьилин дух-
тур тир Вагьидаз баркалла, афе-
рин, абур аялриз, дугьриданни,
бубавал авурди я лугьузза.

Лугьун лазим я хьи, Айиша
дидедини ажувал къалуьрнач.

Къене уьткъем рикл авай дагъви
дишегьлиди веледриз хъсан тер-
бия, клелдай мумкинвилер гун
патал еке зегьметар члугуна. Ди-
дедин гьар са кам, намуслу зегь-
мет аялриз чешне хъана. Къе
абур махсус образование авай,
зегьметдал рикл алай, гьвечли-
члехиди чидай, туькьвей хизанар
авай инсанар, кваллин-къан иеси-
яр я. Исамуддина Карагандада
высший милицейский школа,
гуьгъуьнлай Дагосуниверситет-
дин юридический факультет
акъалтарна. Адакай са шумуд
йисуз Огнида милициядин на-
чальник хъана. Алай вахтунда
Дербент районда мировой судъ-
явиле кваллахзава. Мурада Мос-
квада Бауманан тварунихъ га-
лай высший технический училище
куьтгьана, пенсиядиз фидалди
Мегьарамдхуьре казначей-
ствода, Жумшида Астрахандин
мореходный училище акъал-
тарна, са шумуд йисуз Шевченко
шегьерда квалахна. Алай вах-
тунда Дербентдин ЦРБ-да мед-
техник я. Руш Меккади 10-класс
куьтгьана, хуьре вичин хизан га-
лаз яшамш жезва. Бубадин ви-
ридалайни гзаф рикл алай, амма
адан кланвал гьисс ийиз тахъай
гьвечли руш Севгията Дагосунив-
ерситетдин биологический фа-
культет акъалтарна, Махачкъа-
лада яшамш жезва.

Айиша дидедиз вичин уьмуь-
рда рикл тлардай, вилерал накъ-
вар гьидай крар гзаф хъана. Члехи
хва Агьамирзе уьмуьрдин чагьинда
авайла, гьатта авай са
хвани эвленмишиз тахъанмаз,
- залан азардикди, хтулар тир Ми-
лорни Инга лап жегьилар яз,
дуьндихъ вил галамаз рагьметдиз
фена. Дидедин риклел сагъ тех-
жедай хер хъана. Амма уьмуьр
давам жезва...

Айиша дидедин зегьметар
бада фенач. Государстводи адан
зегьметриз лайихлу кьиметни
гана. Ам "Ватандин Члехи дяве-
дин ва зегьметдин ветеран",
"Гьалибвилин 50 йис", "Гьалиб-
вилин 60 йис", гзаф йисара гъа-
къисагьвиллин зегьмет члугунай
медалрин ва гуьрметдин грамо-
тайрин сагьиб я. 1988-йисуз Эр-
менистандин Спитак шегьерда
залзала хъайила, аниз Дагъус-
тандай гзаф жегьилар куьмекар
гуз фенай. Абурун арада Эфен-
диев Исамуддинни авай. Ада ана
члугур гъакъисагъ зегьметдай,
къалуьрай къегьалвилерай Рос-
сиядин МВД-дай дидедиз хва
халис инсанперес, ватанперес яз
тербияламишунай чухсагьулдин
чар хтанай.

- Заз и дуьньядал кламай
затлани амач, - къейдзава Айиша
диде. - Зун гьвечли хва Жум-
шиданни свас Истигьадин патав
арада гуьрмет-хатур аваз яша-
миш жезва. Зи мурад дуьнья
ислягъ хъана, вирибуьр, гьабур-
хъ галаз зи балаяр, хтуларни
хушбахтлудаказ яшамш хьун я.
И кар за гьар юкьуз, каплунал
акъвазайла, Аллагьдивай тла-
лабзава.

Эхъ, диде кваллин клараб,
даях я, - дидедин заминвал ал-
цумдай терезар авач, - гьавайда
лугьузвач халкъдин мисалда.

Чи мурадни и камаллу, ди-
рибаш Айиша дидедихъни сагъ-
ламвал, клубанвал, яргьал йиса-
рин хушбахтлу уьмуьр хьун я.
Гьина аватлани, сагьрай чеб ихъ-
тин баркалла дидеяр!

Айиша диде хьтин инсанар
чахъ гзаф амач. Гьикьван хъсан
жедай чкадин властри яшлугу-
рун ва гьаклани суварин йикъа-
риз абурун гуьгъуьл къачунайтла.

Цийи Мамрач

Вадим ЖАМАЛДИНОВ,
Герейханован хуьруьн
Агьсакъалрин советдин
председатель

И йикъара пакаман сятдин цлуд
жедалди Сулейман-Стальский
райондин виликан Герейханован
совхоздин цийиз арадал атай пуд
лагьай отделенидин хуьруьн агъа-
лийрин умуми собрание хъана. Ана
кьилин куьчейрикай санал кватл
хьунихъ себебар авай:

1995-йисалай инихъ малум тир
и хуьре яшайишдин шартлар къу-
лайсузбур хьун, бегьем школа,
медпункт, аялрин бахча авачиз
хьун, газификациядин, экверин, ре-
кьерин жигьетдай гьалар пайгарбур
тахьун.

Вири и месэляяр фикирда къу-
на, Герейханован хуьруьн кьил
**МИРЗАМЕТОВ Изамудин Пула-
товича** жемьатдиз авай гьалдикай
ачухдаказ лагьана.

Собрание Изамудин Пулатови-
ча ачухна ва кьилени тухвана.

- Гуьрметлу хуьруьнвиар, -
лагьана ада, - куьне фикирда, гьиле
къунвай и квалах лап хъсанди
я. Адан патаяхъай за хуьруьн Соб-
ранидин депутатрихъ, Агьсакъал-
рин советдихъ, райондин руковод-
стводихъ галазни ихтилатар авур-
ди я.

Алай вахтунда хуьре къуд ви-
шелей виниз квалер арадал атан-
ва. Гьайиф хьи, хуьр аваданламиш-
шун патал чи администрациядихъ,
я райондихъ пулдин такьатар авач.
Гьакл хъайила, и хуьруьз вичин твар
гана кланда.

Жемьатдихъ галаз са жерге их-
тилатар авурдалай гуьгъуьнлиз
анал хуьруьн Агьсакъалрин совет-
дин председателди, собранидин
председатель **ГЪАЖИМИРЗОЕВ
Играма**, депутаттар тир **ГЪАМЗА-
ТОВ Абдуллашима**, **АЛИСКЕРОВ
Закира**, **ШЕРИФОВ Шакира** та-
лукъ серенжемар къабулун чарасуз
тирдакай чпин фикирарни лагьана.

» Собранидал, ачух-
диз сесер гуналди,
хуьрел "Цийи Мам-
рач" твар эцигунин
къарар къабулна

Гуьгъуьнлай рахай хуьруьнви-
яр тир **ГЪАДИСОВ Вагифа**, **БА-
БАЕВ Надира**, **ХАИРОВ Исла-
мудина**, **РИЗАЕВ Далгата** хуьруьз
"Цийи Мамрач" твар гун хъсан яз
гьисабна.

Собранидал амай месэляризи-
ни килигна, протокол хъена, къа-
булай къарар райондин руковод-
стводак агакъаруни меслятдал
атана.

Гуьгъуьнлай собранидал, ачух-
диз сесер гуналди, хуьрел "Цийи
Мамрач" твар эцигунин къарар къа-
булна.

Икл, райондин картадал мад са
цийи хуьр - "Цийи Мамрач" - жеда.
Эхирдай хуьруьн администра-
циядин кьили, Агьсакъалрин совет-
дин председателди, депутатри
хуьруьнвиризи цийи твар мубарак-
на, вири жуьредин куьмекар гун
хиве къуна.

Таниш тушир художник

Къагъриман ИБРАГЪИМОВ

Ийкъара зал заз школада тарсар гайи Саламудин муаллим гьалтна. Жузун-качузун авур-далай гуьгъуьниз ада заз суал гана:

- Ваз чи Белижда машгъур художник яшамиз жезвайди чизвани?

- Гьелбетда, - жаваб гана за адаз, - ам, Россиядин Президент В.В.Путин Дербентдиз атайла, адаз гьилни ягъай ва вичи члугунвай шикилни пишкеш авур машгъур художник Мелик Агъабалаев я.

- Гьакъ яз я, - рази хъана ам, - амма чи Белижда ваз таниш тушир са машгъур художник мадни яшамиз жезва.

Гъа ик, зун таниш тушир художникдихъ галаз таниш жез фена.

Художникдин квалитет фейила, зун къакъан буйдин, риклиз чими са эгъли итимди къаршиламишна.

Малум хъайивал, адан ери-бине Сулейман-Стальский райондин Татархан хуьр я. Адан буба Гьасанбега Бакудин нафтладин бургуьра къвалахзавай. Гележегдин машгъур художник, СССР-дин художникрин Союздин член, Туркменистан ССР-дин лайихлу художник **Къаинбег Гьасанбекович ЯКЪУБОВ** 1937-йисуз Бакуда дидедиз хъана.

Адан буба Гьасанбег Бакуда къвалахиз акъвазна, вичин хизан Татархан хуьруьз рахкурзава. Ватандин Чехи дяве башламиш хъайила, Гьасанбег фронтдиз физва. Са арадилай абурун хизандал ам телеф хъана лагъана хабар агакьзава. А четин девирда хизан дидедин хиве гъатна. Татархан хуьруьн юкъван школа акъалтларай Къаинбегаз Советрин Армиядин жергейра къуллугъ ийиз эверзава.

Ина пуд йисуз къуллугъ авуна хтай ам къвалахар ийиз Туркменистандин Небитагъдиз физва. Ина адаз геологоразведкадин экспедицияда фялевилин къвалах жагъизва. Гайи тапшуругъар намуслудакъ къилиз акъудиз къвалахзавай Къаинбеган алахъунар акур руководстводи адал буругъдин мастердин везифаяр иштибарзава.

Школада къелзамаз адан рикъ гъар жуьре шиклар члугунал алай. Экспедицияда хъсан мажибар авайтлани, адан рикли шиклар яратмишунихъ ялзава.

Ам нянин художественный училищедик экечлиз Ашхабаддиз физва. Къвалаяни куьмек тахъайла, течир чкани хъайила, ада вичин къил хуьн патал юкъуз эцигунардай карханада къвалахиз, нянихъ къелиз хъана. Къуд йисалай адаз эцигунардай карханада къвалерни гузва. И арада ада вадралди училищени акъалтларзава. Гила ада вичин рикъ алай пешедай къвалахиз башламишна.

Зун Къ.Якъубова вичин хуси архивда къватнавай материалрихъ галаз танишарзава. Зи вилик адан хуси выставкадиз талукъ яз акъуднавай каталог, "Тур-

Къаинбег Якъубов

кменистандин цълхем" газетда адан агалкъунрикай искусствоведри кхъенвай макъалаяр авай са шумуд нумра, шиклар ва гъурметдин грамотаяр ква.

Ада заз дишегълидин суьрет алай шикил къалурдиз суьгъбетзава: "И дишегъли заз, автобусда аваз Ташаудиз фидайла, акурди я. А дишегълидин такабур буй-бухах, чинин гурчег лишанар зи рикел аламукъна. Мастерскойда за адан къамат члугуна".

"Нефтяникдин портрет", "Туркменидин портрет", "Устат" портретрайни чаз риклиз таъсирдай эсерлувал акъваза.

Адан яратмишунрин са пай пейзажри къунва. Идахъ вичин себеб авачиз туш. Лирический пейзаж художникдин рикъ алай жанр я. Идан патахъай адан къвалахриз къимет гайи искусствовед Л.Трухачевади

урус члалал акъатзавай "Туркменистандин цълхем" газетда вуч кхъенватла килиг: "Вичиз тебиатдин гуьзелвилин рангар гьиссдай бажарагъ авайвилай, Къаинбегавай тебиатдин, яни пейзаждин эсерар мадни гуьзелдиз, гуьрчег рангаралди арадал гъиз хъанва. Адан пейзаждин хейлин эсерар инсандин суьрет ерли алачирбур я. Абурал инсан хъайитлани, художникди ам вилеривай бегъем къатлуз тежедайвал, гъа тебиатдив сад хъанвайди хъиз къалурзава. Къ.Якъубова иллаки дагъдин пейзаж лап дериндай гьиссзава. Белки, им адан аялвал Дагъустандин Татархан хуьруьхъ галаз алакълу тирвилей я жеди."

Ада вичин гьиссер, вичиз акур шейэри авур таъсир къалурун патал акварелдин рангаралди тарифдин цлудралди эсерар арадал гъанва. 1988-йисуз СССР-дин художникрин Союздин выставкайрин залда Къ.Якъубова яратмишнавай эсерар къалурзавай экспозиция хъана. Художникдин эсерриз килигай искусствовед Л.Трухачевади кхъей вичин фиклар за "Туркменистандин цълхем" газетдин чинлай къелзава: "Къ. Якъубован

персональный экспозицияда 80-далай гзаф эсерар ава. И карди, гьелбетда, ам вичиз хас тир устадвал ва бажарагъ авай художник тирди субутзава. Адан эсеррихъ риклиз виниз тир дережада таъсирдай ва руьгъ кутадай къуват ава. Адан эсеррин рангарин лап дуьзвили ва устадвили, "ламу акварелдин" техникади чпел фикир желбзава. Ламу чарчел рангар вегинин техника гзаф ажайибди ва четинди я".

Къ.Якъубов 1974-йисуз СССР-дин художественный, 1975-йисуз Вирисоюздин художественный, 1987-йисуз Сирияда, ахпа Чехословакияда къиле феи художественный выставкайрин иштиракчи я. Къве шикил Голландиядин выставкайрин залдани къалурна. Адаз 1984-йисуз Иркутскда къиле феи акварелчийрин Вирисоюздин яратмишунрин мярекатда ва 1985-йисуз Гъалибвлин 40 йисаз талукъ яз Белоруссияда къиле феи акварелчийрин Вирисоюздин яратмишунрин мярекатда иштиракун къисмет хъана.

Къаинбег рикел хкизвайвал, Иркутскда хъайи йикъари адан яратмишунриз цийи къуват гана. Акварелдин устат тир Д.Бреславцевахъ ва советрин улкъевдин машгъур маса акварелчийр-художникрихъ галаз санал къвалахуни, акахуни адан устадвал кхаж хъуниз ва бажарагъ тамамдаказ ачух хъуниз таъсирна. Иркутск шегъердин къерехар, зурба Байкал, аламатдин къурамат Ольхон ва ана авай гъевчи Хужир хуьр, йигин Ангара - вири и рекъера акур чкаяр адан акварелдин "Хуьруьн лишанар", "Хужир поселок", "Гуьлуьн гъевчи порт" ва маса шикилрал экля хъана. Белоруссияда ада мад са жерге эсерар арадал гъана.

Ада Белоруссияда члугур шикилриз искусствовед Е.Гришина чехи къимет гана: "Алатай эсерив гекъигайла (анра къацу, шуьгъур, цавун ранг алай вили ва маса рангари агъавалзавай), гила адан эсеррал лап маса жуьредин тебиат ала.

Женгининни ватанпересвилин тема акварелдалди ачухарун художникдин сифте гатлунун тир. Гарал къугъвазвай галстукрикой хжатзавай яру ялавди, харапламиш хъанвай къеледин теквенламиш хъанвай раklar кудайди хъиз акъваза. Цлар лагъайтла, гъа девирдин лал шагъидар хъиз, экъечнавай таза цуьрцери элкьуьрна юкъва тунва. Художникди, артухан са затни квачиз, Брестдин гарнизондин къегъалвал къалурзава".

Адан эсеррик бедбахтвиллин вакъияяр къалурзавай шикларни ква.

Ик, 1982-йисан майдиз Ашхабад шегъер селдин хура гъатай вахтунда подвалар квай къвалер, идараяр - вири ятарив ацанай, - рикел хкизва ада. Зи мастерской лагъайтла, къавув къван цив ацанвай. Тек са картина амаз, зи зегъметдин вири "емишар" - шиклар, ктабар ва художественный выставкайрин каталогар це барбатл хъанай.

Са мус ятлани рангарив (краскайрив) нур гуз тур ци гила шикилрилай вири рангар инсафсузвилелди чухъвенвай.

Къ. Якъубова вири къвалах цийи къилелай башламишна.

Вичи лугъузвайвал, ам къвалахдин ашкъида гъат хъувуна.

Ада вири жанрайра эсерар яратмиш хъийиз башламишна. Са пуд йисалай, Къ.Якъубован 50 йис тамам хъунихъ галаз алакълу яз, ада цийиз члугун хъувунвай шикилрин хуси выставка хъана.

Выставкадиз килигай СССР-дин художникрин Союздин член Э.Серопяна фикирар кхъизвай ктабда ихътин цларар тунва: "Зун агъунва, Къ. Якъубов яратмишунар активдаказ вилик физвай художник я...".

Гила ам пенсияда ава. Ада вичин уьмуьрдин юлдашдихъ галаз 6 аялдиз тербия гана, абур уьмуьрдин шегъре рекъел акъудна. Виридаз чпин хизанар ава, бахтлудакъз яшамиз жезва.

Пешедиз вафалу хъайиди

ИНСАН ВА АДАН КАР

Хазран КЪАСУМОВ

Сулейман-Стальский райондин Дарклуш-Къазмайрилай тир Саидин КИЧИБЕГОВ 1967-йисуз хуьруьн библиотекадин заведующийвиле къвалах къабулна, 2010-йисуз къвалахдилай элячйна. Хуьруьн библиотека арадал гъайиди, анаг районда культурадин хъсан маканрикай садаз элкьуьрайди С.Кичибегов я лагъайтла, зун ягъалмиш жедач.

Саидин Кичибеговахъ галаз таниш хъайи сифте югни зи рикел хъсандиз алама. 1990-йисан февралдин вацра зун райондин "Коммунизмдин гатфар" (гилан "Куьредин хабарар") газетдин корреспондентвиле къабулна. Сифтегъан командировкадиз Дарклуш-Къазмайрал ракурдайла, газетдин редактор Сейфудин Муталибова заз лагъанай: "Дарклушрин хуьре ваз чирчир авачтла, библиотекадин заведующий Саидин Кичибегован патав алад, ада ваз герек делилар жагъуриз куьмек гуда". Гъа сифте таниш хъайила, зун инанмиш хъана хъи, С.Кичибегов неинки бажарагълу культуработник, гъакъи ширин мез авай, мугъманперес, хуьруьхъ, жематдихъ рикъ кузвай, къени къилихрин инсанни я. Гуьгъуьнлай чун халис дустар хъана.

Саидин Кичибегов хуьруьн тарихни хъсандиз чиди. Ада Дарклушрин хуьруькай, гъакъни машгъур хуьруьнвиар тир, 1885-йисуз дидедиз хъайи, Стамбулда къелна, инженер хъайи Гъажи Къарахановакай, Каспий гуьляй нефт хжудун патал сифте проектар гъазурай, академиквиллин твар къачур Иметхан Шабановакай, лектор-международник Эседдин Эминовакай, Азербайжандин Игитвиллин тварцилиз лайихлу хъайи летчик - истребитель Сергей Муртазалиевакай, РФ-дин лайихлу ва РД-дин халкъдин артист Абдулкадир Сайдумовакай, архитектор, академик Атлухан Керимовакай делилар къватна. Абур аваз библиотекада акъудай "Чи хуьр агъваллу хъунин еришар", "Хуьруьн машгъур инсанар" стендри къени аниз къевезвайбурун фикир желбзава.

С.Кичибегова хуьруьн юкъвал алай, 4-5 гектардин майдан къунвай, 500-600 йис хъанвай тарар авай "Пирен тамукайни" фикир желбдай, таъсирлу ихтилатар ийида. Ам, вичи лугъузвайвал, "пул авачир мешебеги яз", къаадим тамухъни гелкъевезва.

Яшар хъанватлани, гъамиша къайгъуьрин яцла аваз вердиш С.Кичибегова хуьре къени баркаллу гзаф краик къил кутаза. Хуьруьнвиар дагъдин хуьруьз куьч хъхъунин теклиф гайибурукай сад Саидин я. Къе куьгъне хуьре саки 15 касди, гъабурукрай яз С.Кичибегова вичини къвалер эхцигнава.

1987-йисалай Дагъустан Республикадин культурадин лайихлу работник тир С.Кичибегова хуьруьн библиотекадин ва Культурадин къвалин работникриз исятдани къвалахда куьмекар гузва, меслятар къалурзава.

Яшайшди гатайтлани...

Муграгъ САЛАХЪ

* * *

За зи никлиз вегей тум
Царуз-кьериз экъечна.
Зи гурмагда авай гум
Шуьклубз-чклиз, экъечна.

Мад вучда къван, гьакл хъана
Чилел къисмет-къадар зи.
Зи ван текъез, такъ хъана
Кылел алай цавар зи.

* * *

Са акъван яшлу хъанвачлани зун,
Зи риклин къене гъатнава зурзун.
Вилеризни экв акъвазмач хъсан,
Анжах ванцелай чир жезва инсан.

Амачир члавуз вилера ишигъ,
Элкъведа дердер турфандин къати.
Бахтатар я вун, багъдин чигъичигъ,
Ваз дунья генг я, заз хъанва гутлуб.

* * *

Яшайшди гатайтлани,
Умудрин гьал атлалтлани,
Чагъари къез чухвайтлани,
Селлерини тухвайтлани,
Гъилер-квачер атлалтлани,
Жуван миллет таклан жедач.

Къизилар заз гайитлани,
Цавай гъетер гъайитлани,
Цяяркай хвейитлани,
Цуьквер рекъе цайитлани,
Дердер вири кайитлани,
Яд чиликай ватан жедач.

* * *

Зун будадин фена сурал,
Рахана зун дидед члалал:
"Буба чан, на заз гайи фу
Ая гьалал, ая гьалал".

Жаваб гана буади заз:
"Гьалалзава, чан хва, за ваз.
Жува авур писни-хъсан
Веревирда жува-жуваз.

Писвилинни хъсанвилин
Дуванчи я халкъ ви чилин.
За гьалалай а фан къадир
Чир хуьх - тиквал я ви килин".

* * *

Кьил хиялрив ацанва зи,
Умуд-къарай атанва зи,
И дуньядин крар акъаз,
Рикл бархунрив ацанва зи.

Кесибдин гьал таквадайдаз,
Ажудан гьил таквадайдаз
Вуч лугъуда, гьикл лугъуда
Гаф лагъайла дакьвадайдаз?

Гъахъни дуван чилел алач,
Камаллу кас кылел алач.
Гагъ акл жеда: Аллагъдинни
Кесиб факъир риклел алач.

Фана дунья, Муграгъ Салахъ,
Бинедилай хъанва члахъ.
Ви члалара къванни вуна
Кумек клани касдин пад яхъ.

* * *

Варз алай йиф гъахъна хуьрун
куьчейриз,
Къацувал гвай, михивал гвай
гатфар хъиз.

Вичин секин макъам яна
шагъварди,
Кьал къачуна зи рикеллаи лепейри.

Хуьрун куьче, багъишай заз
аялвал,
Акъвазнава фикиррик квай диде
хъиз.
И куьнеда, дидед метлеп куьрпе
хъиз,
Ава зун къе рикле аваз хиялар.

Вацра заз хъвер багъишзава
бахтунин,
А хуьруьнай зав къенин югъ
рахазва,
А хуьруьнай заз гележег акъазва.
Зун, лагъайтла, къалурда квез
вахтуни.

"Къизил муьгъ"

"Къизил муьквел" зи халкъ ава
руквада,
Зунни пуд йиф хъана анал члада.
Багърибурухъ галаз чпин
шадвилер,
Хажалатар, мелни межлис,
садвилер
Пай техжезмай хизанар чи
лезгийрин
"Къизил муьквел" аклаж хъанва
дердийрик.
Элкъвейтла чи дерт-гъам
къизил-алмасдис,
Лап бахтатар халкъ жедай чун
Кавказдин.

Ким

Гъар са кимиз герек я
Вичин агъсакъал,
Тахъун патал жегъилар
Анал къалмакъал.
Тахъун патал ичкияр,
Члугъаз анаша,
Тахъун патал мусибат,
Уьмуьр - тамаша.

Садра кимел пакамахъ
Атайла жемят,
Кимин къванер амачир,
Течиз феи пад.
Йифиз хъайи дуньшудин
Акъатна шагъид:
"Кимин къванер тухвайди
Я кавха Гъамид.
Къадим лигим къванерив -
Ядигаррив пак
Вичин цийи квалерин
Ацлурна хандак!".

Вуч лугъуда и кардиз
Лугъуда на низ?
Татурай лагъ явакъан
Жемятдин килиз.
Пачагъ ахмакъ хъайила,
Барбатда уьлкве.
Кавха кламаш хъайила,
Хуьр жеда хирде.

Са дустуниз

Хъел мийир на дустарикай,
Хъел ая на вахтарикай,
Инсанрин хам алажзавай,
Риклин дамар аклажзавай.
Дустарик квай нуьксанрикай
Дуствилиз гун зиян дуьз туш.
Ахпа жедай гъижранрикай
Авун члехи зиндан дуьз туш.

Салам, Самур!

Салам, Самур! Секин Самур!
Суйгъурдин сес лайлай хътин...
Зун хтанва гъурбатрай дар,
Вун галачиз тир заз четин,
Къефес хъиз тир заз генг цавар.
Ви къерехдал къацу, умун
Хтанва зун, хва хъиз яман,
Пакад йикъак кумай умуд,
Келледи геж авунвай ван.
Къабула зун татана хъел,
Ягъа мани акъваз тийиз.

Хъанвай цигел зун ви кьерел
Акъвазунихъ тек са йифиз.
Амма вахт заз жезвач къе бес,
Агакъзавач са куьвни зун.
Акъвазмач заз я квал, я мес,
Лугъуз жезвач: "Хъанва юргъун..."
Хайи вац!, зак лувар кутаз,
Лезги мани эзберзавай,
Багъиша заз, багъиша заз!
Заз мад рекъи эверзава...
Сагърай, Самур! Серин Самур!...

Гатфар

Алукъна гатфар!
Алукъна гатфар!
Инсанрин мецел
Къезва шад гафар.

Чархачияр яз
Экъечна вергер!
Лезги афаррив
Агакъдай мегер
Авани са тлуьн?
Авани къафун?
Ширар туна,
Вилика руфун!

Хуьрай вун, гатфар,
Мадни баркаван!
Шадра лезги чил -
Афаррин ватан!

Вине ава

(Гъезел)

Экуь фикир, экуь хиял датлана
зи рикле ава,
Лезги макъам, лезги члалар зи
ифенвай меце ава.

Зи миллетдин берекатар даим
хуьнуьх мурад я зи,
Хайи халкъдин паяр авай гъебейр
зи куьне ава.

Халкъдин шадвал, пашманвални
пайиз даим гъазур я зун,
Зун гъамиша халкъдин таъсиб
артухардай меле ава.

Чи Ватандин, халкъдин тарих
куьтагъ тежер булах я са,
Чна лугъур гъар гафуннихъ
мягкем дибни бине ава.

Муграгъ Салахъ, вун къадимлу
лезги халкъдин хва тирвилляй
Ви къелемда илгъам ава,
гъавилляй кьил вине ава.

* * *

Вун дидеди лезги хва яз ханватла,
Ваз Аллагъди лезги чилер ганватла.
Хайи чилин къисметди вун канватла,
Вун захъ галаз лезги члалал рахух,
дуст,
Жув хътиндан гъавурда вун акъукъ,
дуст,

Амайбур я чарабурни хаинбур.

* * *

Вахъ галаз зун рекъе хъана -
Тежедайвал рекъи яна.
Зи гафариз ганач на яб,
Вунни, зунни ийиз татаб.

Зи куьнерал келле хъана,
Вахъ са табни гьилле хъана.
Гъавилляй кьил хъанва зи куьрс,
Мез кьунва зи, хъанва зун кис.
Фейи рехъни вахтар - гъайиф,
Жагъун тавур бахтар - гъайиф!

* * *

Тахъайтла шиирдихъ маналу бине,
Ам чарчел татанмаз фад жеда
куьгъне.

Эгер кваз хъайитла цаварин
целхем,
Муьтлуьгъарда шиирди риклерин
сегъне.

Ганайтла Аллагъди заз дири квачер,
За яхдиз дуньядлай илитидай хъи
цлар.

Худади заз къе лув ганайтла эгер,
За вацрал лезгидал кхъидай къе
цлар...

Ася АБАСОВА

Зи Ахцегъар

Ахцегъ я авадан,
Алимрин хуьр-макан
(Чепер Касбуба)

Гзаф вахт тир заз Ахцегъар
тахкуна,
Мад сефер вун ахкунихъ
зи вил галай.
Ингъе къе зун къекъезва
ви куьчейра -
Япарава зурнейрин сес
зил галай.

Аялвилин къеб хъана заз
ви дагълар,
Ширин аваз янай заз
ви Самурди.
Зи Ахцегъар, къабула зун
бала хъиз,
Гъейран жеда гъар сефер
вун акурди!

Ирид йисуз клелна за ви
мектебда,
Зи муаллимар вири риклел
алама.
Вера Архиповна, зи азизди,
Ви къаматдихъ гилани
вил галама.

Зи Мустафа муаллим,
ваз рагъмет хуьй
Шииратдин сифте рехъ заз
ачухай.
"Яру гъед" на багъишнай
заз ви гъилляй,

Соня ИБРАМХАЛИЛОВА

Биче бадедиз

(“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДАЙ”
“43 йисуз тек гурмагда
гум” макъала клелайла)

Гарин хуьр - дагъдин куквал.
Ана ама тек куьгъне квал.
"Хайи ери хуьда" лугъуз,
Биче баде, ала вил квел?

Аниз фидай амач гъич рехъ,
Квалин къавал ацукъна пехъ.
"Иманлувал гва зав" лугъуз,
Лагъ вуна чаз, ялзава квехъ?

Аквалтайла чулав цифер,
Гьикл акъудда залум йифер?
"За зи ватан хуьза" лугъуз,
Юлдаш хъана вили лифер.

Мумкин я, зун шаир хуьнни
гъавилляй.

Тербияни чирвал ганай абуру
заз,
Зун Ватандиз вафалу кас
хун патал.
Гила зани тарсар гузва дамах
гваз,
Битмишариз къезвай несил
чун патал.

Зи Ахцегъар, играми тир
зи макан,
Авадан хуьй югъ-къандавай
бине ви.
Зи Ахцегъар, икъван хъанвай
заз масан,
Бахт гъамиша акурай чаз
вине ви!

Алван цуьквер

(Сонет)

Алван цуьквер, гьикъван
кланда зи риклиз,
Хайи дагълар кхезва мад
фикирдиз.
Михи гъава, атирдин ни галай
куьн
Лап ухшар я художникдин
шикилдиз.

Лезги халкъдин рикл алай
цуьк-алван цуьк,
Шаиррини кхъизва ваз
шиирар.
Зани къе ваз ачухзава мад
зи рикл,
Тух жедач ваз килигналди,
алван цуьк.

Ханум я вун "Цуьквер сувар"
хъайила,
Цуьквер кватлиз "Чепер сувуз"
фейила.
Шад майдандин абур я вун,
алван цуьк,
Чи риклерин сабур я вун,
алван цуьк.
Са мурадни амуькдач мад
дуньяда,
Са десте заз алван цуьквер
гайитла!

Цийи Къуруш

Тик гуьнедал алай са кас,
Я кицл авач, я вахъ са кац.
"Бубайрин мулк хуьда"
лугъуз,
Сад Аллагъдин даяхдик кваз!

Тлебиадихъ галаз гъар къуз
Къекъезва вун, тек яз
ялгъуз.
"Багъри чка хуьза" лугъуз,
Лаш гъилеваз, юкъ яз агъуз.

Тек гурмагда хъайила гум,
Клан жезвачни гуз жуваз
рум?
"Заз ширин я ери" лугъуз,
Дердериз бул ийиз дурум...

Дагъдин синел алай са "пир",
Къунши амач, гудай вав гьил.
"Къаравул я хуьруьн"

лугъуз,
Хуьза вуна гъар са жигъир.
Асландин рикл авай къари,
Гъакъван хъанан ширин ери!
"За зи ватан хуьда" лугъуз,
Пашман туш вун клусни
ерли!

Ваз куьмекар гузвай ксар,
Аллагъди гуй члехи йисар.
Сонядиз ви хъайила ван,
Къезвач ахвар месик ксай...

Агъа СГал-Къазмаяр

Али Алиеван 105 йис

Ажайиб кьисметдин инсан

Шагьабудин ШАБАТОВ

2003-йис тир. Дербентдин педучилищедин (гила педколледж) 80 йисан юбилейдиз "Лезги газетди" адан тарихдикай, анай акъатнавай баркаллу инсанрикай, гележегдин планрикай макъалаяр гана.

- Квез вуч аватла чидани, - лагъана рагъметлу Шихкерим муаллимди (ам педучилищедин яшлу, яргъалди гъа ина кваллахзавай муаллимрикай сад тир), - чи педучилищедиз сифте гъахъай ва ам куьтягъай, муаллимвилдин пеше къачурбурукай тек са кас ама - **Али Агъмедович АЛИЕВ**. Ами Къасумхуьрел яшамеш жезва.

За адал кьил члугуна. Гъайиф хъи, а члавуз заз газетдиз адакай макъала гудай мумкинвал хъаначир.

Кваллиз фейила, адан уьмуьрдин юлдашди зун лап багъа мугъман, вичин хва хъиз къабулна. За абуруз зун вуж ва вуч патал атанвайди ятла лагъайла, Шихкерим муаллимди лагъайвал, абурун гуьгъуьлар ачух хъана.

- Я чан хва, - лагъанай ада заз, - зун рикел аламайбурни амани-е, чухсагъул чпизни, квезни. Зун вичин патав атуни мурад чир хъайила, Али халу суьгъбетдиз эгечина.

- 1923-йис тир. За а вахтунда Къасумхуьрел 3-класс куьтягнавай. Чи школадин завуч Абдулкадир Алкадарскийди чакай кьуд кас Дербентдиз педтехникумдиз тухвана. Анин директор Низамиди, зун акурла, "им вуж я вуна гъанвай качкач хъинди" лагъанай. Абдулкадир хъуьрена: вун адан гъевчилвилдиз ваь, чирвилериз килиг...

Гъа ик, закай, пуд классдин чирвилер аваз, Дербентдин педтехникумдин студент хъанай. А члавуз зи 13 йис тир. Са йисалай зи буба кечмиш хъана. Заз хажалат тахурай лагъана, хуьрай гъич хабарни авуначир. Заз бубавал, чан хва, Советрин гьукуматди хъуьруна. 1939-йисуз, заз гуьгъуьнлай ван хъайивал, чи техникумдин директор Низами, Туьркиядин "шпион" я лугъуз, дустагъда тунай. Амма, гъакъикъатда, ам Дербентда сифте яз муаллимар гъазурдай курсар ачухайдди, ахпа училищедизни регъбервал гайи кас тир.

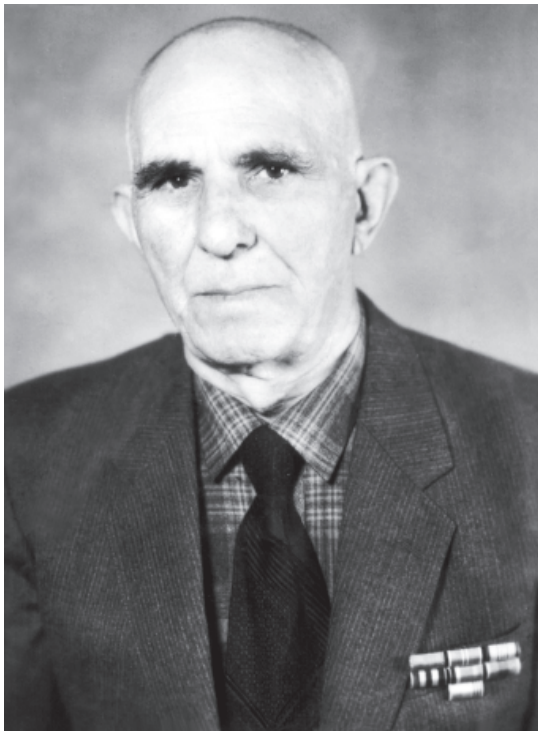
1927-йисуз педтехникумди муаллимрин сифте десте ачухна. Чун а члавуз 26 кас авай.

Са кардикай генани талгъана жедач. Дербентдиз чун жуван мес-яргъанни, къаб-тюрни гъаз фенай. Тарсар азербайжан члалалди гузвай. Ятлани заз четинзавачир. Гъик лагъайтла, бубади заз гъеле квалле амаз а чал чирнавай.

Педтехникумдин а члаван муаллимар тир Зугъраббеков Саламиди, Азмиди, Фейзиди, Азиза (фамилияр хъсандиз рикел аламач) чал гзаф зегъметар члугуна. Чирвилер къачунал чун ашукъарна.

Техникум куьтягъайла, заз Алкъвадирин сифтегъан школадиз заведующийвилдиз хъфинин теклиф гана. Амма зунни къепирви Балаев Нямет, Ахъегъай тир Къадирли Буьнямудин Бакудин университетдиз келун давамариш фенай. Гъа сифте курсунай чи студентрин са десте Москвадиз, Ленинграддиз экскурсиядиз тухванай. А чакъар акурла, за жуван вилик Москвада келунин къаст эцигна. И кар патал зун гъатта Азербайжандин образованидин министерстводизни фенай. Ахпа зав зи документар вахканай.

Зун Махачкъаладиз хтана, инай образованидин министерствода кваллахзавай Абдулкадиран куьмекдалди Моск-

вадиз келиз фена. Дагъустандин образованидин а члаван министр Алибег Тахогиди, гъатта завай Москвада келиз жедагъа лугъуз, шаклувални ийизвай. Амма за бушвал авунач. Алибегаз и кар пара хуш хъана, ахпа лагъана: "Чаз Бакуда гъазурай пешекаррилай Москвадин бур хъайитла хъсан я".

Къве йисуз за Москвадин къвед лагъай пединститутдин педагогвилдин факультетда келна. Анай Тимирязеван тварунихъ галай Академиядин хуьруьн майшатдин суьрсет гъялдай факультетдиз перевод къачуна. Им 1930-йис тир. Са йисалай анаг члана. Студентар лагъайтла, Одессадин технологический институтдиз ракъуззава лугъудай ванер акъатна. За тади гъалда жуван документар Москвада Бауманан тварунихъ галай высший технический училищедин химиядин факультетдиз вугана. Къве йисуз инани келна. Ахпа чи факультет военно-технический академиядиз элкъуьрна. 1932-йисуз сифте яз и академиядин жегъил пешекаррин са десте ачухна. Зунни гъа дестедик квай. Заз военный инженердин сад лагъай разряд ва капитандин чин гана.

Зун Дербентдин педтехникумдин сад лагъай студент, Бауманан тварунихъ галай военно-технический академиядин сад лагъай студентни хъана. За и кардал дамахни ийизвай.

Эгер заз Дербентдин педтехникумди дерин чирвилер ганачиртла, бажагъат завай Москвада келиз жедай. Гъавилляй за Дербентдин педтехникум ва ана кваллахай муаллимар лап хушвилелди рикел хкизва.

За гзаф чкайра кваллахна. Воскресенскдин, Новомосковскдин, Бакудин химический заводра директорвилдин, кьилин инженервилдин кьуллугърал хъана. Илимдинни ахтармишунардай институтдин директордин заместителвилени кваллахна. Ватандин Чехи дяведин вахтунда за къве сеферда жув фронтдиз тухун патал арзаяр хъена. Амма гъар сеферда, чаз вун ина, далу пата, герек я, фронт таъминарунни фронт я лугъуз, секинариз хъана.

Верховный Главнокомандующий И. Сталинан буйругъдалди зун Бакудай Воскресенскдин химзаводдиз хканай, ана дяве куьтягъ жедалди директор яз кваллахна. Им гзаф клеви къайда авай кархана тир.

Икван пата-къерехда хъанатлани, чан хва, за жуван дидед члал рикелай алудайди туш, за фикирар гъамиша жуван члалалди ийизвай, ахпа абуру урус

члалалди уьмуьрди кечирмишиз, регъбервал гуз, намуслувилелди Ватандиз кьуллугъ авурди я.

1937-йис. За а члавуз Бакудин илимдинни ахтармишунардай химиядинни физикадин институтдин директордин заместителвиле кваллахзавай. А члавуз зи 28 йис хъанвай. Отпускидиз хтайла, дидеди заз лагъана: "Чан хва, вуна зун ялгъуз тамир, мад отпускадалди, низ чиди, вуч жедагъа. Чна ваз мехъер ийин, ахпа жуван свасни галаз ахлад".

И кваллах зазни хъсан акуна. Дидеди къалурай Гъажибике лугъудай рушал эвленмиш хъана зун. Заз ам дидеди кваллин дакардай булагдай фидайла къалурнай. Адан чил гатазвай члувал яцлу киф акурла, чинизни килиг тавуна, за лагъана, гъваш. - Ваз ви хъиз усал свас хъана клан туш къван, - давамар хъуьруна за.

Али халудихъни Гъажибике халадихъ ирид аял - 2 гадани 5 руш - хъана. Чехи гада Марат рагъметдиз фена, амайбур квал-югъ, хизан хъана,

зегъметдал машгъул я. Руслана Дербентда газрин майшатда, Серенадади ДГПИ-да методиствиле, Шагъселема Махачкъалада са школадин директорвиле, Мермера муаллимвиле, Тамамата мировой судьявиле, Имарадини гьукуматдин казенный идарада кваллахзава.

Ич таралай яргъаз аватдач лагъайвал, вири, чпин бубадин насигътар къуна, халкъдин кьуллугъда акъвазнава.

- Дяведилай гуьгъуьнлиз зун хуьруьз хтана - давамарзава вичин суьгъбет Али халуди, - ина партиядин райкомда тешиклдай отделдин заведующийвиле, къвед лагъай секретарвиле кваллахна. Амма 1951-йисуз, гуя за зурба квалер эцигна лугъуз, са ни ятлани залай арзаяр хъена. Обкомдин бюроди зун кваллахдилал алудна. Гъа вахтунда зун кваллах ийиз школадиз ракъуьрна. Къве йисуз директорвиле, ададай гуьгъуьнлиз физикадинни химиядин муаллимвиле кваллахна. 1969-йисалай инихъ зун пенсияда ава, жуван хтулрихъ галаз санал яшамеш жезва.

- Квалерин месъла гъик хъанай? - суал ганай за.

- Гъик жеда къван, амукъна, за гуьгъуьнлай обкомдиз квалер гъик эцигайбур ятла мад са сеферда ахтармишун талабзавай арза хъенай. Анай заз жаваб хтана: "Квалер куьне куь гъалалдин зегъметдалди эцигайбур я, амма квалер эцигнавай чил законсуз къачунвайди я". Куьрелди, фитнесдин кваллах хъана.

Гьукуматдини Али халудин зегъметдиз еке кьимет гана. Адахъ 12 медаль, "50 лет в КПСС" ва ДАССР-дин Верховный Советдин, Сталинан тварцелай хтанвай гьурметдин грамотаяр ава. Ам 2007-йисуз 98 йисан яшда аваз рагъметдиз фена. Веледар, хтулар сагъ я, абуру вирида чпин бубадал дамахвава.

И мукъвара зал Али халудин руш Имара дуьшуьш хъана. Адавай заз бубадин 105 йис тамам жезвайди чир хъана. За адавай буба гъихътин къилихрин инсан тир лагъана хабар къурла, ада, миллиз хуььрена, ихътин жаваб хтана: "Квез вуч аватла чидани, гъар са касди вичин дидедин, бубадин тарифар ийидайди я, амма чаз акл туш, ам халисан ватанперес инсан тир. Чаз адан сивяй я къей хва, я къейди лагъай ван хъайиди туш. Дидеди чаз ара-бир гъараярдай, бубади адазни, чазни вичин патав эверна, ван хкаж тавуна, секин сесиналди лугъудай, яни туьнбуьгъ ийидай, гъим къени, гъим члуру кваллах ятла чирдай".

Чи жегъилар

Гележегдиз кам

Гъазурайди - Фикрет ГЪАЖИБЕВ

Чи къенин суьгъбет Вирироссиядин "Гележегдиз лифт" конкурсада гъалиб хъайи ДГТУ-дин компьютерин технологийрин, гъисабунар къадай техникадин ва энергетикадин факультетдин 4-курсунин студент **Гъасанов ЗАУРБЕГАКАЙ** я.

Рикел хкин, стипендия гузвай "Гележегдиз лифт" программа куьмекдин "Система" фондунин проект я. Гъа и программа себеб яз конкурсада гъалиб хъайи виш касдиз йиса къве сеферда чпин чирвилер къалурдай, гъакл семестрдин вахтунда гъар вацра 5000 манат пул къачудай мумкинвал жезва. И сеферда тешкилатчийрин тварцихъ вири улкъведай 600-далай гзаф кваллахар ракъуьнавай. Садан чкадал 6 кас хъанвай. Гъа ихътин акъажунра Гъасанов Заурбег гъалибни хъана.

ДГТУ-дин ректор Т.Исмаилов ва З.Гъасанов

Гъасанов Заурбег Зубаирович 1993-йисуз Махачкъала шегъерда дидедиз хъана. Адан ери-бине Мегъарамдхуьруьн райондин Чахарин хуьрйяй я. 2010-йисуз Махачкъала шегъердин 17-нумрадин гимназия акъалтларай жегъил ДГТУ-диз гъахъна.

Келиз башламышай сифте ийкъарилай Заурбег вич анжах хъсан патаяхъ къалуьна; адан зачетный книжкада "отличнодилай" агъуз кьимет хъанач. Заз ада университетдин илимдинни интеллектуальный уьмуьрда иштиракун къетлендиз къейд ийиз кланзава. Гъасанов Заурбег "Эрудиты ДГТУ-2010" олимпиадада иштиракна ва пуд лагъай чка къуна. Ватандин Чехи дяведа Гъалибвилдин 66 йис тамам хъуниз бахшай "Вечная память" викторинада адан иштираквални аваз ДГТУ-дин командади приздин къвед лагъай чка къуна. Ада гъакл "Вуч? Гъина? Мус?" къугъунани агалкъунралди иштиракзава.

Заурбег Зубаирович са шумуд йисуз физикадай вуздин къенепатан, гъакл региональный ва Вирироссиядин олимпиадайрин иштиракчи ва призер хъана, ада Интернет-олимпиадайрани иштиракна.

Галаз-галаз пуд йисуз (2011-2013) З.Гъасанов информатикадай ва программированидай са шумуд сеферда олимпиадайрин призер хъана, гъа жергедай яз Интернет-олимпиадайрини.

2012-йисан эхирра З.Гъасанова Международной "IT-Планета" конкурсадин сергъятра аваз Oglasе олимпиадада иштиракна. Ина ам гуьгъуьнни этапдиз акъатай Дагъустан Республикадин тек са векил хъана. 2013-йисан декабрдиз ам мад и олимпиададин сад лагъай турдай агалкъунралди экъечина ва ада 2014-йисан гатфарихъай акъажунар давам хъун гуьзлемишзава.

Гъасанов Заурбег Зубаирович адан яратмишунрин ва илимдин проектрай чехи куьмек ДГТУ-дин ректор, технический илимрин доктор, профессор, РФ-дин илимдин лайихлу деятель Т.А.Исмаилова гузва. Ада лап хъсандиз келзавай студентар дипломар, пулунин призар ва "лап хъсандиз келунай" медалар гуз гъевеслу ийизва. З.Гъасанов и медалдиз къведра лайихлу хъана.

2013-йисан ноябрдиз Заурбег Зубаировича "Информационно-телекоммуникационные системы" рекъай студентрин, аспирантин ва жегъил алимрин Вирироссиядин илимдин ва инновацийрин проектрин конкурсада иштиракна ва ам лауреатдин дипломдиз лайихлу хъана. Конкурс Москвада Г.В.Плеханован тварунихъ галай экономический университетда кьиле фенай.

Заурбег Гъасанова РФ-дин Президентдин стипендия къачуз галаз-галаз къве йис я. Чна чи районгъили Заурбег Гъасанов гележегда илимдин мадни къакъан куклушрал хкаж жедайдахъ келелай инанмишвал ийизва.

Образованидин хабарар Элкъвей столдихъ веревирдер

Ханум ШАЙДАБЕГОВА

И йикъара Махачкъаладин гзаф профилрин 9-нумрадин лицейда Дагъустандин Обществени палатади тешкилнавай "Муаллим ва культура - XXI асирдин истемешунар" лишандик кваз элкъвей стол тухвана. Адан къвалахда республикадин Халкъдин Собранидин депутатри, РД-дин образованидин, илимдин ва жегъилриз талукъ политикадин, культурадин министрствойрин, Махачкъала шегъердин администрациядин, Дагъустандин вузрин векилри, образованидин къуллугъчийри иштиракна.

Къейд авурвал, алай девирда общество вилик финин къилин къуватрикай сад инсанрин руьгъдин уьмуьр тешкилзавай культурадин дережа ва адан метлебувал хкаж хъун я. Культура неинки инсаниятдин руьгъдин тежриба, гъакни адан яшайишдин диб эцигзавай, уьмуьрдин къиметлувал хуьдай мумкинвал гузвай къетлен гъакъикъат я. Россияда сада-садаз таъсирдай, сада-сад девлетлу ийидай, гъурметдай жуьреба-жуьре культурайрин надир тежриба къватл хъанва. Ам чи тарихда, руьгъда ава.

Дагъустандин Къил Рамазан Абдулатипова республикадин школадин асул везифаяр тайинарна - виридуьньядин педагогикадин тежриба ишлемишуналди, инсаниятдин ва жуван улкъведин медениятдин ирсинин бинедаллаз аялрин руьгъдинни ахлакъдин ерияр вилик тухун, руьгъдин акъалтлай хъсан чешнеяр кутун.

Алай девирдин образованидин гзаф месэляяр гъялун дидактикадин, методистдин, тербиячидин, ахтармишунардайдан, психотерапевтдин рекъерай чирвилер къачунвай муаллимдин хиве ава. Муаллимдин везифаяр дегиш хъуни педобразованидин ерилувал цийи хъувун, Россиядин XXI асирдин школяяр патал пешекар муаллимар гъазурунин кардив цийи тегъерда эгечлун истемешзава, - къейдна тешкилатчийри.

Элкъвей столдихъ жуьреба-жуьре докладар авуна. "XXI асирдин муаллим" лишандик кваз къугъунар къиле тухвана, сада-садаз чпин фикирар лагъана. Дагъустандин образованидин ва илимдин работникрин профсоюздин рескомдин председатель Мегъамед Аммирович образованидин хиле авай месэлярикай лагъана ва гъакни хуьрун чкайра къвалахзавай муаллимрин мажбидиз, звездин пулариз, педагогрин аттестацияриз талукъ месэляяр къарагъарна. Вичин докладдин эхирдай ада къейдна хъи, къе педагогривай гзаф истемешунар ийизва. Гъа са вахтунда абуроз шартларни яратмишна къанда. "Африкадин шартлара евростандартар истемешун четин я" - лагъана ада.

Буюр, таниш хъухъ...

РФ-дин образованидин ва илимдин министрстводин алаатай арбе юкъуз акъатай приказдин бинедаллаз, Россиядин школьникрин математикадай ва урус члалай выпускной имтигъарин тапшуругъар 3 сятни 55 декъикъада гъялун лазим къевезва.

Экзаменар вахкудай вахтарни тестикулярнава. Клуьд лагъай классар акъалтларайбуру 2014-йисуз абур 28-майдилай 6-июндайди вахкуда, 11-классрин выпускникри - 26-майдилай 11-июндайди. 28-майди 9-классар акъалтларнавайбуру экзаменар обществознанидай, химиядай, литературадай ва информатикадай, 31-майди - математикадай, 3-июндиз - географиядай, тарихдай, биологиядай, физикадай ва къецепатан улкъвейрин члаларай, 6-июндиз - урус члалай вахкуда.

11-классрин выпускникрин Государстводин сад тир экзаменар (ЕГЭ) вахкуз эгечда: 26-майди - географиядай ва литературадай; 29-майди - урус члалай; 2-июндиз - къецепатан улкъвейрин члаларай ва физикадай; 5-июндиз - математикадай; 9-июндиз - информатикадай, биологиядай ва тарихдай; 11-июндиз - обществознанидай ва химиядай. Виликамаз вахкудай ва тикрардин экзаменар тухудай вахтарни тайинарнава. Вири экзаменар чкадин вахтуналди йикъан сятдин 10-даз башламишда.

Приказда экзаменда ученикри ишлемишдай шейэрин сиягъни тестикулярнава. Клуьд лагъай классрин ученикриз урус члалай экзаменда орфографиядин словарар, математикадай - дибдин формулайрин справочникар, физикадай, химиядай, биологиядай ва географиядай экзаменара - калькулятор, химиядай - Д.И. Менделееван химический элементрин периодический система, къелер, кислотаяр ва маса шейэр це цурунин таблица, географиядай - 7, 8, 9-классар патал атласар, литературадай - художественный эсеррин тамам текстер, гъакни лирикадин къватлалар.

11-классрин выпускникривай экзаменара анжах линейка, транспортир, калькулятор ишлемишиз жеда.

Терроризм негъ ийин Къуватар сад авурла

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

АХЦЕГ районда терроризм-диз акси комиссиядин членар, къиле общественный хатасузвал хуьнин рекъай райадминистрациядин къилин заместитель, гъа комиссиядин секретарь **ГЪУЬСЕЙНОВ Сейфе Гъемзебегович** аваз, Луткунрин хуьрун мектебдин члехи классра къелзавай аялрихъ галаз гуьруьшмиш хъана. Мурадметлеб РД-дин Къил Рамазан Абдулатипован "Дагъустанда къайда ва хатасузвал таъминарин" - кар алай проект уьмуьрдиз къучурмишун яз, чкайрал жегъилрин арада гъавурдик кутунин къвалах тухун тир.

И гуьруьш Луткунрин юкъван умуми чирвилерин мектебдин (СОШ) директор **Ясин АЗИМОВА** ачухна. Мугъманар тебрикуналди ва вичикай ихтилат физвай месэладин важибувал къейд авуналди, ада гаф мектебда методикадин къвалахдин рекъай директордин къумекчи, тарихдин тарсарин муаллим **Зубейда УРУЖЕВАДИЗ** гана.

- Терроризмдин вилик пад къунин, ахтын члуру гъерекатар негъ авунин месэла са Дагъустандин ваъ, Вирироссиядин, гъатта дуьньядин хци месэлярикай сад я. Гъар сеферда, телевизордай малуматризи килигна, бандитри са тахсирни квачир ислягъ инсанрин аксина ийизвай вагъшивилер - хъиткъинарунар, ягъиз - къиниькар акурла, бейни элкъведа. Ихтин тахсиркарвилер аквазвай чи

аялар гъихтин таъсирдик акатзаватла лугъудай - фикирри риклик къалабулук кутазава. Террористар - ибур диде-буба, вах-стха, Ватан чин тийидай, халисан мусурманрихъ галаз умуми са мурад-метлебни авачир вагъши тахсиркарар тирди аннамишна къанда. Абурун далудихъ девлет ва гъукум гъиле къунин, Дагъустан Россиядикай хкудунин ниятар аваз майдандиз экъечзавай хаталу къуватар гала. Ихтин члуру мурадар къилизи акъуддай тахсиркарин жергеяр къалинарунин мураддалди абуру хуьрерин жегъилар рекъелай алудзава. Гъавилляй абурун аксина неинки са къайдаяр хуьдай органрин, гъакл вири обществодин сагълам къуватар тупламишун чарасуз я. Аялриз дуьз тербия гунин, абур гуьзчивиликай хкуд тавунин карда къетлен везифаяр къе диде-бубайринни муаллимрин хиве гъатзава... - лагъана ада.

Чаз чи бубайрилай агакънавай

яшайишдин, ацукъун-къарагъунин, адетдин мусурман диндин хъсан адетар ава. Гъабурал амал ийиз хъайитла, ягъалмиш жедач, - алава хъувуна Луткунрин хуьрун имам Эмир Султанбегова.

Террористрин крар пислемишуниз, абурукай яргъа хъуниз, диде-бубайринни муаллимрин члалаз килигуниз, светский ва диндин гъакъикъи, дурумлу чирвилер къачунизи, хуьре общественный къайда мягъкемарунизи эверзавай итижлу суьгъбетар аялриз Ахцегъ райадминистрациядин къилин заместитель Сейфе Гъуьсейнова, "Сельсовет Луткунский" СП-дин къил Дамир Къадимова, жегъилар гуьзчивилик кутунин рекъай (ГДН) РОВД-дин къилин инспектор, полициядин майор Рамзес Чураева, ФСБ-дин къуллугъчи Арсен Къурбанова, Луткунрин мектебдин завуч, спортдин муаллим Нурудин Багъирова, муаллим Гъуьюбиг Юзбегова ва масабуру авуна.

Выставка ачухна

Арсен ШАЙДАБЕГОВ

И ЙИКЪАРА Махачкъала шегъердин тарихдин музейда Дагъустандин машгъур шикилчи **Камил ЧУТУЕВАН** шикилрин выставка ачухна. Ана 1960-1990-йисара янавай 110-далай виниз шикилар эцигнавай: портретар, пейзажар, натюрмортар, композицияр... Чутуеван шикилрай Дагъустандин жуьреба-жуьре хуьрерин чпел фикир желбдай гуьрчег пиплер аквазва.

Гъар са шкилдал Чутуева живописцилай тлимил къвалахзавач. Фотокамера гъаз ам саки вири Дагъустанда къекъвена, къакъан

дагъларизни хкаж хъана, рехъвал авачир чкайра еке мензилар атлана, гурлу вацларай экъечна. Шикилрай чаз алаатай вахтарин инсанрин яшайиш, культура, спорт, гъакл Дагъустандин устларар, искусстводин деятелар, хуьрерин ва шегъерин, тебиатдин живописдин надир чкаяр аквазва, лугъузва атанвай тамашачийри.

Автордин рикл портретар, иллаки яшлу дагъвийрин, ягъунал алайди чир жезва.

- Мярекатда эцигнавай къвалахар жуьреба-жуьре изданийриз акъатайбуру ятани, икъван члалалди выставкайра къалурайбуру туш. Заз портретрин жанр (иллаки хуьруьн агъалийрин) гзаф бегенмиш я. Да-

гъустандин алаатай ва гилан девирар къалурун патал вири шикилар члуванни лацу рангаринбуру эцигун къетна за, - лугъузва авторди.

Чутуев республикада зурба пешекар - шикилчи художникрикай важиблу, къиметлу шей къатлуз алакьдай устадрикай сад я.

Камил 1937-йисан 28-августдиз Лак райондин Кумух хуьре дидедиз хъана. 1961-йисалай инихъ ада Дагъустандин печатдин жуьреба-жуьре изданийра ва музейра къвалахна. Ам 11 фотоальбомдин автор, къватлаларин ва къилдин 30-далай виниз выставкайрин иштиракчи, РФ-дин журналистрин Союздин член, РД-дин культурадин лайихлу работник я.

Кар тварарал акъвазнава жал?

ЭХИРИМЖИ вахтара шегъерин, куьнейрин, карханайрин тварар мукъвал-мукъвал дегишарун адетдиз элкъевезва. Са вахтара чна куьчейрал В.И.Ленинан твар ала лугъуз дамагдай. Къе адан твар садани къазмач.

Советрин гъукумат арадал гъун патал, гъатта чпин чанарилайни гъил къачуна, женг, зегъмет члугур инсанрин тварар хъана колхозрални совхозрал, заводрални фабрикайрал. Халкъди абурун тварариз

вафалувал къалурунин лишан яз ашкъидалди зегъмет члугъуз хъана. Зегъметчи халкъди чпин гелегедихъ рикл кайи ксар эбеди риклел хуьн патал ахтын баркаллу кар авунай. Гъайиф, гилан несилди абурун тварар, крар риклелай алудзава.

Заз лугъуз къанзавайди ам я хъи, тварар дегишаруналди арадал са затни къевезвач эхир.

Дарда ава, пул авач лугъузвай чи гъукуматди гуьнгъунаваз къвалахзавай милициядикай полиция

авуна, вилик квай къве гъарф дегишарун патал, лугъузвайвал, 217 миллиард манат пул харжналда. И пул Дагъустандиз, я туш Россиядин маса региондиз ахъайнайтла, яраб, лугъузва за, аялрин бахчайринни чирвилер къачузвай маканрин къитвал амукъдайтла?

Инсанар - гъа садбур, пешекарар - гъа садбур, техникани виликанди я... Яраб чи крар тварарал ва я абур дегишарунал акъвазнава жал?

А.Б.БАЙРАМОВ:

“Сагъламвилини эвел сарар я!”

Мерд АЛИ

Сарарин арза

*Сарар туйкьурунин ва эхцигунин рекъий зурба устад,
миграгъви хва Байрамов Абдуллагъяз*

Цранва чун, атанва пас, гьалар бегьем калашзава.
Я чан иес, я хъсан кас, де вун гьиниз тамашзава?
Незвай ризки иливзамач, гьакъван бес фу баят хънан?
Сив ахъайна килигзамач, - вар кумачир гьаят хънан?

Ви хуьруьнви, аманеви, чидачни ваз устад тирди?
Акурди туш хана кефи, адан мердвал успат тирди...
Я иеси, галклизва мез, вуч ама ви седефрикай?
Кичезвани хехини нез, катзавани гьанефдикай?

Хиве къазван а кьуьзуьвал, далда хъана бушвиликай?
Мус гайид я на разивал, гьайда хъана нушвиликай?
Хешиларни тлурар хапла гьар юкьуз ваз авурай ни?
Чи минетар яхъ ман япа, сарар хъия! Къачу тади!

Акурбуру лугьуда вуч? Вун шегьерда - меркездава!
Сарар квахъун тушни бес гуж? Квелди на чун эвеззава?
Абдуллагъдин алад кваллиз, вахтар пучмир гилани мад.
Кас къезилди я гьа гьилиз, сагъара сив, аман-бидад!..

Сагъара сив! Сагъара чан! Дуньядикай члугу кефер!
Аман, иес, хъухъ ваз чи ван, - сарар хъийиз ая сефер!..
Устад хъиз це чи салам, куьсридикай даях къачу.
Хъайивалди крар тамам, жегъилвилини дамах къачу!

ПЕШЕКАРДИХЪ ГАЛАЗ ГУЬРУЬШ

Дагъви ШЕРИФ

Сарарин тлал, яшариз килиг тавуна, виридаз чида. А тлал алудзавай, члур хъанвай сарар сагъар хъийизвай устларихъ галаз саки гьар са кас гьевечи члавалай таниш жеда. И мукъвара зун сарар сагъар хъувун патал ваъ, маса дерди аваз, са кьени кьилихрин, рикл ачух, гьил михьи, вичи гзаф йисара сарарин техник яз Дагъустан Республикадин стоматологиядин поликлиникада кваллахзавай, сарар туйкьурзавай цехдин заведующий **Абдуллагъ Байрамович БАЙРАМОВАН** патав акъатна.

Къецеалай атай са касни ракъур тийизвай, анжах лацу халатар алайбур авай и еке квалле, гьар жуьре станокрихъ акъвазна, жегъил ва яшлу вирида кваллахзава. Сарарин духтурханада жедай ван галукайла, гьатта а сухвар тазвайбурун тлални рикелай фида. Ина сарарин винел кваллахзавай ксариз и ван чпин пешекарвилини мани, гуьгуьл хкажзавай аваз хъиз я...

Абдуллагъ духтурди, гагъ са устлардин, гагъ масадан кьилихъ физ, абуроз сарар хъсандиз туйкьурдай сирер чирзавай. Адахъ галаз цехда къекъвейдалай кьулухъ чун суьгьбет авун патал кабинетдиз фена. Духтурдин столдал лагъайтла, чарарал акьуднавай сарарин схемаяр, къайдадик кваз эцигнавай гъазур протезар алай. Вичин куьмекчидиз бязи протезар устлардив вахунин, дуьзар хъувунин тапшуругъар гузвай...

Хайи Миграгърин хуьруьн юкъван школа аквалтларай жегъил Абдуллагъ Байрамов Советрин Армиядин жергейра къуллугъиз фенай. Дуньядикай ха-

бар хъана хтана, фармацевтикадин рекъий клелиз клан хъайи ада са касдин месляталди сарарин духтурвилини пеше хъана. Вуз куьтягъай жегъил Республикадин стоматологиядин поликлиникада сарарин техниквиле кваллахал акъвазна. 1996-йисалай ам сарар туйкьурдай цехдин заведующий-вилини везифайрив эгечина.

▪ **Абдуллагъ духтур, Куьне кваллахзавай, реьбервал гузвай цехдикай суьгьбет-найтла кланзавай.**

- Им инсандиз эхцигзавай сарар гъазурзавай цех я. Цехда 65 пешекарди кваллахзава. Чна ина инсанриз гьар жуьредин материалрикай - къизилдикай, ги-мишдикай, седефдикай сарарин протезар туйкьурзава.

▪ **Чи республикада сарарин гьихътин азарар иллаки гзаф гьалтзава?**

- Пародонтоз, кариес (сарар хун, кутлун, сарари къван къун...) Лугъуз жеда, 60-70 процент агъалийрихъ кариес ава. И азар авайбурун къадар чи лезги районра мадни артух я. Гьекьигун хъайитла, Агъул районда и азарди инжиклу ийизвайбурун къадар тлални я. Им, гьелбетда, хъвазвай цин кваллах я. Кьиблепатан Дагъустанда, иллаки Самур дерада, хъвазвай цик фтор квач.

▪ **И кардихъ галаз алакь-алу яз, сарарин духтурриз гьихътин меслятар къалу-риз жеда?**

- Гьар са азар, фад чир хъана, сагъар хъийиз алахъайтла хъсан я. Азардин себеб жагъурна, адан вилик пад къаз хъайитла, мадни асант жеда. Икл, гьар са духтурди агъалийрин арада вахт-вахтунда профилактикадин кваллах тухун герек я. Иллаки районра. Хуьрера и кардиз, мумкин я, са артух фикир гузвач. Ахпа, сарар члур хъана, чкадин духтурар бегенмиш тушиз, шегъерриз атана, сагъар хъийиз алахъзавайбу-

рун къадар артух жезва. Аялрин бахчада, школада сарарин гьал ахтармишзавай духтур хъун герек я.

▪ **Гьа са вахтунда сарарин духтурдихъай гзафбуруз кичлени я къван. Чи члехи юлдаш М.Жалилова ихътин гьалдикай ай-гьамдалди хъсан шиирни кхъенва. Ахътинбуруз вуч лугьуда?**

- Вичин пешедин гъавурда авай духтурдихъай кичле хъун лазим туш. Къе са тлални тларна дуьзариз хъезвай сарар пака лап пис гьалдиз къезвайди аннамшина кланда. Ахпа мадни пара тларда. Алава яз, сарарин азарар себеб яз, инсандихъ маса тлал-квални хъун мумкин я. Вучиз лагъайтла, сиве гьаммиша микробар ава. Къвед лагъайди, духтурди профилактикадин кваллах тухузвай вахтунда аялар и ва маса крарин гъавурда туна кланда. Вич милайимди, чинал хъвер алайди хъун герек я. Чи шайрдин шиирни гьа меслядад я. Аялдиз духтур гьикл эгечизаватла акъвазна эхир. Эгер секин-диз, месляталди гъавурда тваз, аялрин сарар сагъар хъийиз эгечайтла, маса сеферда абур чпин хушуналди духтурдин патав къведа.

▪ **Сарар сагъар хъийидайла, Ватандин Члехи дяведин иштиракчийриз, зегъметдин ветеранриз, гзаф аялар авай дидейриз, набутриз гьихътин къезилвилер ава?**

- Цийи сарар хутаз кланзавайбурун патал а къезилвилер 2006-йисалай амач. 2005-йисуз РД-дин здравоохраненидин 463-нумрадин приказдин ва РД-дин Гьукматдин кьарардин бинедаллаз Дагъустан Республикадин вири жуьрейрин къезилвилер авайбуруз ЕДВ (ежемесечные денежные выплаты) гузвай къайда туйкьурнава. Гъавилляй 2006-йисан 1-

январдилай сарарин протезар пулсуздаказ туйкьурзамач ва эхцигзавач. Здравоохраненидин госу-дарстводин идарайра члур хъанвай сарар акъудун ва сагъар хъувун пулсуз я.

▪ **Абдуллагъ Байрамович, куьне гъазурнавай, верди-шарзавай жегъил пешекарар авани? Хизанда Куьрехъ давамарзаватла?**

- Санлай за гъазурай пешекаррикай рахун четин я. Садан тлар къуна, масад рикелай фин мумкин я. За кваллахзавай цех-диз гьар йисуз цудралди студентар тежриба къачуз къезва. Къунши республикайрай къезвай пешекарарни ава. Санлай лагъайтла, мумкин я, республикадин саки вири районра и цехда тежриба къачунай пешекарар ава. Зи хизанда зи рехъ хва Къурбана давамарзава. Ада техник яз кваллахзавай, гила ординатура-да клелзава.

▪ **Суьгьбетдай кез чухсагъул! Абдуллагъ Байрамович, чаз чизвайвал, и мукъвара куь 55 йис тамам жезва. Чна а вакъиа кез риклин сидкъидай мубаракзава! Уьмуьрдин кьилин шартл куьне вуч яз гьисабзава?**

- Тебрик авунай пара сагърай. Уьмуьрдин кьилин шартл, за гьисабзавайвал, жувалай алакьдай хъсанвал авун я. Чилел инсанар яшаммиш жез агъзур йисар я. Мумкин я, чакай гьар сад са гьикл ятлани мукъвабуруни хъун. Ви хъсанвилини гъавурда гьат тийидайди хъайитлани, амма вуна гуьрмет, хатур авуна кланда. Рагъметлу Жамидин халу икл рахадайдиди тир чухъ, жегъилрихъ, галаз. За адаз и кар авуна лугъуз, къекъуьн герек авач. Жува-жуван тарифун туш, зун ингъе гьа ихътин шартлуналди яшаммиш жезва. Жегъил несилдизни гьахътин тарс-тербия гайитла хъсан я.

“АЙБОЛИТ”
Чир хъун хъсан я

“Айболит” газетдай
гъазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

• **Метлен** кваллакра яд акъвазнавайла, келемди куьмек гуда. Сифте метлериз чими ванна ийида. Ахпа метлеривай ихтиоловый мазь гуьцна, винелай келемдин пеш эцигна, метлерал чими шарф алчукна къаткида. Экуьнахъ дакун элекьда. Ихътин 5-6 процедура авурдалай гуьгуьниз дакун михъиз квахъда.

• **Ивидин** давление садлагъана виниз хкаж хъанвайла, са шумуд къат жуна (бинт), 9 процентдин укьусдай къежирна, дабанрал эцигна, винелай полиэтилендин пакетдалди кевирна, гуьлуьтар алукина къаткида. Са 20 декьикъа-дилай давление къайдада жеда.

• **Тумавар** хъанвайла, стакандавай семечкадин ягъ ргазвай яд авай катулдин къене туна, 40 декьикада тада. Са гъевечи члечек ва серкин пуд силих регъвена, винелай семечкадин кузвай ягъ илична, 20 суткада тада. Ахпа ам куьзна, нерин гьар са хилез 2 стлал веьгеда. Ихътин ягъади вирусар рекьиде.

• **Жалгъаяр** тазвайла, 5 таблетка аспирина, 5 таблетка анальгина, 25 мл 5 процент йод вири сад-садак какадарна, тазвай жалгъайривай гуьцда.

• **Япара сес** гьатнавайла, ругун тавунвай картуф куьлуь авуна, са тлал вирт алава хъувуна, жунадик кутуна, ксудайла япара твада. Гьа икл сес квахъдалди ийида.

• **Свах** тазвайла, къе туплавай къелек 2-3 стлал камфордин ягълу какадарна, аниз $\frac{1}{2}$ стакандавай яд цана, гьар 10-20 декьика-дилай сиве экъурда.

• **Вилерин** экв зайиф хъанвайла, члечек куьлуьз куьткунна, адал ругунвай къайи яд (1:4) илична, са суткада тада. Ахпа са гъафтедин вахтунда ийкъа пуд сеферда $\frac{1}{2}$ стакандавайди хъвада.

• **Квачин** кланер кузвайла, хуьрекдин са тлурнавай сирке, гьакъванни набататдин ягълу, са кака вири сад-садак какадарда. Ахпа ксудалди вилик, а къаримша квачин кланеривай гуьцна, целлофандин пакет ва чими гуьлуьтар алукина экуьналди тада. И процедура квачин кланер кунин лишанар квахъдалди ийида.

• **Иви ва чулав лекъ** михъи авун патал, 500 г клюкка, 300 г серг, 2 ич, чкалар аламай са лимон як регъведай машиндай авадарна, аниз 400 г вирт алава хъувуна, хъсандиз хуькуьрда. Са вацран вахтунда экуьнахъ ва нянихъ ичли рикелай чайдин 2 тлурнавайди ишлемишда.

• **Туьтвер тлаз** (ангина) башла-мишайла, гьар са сятдилай туьтвехъ къайи яд гелкуьрайтла, тлал фад алатда.

• **Мукъвал-мукъвал** хъап къведайла, фу недай вахтунда хуьрекдин са тлурнавай ичерин сирке (яблочный уксус) са чайдин тлурнавай вирт са стакан циз веьгена ишлемишун меслят къалурзава.

• **Чулав лекъ** тазвайла (цирроз) гьафтеда садра 2 кг афнирар ийкъа вад сеферда ишлемишун меслят къалурзава, амма и юкьуз маса са шейни тлурн лазим къведач.

• **Беденда** кальций бес тежезвайла, кларабар кеврек хъана, дуркунра къванер пайда ва давление хкаж жеда. Гъавилляй некледин продуктар ва балугъ мукъвал-мукъвал ишлемишун лазим я.

• **Беденда** къуват хъун, мекъвилликай хуьн патал гьар нянзи ксудалди вилик са стакан чими некледиз 10-12 стлал серкинин миже (серг жегъре рангунин чкал алайди хъун лазим я) веьгена хъун меслят къалурзава.

Туризмдин месэляяр веревирдна

АЧУХ ВЛАСТЬ

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Алатай гьафтеда "Дагъустан" РИА-дин конференц-залда РД-дин туризмдин комитетдин председатель **Мегъамед ИСАЕВА** "Ачух власть" проектдин сергьятра аваз журналистрихъ галаз пресс-конференция кыле тухвана. Анал алай вахтунда республикада туризмдин хел авай гьал, вилик финин рекьер веревирдна. Сифте гаф рахай "Дагъустан" РИА-дин руководитель **Мегъамед МЕГЪАМЕДОВА** мугъмандин вилик са жерге суаларни эцигна. Кылди качуртла, абур меркездин шегьердин пляждиз, Дербент шегьердин юбилейдиз ва шегьерда туризм вилик тухунихъ галаз алакьалу яз тешкилна кланзавай са жерге серенжемриз талукьбур тир.

Мегъамед Исаева республикадин

туризм авай гьалдикай авур куьруь сугьбетдай малум хьайивал, алай вахтунда гьалар са тимили хьайитлани хьсан патахъ дегиш жез гатлумнава. ИкI, алай йисуз РД-дин туризмдин комитетдилай Къизляр районда туриствилинни ял ягъунин кластер ачухун патал и чка "2011-2018-йисара Россиядин Федерацияда кьенепатан ва кьечепатай кьезвайбур патал туризм вилик тухун" тIвар ганвай, тайин мурадрихъ элкьурнавай федеральный программдик (ФЦП) кутун патал хьядай кьве конкурсда гьалибвал кьазанмишнава. Идахъ галаз алакьалу яз алай йисан февралдиз акьатай РД-дин Гьукуматдин кьарарда Къизляр райондин са шумуд чкадиз, гьа гьисабдай яз "Чан алай булах" тIвар алай бальнеологический лечебницадизни инвестиция чара ийида.

ФЦП-дик кутуни 2014-йисуз федеральный бюджетдай 666 миллион, республикадин бюджетдайни 150 милли-

он манат пул кьачуз куьмекада. Ида-лайни гьейри, 2018-йисалди инвесторри 60 процентдилай, яни 4,5 миллиард манатдилай гзаф пул и хилез харжда.

- Кьенин юкьуз Дагъустанда туризм вилик тухун кар алай хилерикай сад тирла, Къизляр район кьерехда акьвазна дуьз жедачир. Тебиатдин хьсан шартIаралди девлетлу тир и чкада туриствилин хел вилик тухудай еке майданарни ава, - кьейдна М.Исаева. - Кардоновка хуьруьн патарив гвай чкада геотермальный цин чешмейри бальнеологический туризм вилик тухуниз куьмекайдакай рахана. Ина авай ци ва кьаради гьатта са гьафтеда сагьламардай процедураяр кыле тухвайлани хьсан нетижаяр гузвайдал фикир желбна. КIвачерин тIалар авайбур патал инин чешмейрикай иллаки еке хийир ава.

Мегъамед Исаевичан гафарай мадни малум хьайивал, алатай йисарив гекьигайла, 2013-йисуз чи республикада ял ягъай, сагьламвал мягькемарай туристрин кьадар 8,1 процентдин артух хьана. Рекьемралди лагьайтIа, 2012 ва 2013-йисара 270 агъзур касди чи республикада ял яна.

Мегъамед Исаева Каспий гьуьлуьн кьер разивалдай кьайдада авачирди, Мегъарамдхуьруьн райондилай гатлунна, Калмыкияда акьадалди гьуьлуьн кьерехар михьиз эцигунри кьунвайди, анра санитариядин гьалар пайгар туширди кьейдна, инфраструктурадиз талукь язни гьялна кланзавай гзаф кьадар месэлар авайдакай лагьана.

Эхирдай Мегъамед Исаевича журналистрин са жерге суалризни жавабар гана.

Ерилудаказ кIвалахзавайбур

Дагъви ШЕРИФ

И мукьвара Дагъустан Республикадин МФЦ-дин (многофункциональный центр) директор **Осман ХАСБУЛАТОВ** ва анин юридический отделдин начальник **Мегъамедэмин АРСЛАНАЛИЕВ** журналистрихъ галаз гуьруь-

шмиш хьана. МФЦ-дин векилри 12 вацран нетижаяр кьуна ва цIи гьялун фикирдик квай месэляяр раижна.

Алай вахтунда Дагъустанда 13 МФЦ кардик ква. Алатай йисуз вирибуру агьалийриз виш агъзур куьллуь авунва. Абурун чехи пай паспорт качуниз ва дегишаруниз, чилин месэляриз талукьбур я. МФЦ-ра федераль-

ный ва региональный 19 идарадин куьллуьгар ийизва.

Осман Хасбулатова кьейд авурвал, МФЦ-ра кьилин фикир ийизвай куьллуьгарин еридиз гузва. Куьллуьгчийрин алакьунар ва чирвилер датIана ахтармишазва, цIийи кадрияр жагьурзава. Кадрийриз талукь вири месэляяр республикадин МФЦ-дин сайтдиз акьудзава.

Иисан эхирдалди Дагъустандин шегьерра ва районар мад 23 МФЦ ачуда. 2015-йисуз абурун кьадар 55 жеда.

- Им, государстводин куьллуьгар авунин еридилай ва регьятвилелай гьейри, кIвалахдин 1700 чкани я. Республикада чпин везифаяр герек тегьерда тамамар тийизвай МФЦ-ярни ава. Муниципальный дережадай республикадин дережадиз хкайла, яни РД-дин уполномоченный МФЦ-диз табийбур хьайила, анра авай кьайдасузвилерни чна арадай акьудда, - лагьана ада.

О.Хасбулатова набутар кIвалахал кьабулуниз талукь суалризни жавабар гана.

Студентриз тагана, чпи тIуьна лугьузва

Шагь ШАГЬОВ

И мукьвара Дагъустан Республикадин Прокуратуради Даггоспедуниверситетда ахтармишунар кыле тухвана. И кардин себеб Интернетдин социальный сайтта студентри чпиз стипендияр тагунихъ галаз алакьалу кьхьинар авун тир.

Прокуратурадин пресс-куьллуьгди хабар гузвайвал, ахтармишунри кьалурайвал, 2013-йисан ноябрдин-декабрдин варцара вуздин ректордин везифаяр тамамарзавайда студентриз са сеферда яз куьмекин пул гунин приказар акьудна. Санлай им 23 млн манатдилай артух я. Пулдин и такьа-

тар келунин идарадин кьилин бухгалтерди студентриз паюн патал тербиядин кIвалахдин ва яшайишдин жигьетдай про-реktorдив, тербиядин кIвалахдин ва жегилрин политикадин рекьей управлендин начальникдив вахкана.

Амма гьакьикьатда студентрив агакьнавай пулар санлай 2,1 млн манат я. Амай 20,6 млн. манат университетдин куьллуьгьрал алай ксари чпиз тунва.

Прокуратуради уголовный делодин материалрай силис тухун патал дело Силисдин комитетдиз ракурнава.

2014-йисан 10-апрелдиз РФ-дин Силисдин комитетдин Дагъустан Республикада авай управленди РФ-дин УК-дин 160 статьядин 4-паюнин ва 292 статьядин 1-паюнин бинедаллаз уголовный дело кьарагьарнава.

Дуьньядин халкьарин хуьрекар

Мандаринрикай

торт

Торт чурун патал герек кьведай продуктар:

- вад мандарин;
- 1,5 стакан шекердин пасукI;
- 75 гр дуьдгьвер;
- са кака;
- са стакан кьатух;
- пуд стакан гьуьр;
- сода;
- кьел.

Дуьдгьверни, шекердин пасукIни кака сад-садак хьсандакваз акадарна ва арадал атай кьаришмадиз са стакан кьатух яда. Адак, цилерикай михьна хьиз, як регьведай машиндай янавай мандаринар акадарда, са тимили кьелни кутуна хуькуьрда. И кьаришмадиз пуд стакан гьуьр яда ва адак сиркеда цIурунавай са чайдин тIуруна авай содани какадарна, тIуруар кумукь тийидайвал хьсандакваз хуькуьрда.

Тини, духовкада чрадай кьапуни кланяй чIем экьяна ва гьуьрни кIвахна, адал экIяна, са яхцIур декьикада кьван тада. Юкьван тегьерда ифенвай пичина чрада.

Торт кьайила, ам, винелай крем яна, куьлуьдаказ атIанвай мандаринрин клусаралди чIагурайтIани жеда.

Кьарникьузрикай

салат

Герек продуктар:

- 500 гр кьарникьузур;
- кьве кьил чичек;
- ругунвай пуд-кьуд картуф;
- кьацу чичек;
- пуд-кьуд кака;
- уькIуь са шумуд афни;
- кIеви ниси - 200гр;
- майонез

Гьазурун:

Кьарникьузур чухьвена, мишна, чIем цана, куьт-куьннавай чичекни кутуна, ягьлава кьавурмишда. Ругунвай картуфар, какаяр, уькIуь афнияр, ниси теркадин еке виляй яда. Кьатар-кьатар сад-садан винел эцигда;

чранвай кьарникьузур, картуфар, кьацу чичек, винелайни майонез яда. Майонездин винелай мад кьатар эцигда: уькIуь афнияр, какаяр, майонез, ниси. И кьайдада гьазурай салат гуьрчегдаказ хьчаралди бетмишда.

Гьазурайди - Жамия ГЬАСАНОВА.

Къисас вахчуз кIанзава

БОКС

Гъазурайди - Рагнеда РАМАЛДАНОВА

И йикъара Америкадин Лас-Вегасда чи ватангъли Гъабиб АЛЛАГЪВЕРДИЕВА Виридуьньядин боксёрин ассоциациядин (WBA) версиядай дуьньядин чемпионвилдин тIвар хуьниз талукъарна америкави Джерси ВАРГАСАХЪ галаз боксдай бягъс кыле тухвана. 12 раунддин нетижайрал (115-113, 115-113, 117-111) асаслу яз судьяйрикай къведа гъалибвал америкадин боксёрди къазанмишайди малумарна. ИкI, сад лагъай сеферда чи ватангъли рингдал кумукъна.

РИКЕЛ ХКИН: 31 йисан яшда авай Гъабиб Аллагъвердиева икъван чIавалди 19 бягъс (абуруйкай 9 нокаутдалди) кыле тухванай, абур вири инанмишвилелди гъалибвал къазанмишуналди акъалтарнай. И сефердани Гъ.Аллагъвердиева бягъсиниз хъсан гъазурвал акунвай, гъатта 8-раундда рацIам къатI хъайилани ада бягъс давамарун къетнай.

Америкадай тир боксёр Джерси Варгасан 24 йис я. Ада лагъайтIа, вири санлай 24 бягъс кыле тухвана, ам садрани кумукънавач.

Гъайиф хьи, чяхъ Гъабибахъ галаз гуьруьшмиш жедай мумкинвал авач. Интернетда авай хабаррал асаслу яз, Гъ.Аллагъвердиев судьяйрин къарардихъ галаз рази туш. ИкI, чи боксёрдин менеджер Владимир Хрюнова AllBoxing/Ru сайтдиз ганвай интервьюда хабар гузвайвал, Гъабиб Аллагъвердиеваз къисас вахчуз кIанзава.

- Къисас вахчунин къарар анжах Гъабиба вичи къабулда, - лагъанва В.Хрюнова.

Чи мурад Гъабиб Аллагъвердиев, гъакIни алай йисан апрелдин вацран сифте кылерай Миланда кыле феи бягъсини кумукъай чи виклегъ спортсмен Жабар Аскеров руьгъдай ават тавун, абур чпин къуватар мадни артухарун я.

Гележег авай пагъливан

АЗАДДАКАЗ КЪУРШАХАР
КЪУН

Али ЭМИРСУЛТАНОВ

Алай аямда спортди гегъеншдиз вилик еримишнава. Адал машгъл жегъилар ва гъакI абурухъ жезвай агалкъунар йисалай-суз артух жезва.

Вичин ери-бине Докъузпара райондин Усугъчайдилай тир Рустам АРАЗОВ гъа ихътин къегалрин жергедай я. Алай вахтунда ада Каспийск шегъердин 4-нумрадин школада 9-классда кIелзава.

2012-йисалай Рустам, Къ.Къурамегъамедован тIварунихъ галай азаддаказ къуршахар къадай школадиз физ хъана. Йисни зуран къене ада гзаф акъажунра иштиракна. Сифте медаль Рустама шегъердин ва республикадин акъажунра 2 ва 3-чкаяр къуналди къазанмишна.

2013-йисан мартдин вацра Белоруссиядин Гомель шегъерда азаддаказ къуршахар

къунай кыле феи "Къизилдин машах" тIвар алай международин турнирда Р.Аразова 3-чка къуна. ЦIи лагъайтIа, и турнирда Рустама вичихъ хъсан гъазурлухвал ва устадвал авайди 1-чка къуналди субутна.

Идалайни гъейри чи къегал хци алай йисан февралдиз Орловский областдин Мценск шегъерда кыле феи Вирироссиядин турнирдани 1-чка къазанмишна.

Чна Рустам Аразоваз агалкъунар тебрикзава ва спортдин рекъяй генани еке куклушрихъ агакъун алхишзава.

Сулейман Керимован куьмекдалди

ФУТБОЛ

Дагъви ШЕРИФ

И МУКЪВАРА Ахцегъиз хъфейла, заз гзафбурувай футболдай райондин командадиз Сулейман КЕРИМОВА тIебии тушир "векъедин" (искусственный) майдан ганвайдан патахъай ванер хъана. Ам С.Керимова ганвайди туш лугъузвайбури авай. Гъакъикъат гихътинди ятIа чирунин мураддалди, гъакIни "Ахцагъ" командадикай, и мукъвара башламишдай футболдай Дагъустандин чемпионатдикай суьгъбетун патал чун Ахцегърин 2-нумрадин СОШ-дин патав гвай стадиондал фена.

Нисинилай къулухъ ракъини Гъамам дередихъай нур гузвай. Камил ГЪАЖИЕВАНИ Абдул ЖАЛИЛОВА жегъилар вердишарзавай.

Ахцегъа футболдин команда аваз гзаф йисар я. Абурухъ Россиядин ва Дагъустандин дережеда са жерге агалкъунар хъайиди, чпикай газетдин чинрилай хабарар ва муштулухар агакъайди чи рикел алама. Алай вахтунда лагъайтIа, футболдин секцияда вердишвилер къачузвай 150-далай виниз жегъилар ава. Жаванрин ва аялрин къве командадиз пайнава ва къуд тренерди абур вердишарзава. Гзафбуру "хуьруьн чкада футболдиз ихътин фикир гузва жал?" лугъуз фикирунни мумкин я. И кар жуван вилералди акур зунни тажуб хъана. Амма аялар ва тренер патал тешкилнавай шартIарикай рахайтIа, авайди анжах стадион, варар ва къецил къуд цлакай ибарат къве кIвал я.

Камил Гъажиева хвешивилин гиссеривди чпин агалкъуникай суьгъбетзавай ва къулай шартIар жедайда еке умудар кутазвай.

Камил стха, сифте суал футболдай райондин командадиз ганвай тIебии тушир майдандикай я. Гзаф вахт я садбуру ам Сулейман Керимова, муькуьбуру райондин кыли, пуд лагъайбуру спортдин министерстводи ганвайди я лугъуз. Са ужуз затIни туш къван. Гъакъикъатда ам гъинай атайди я?

- За райондин командадин тренервиле кIвалахиз 13 йис я. Вири и девирда чна и тIебии векъ авай, гатуз вич дергесдалди язавай, гагъ къуншири чпин хипер ачухиз тIишкIур гузвай майдандал къугъваз, райондин спортдин уьмуьрда агалкъунар, наградаяр къазанмишна. Вири и вахтунда, тIебии тушир майдан хъун чи гъар садан эрзиман мурад тир. Вучиз лагъайтIа, жуван майдандал кедаяр алаз къугъвазвай чун, патал феиля, бутсыяр алукуьнуниз мажбур жезва. Вердиш тушиз абур алаз къугъун регъят кар туш. Майдандихъ галаз санал жезвай къулайвилер мадни ава. Са шумуд йис тир за Сулейман Керимоваз чарар къхыз. Чи командади-

кай, адан агалкъуникай, мумкинвилерикай ва чяхъ авай шартIарикай адаз хабар гузвай. Гъатта "Анжи" Москвада къугъвазвай вахтунда РФ-дин Федерациядин Советдин дараматдиз фена, чарар вегъей дуьшуьшарни хъана. Чидач, белки, адав агакъзаваж жеде, белки, вахт авачир, амма алатай йисан ноябрдин вацра Дагъустандин физический культурадин ва спортдин министерстводай чаз чи майдандин размерар, командадин агалкъуникай делилар, наградаяр, къве йикъан вахтунда гъана, къалура лагъай хабар гана. Им, гуьгъуьнлай чир хъайивал, Сулейман Керимова абуроз чаз куьмек ая лугъунихъ галаз алакъалу тир. ИкI, чи ватангълидин куьмекдалди чаз Дагъустан Республикадин физический культурадин ва спортдин министерстводи а майдан гана. Сулейман Керимова вичин харжийрихъди къачуна гана лугъузни жедач, амма адан куьмек галачизни жедачир. Сагърай вич!

мил вахтундила а девирда райондин кыл Сафидин Наврузалиевича и кар къатIана ва куьмекиз башламишна.

Командадихъ хъайи еке агалкъуникайни лагъанайтIа кIандай.

- Райондин администрациядин патай куьмек жез башламишайла чна Дагъустандин, Россиядин дережедин акъажунра иштиракна. ИкI, 2006-йисуз "Ахцагъ" команда жегъилрин футболдай РФ-дин Къиблепатан чемпионатдин призёр хъана. 2007-йисуз Волгоградда Чехи Гъалибвилдин сувариз талукъ яз кыле феи РФ-дин чемпионатда чна 1-чка къуна. Гуьгъуьнлай къвед-пуд йисуз РД-дин 1-лигада датIана 1-2-чкайриз лайихлу хъайи "Ахцагъ" РД-дин кылин лигадиз акъудна ва 16 командадин арада 3-чка къунай.

Къехъ генани еке агалкъунар хъурай. Ашкара тирвал, 26-апрелдиз Дагъустандин кубок, 3-майдиз республика-

"Ахцагъ" команда

А майдан Москвадай хкун ва Ахцегъа чиле тун герек я. Имни, сир туш, еке харжийрихъ галаз алакъалу кIвалах я эхир...

- Эхъ, ам хкун ва чиле тун райондин администрацияди вичин хивез къачузва. "Ахтынский район" муниципальный тешкилатдин кыл Осман Магъмудовича, къанунрал асаслу яз, ам хкiday ва чиле твадай фирма хкягъунин серенжемар кыле тухванва. Ингъе материал чкадал саки хканва ва и йикъара туькIуьрунин кIвалахрив эгечIда.

Ихътин майдан республикада анжах Ахцегъиз ганвани?

- Ваъ, чяхъ галаз санал ихътин майдан Шамильский райондизни ганва.

Гъисабин, къугъвадай майдан хъанва. Атай мугъманар, тамашачияр ацукъдай чкаярни герекя къван.

- Тамашачияр чяхъ агъзурдалай гзаф жедай вахтарни ава. Эхъ, амма абуроз ацукъдай чкаяр авач, руквади къуна, винихъ галай рекъел акъвазна, килигуниз мажбур жезва. Гъелбетда, трибунаяр ва маса шартIарни жедайдак умудар кутазва. Сифте зун жуван хушуналди аялар вердишариз, абурухъ галаз къугъваз башламишайла, чяхъ гъич са затIни авачир. Са тI-

дин кIвенкIвечивал патал акъажунар башламишзава. Бес и акъажунра кIвалин къугъунар "Ахцагъ" командади гъина ийида?

- Чи стадион туькIуьрунин кIвалахар къве вацра давам жеда ва, иниз килигна, чун кIвалин къугъунарни къунши районра кыле тухуниз мажбур жеда.

Команда и кардиз гъазур яни? Гъикъван лагъайтIани, кIвале хъиз туш...

- Тренировкаяр чун гагъ сана, гагъ масана авуниз мажбур жеда. Руьгъдин жигъетдай лагъайтIа, футболдин тIебии тушир "векъедин" майдан гуни хвешивилей, къаст эцигна, вилик физ алахъда.

И мукъвара Бабаюрт районда кыле феи акъажунрани командади иштиракнавай...

- Гъар йисуз им Бабаюртда яшамаш хъайи, вичин эсил-несил Ахцегъ райондин Хинерин хуьрай тир рагъметлу Магъмуд Магъмудован тIварунихъ тешкилзавай мини-футболдай районрин уртах къугъунар я. А акъажунра чун гъалиб хъана. Чи командадиз спонсорвилдин куьмекар гайи Хинерин хуьруьн кыл Эльсон Магъмудоваз ва анин школадин директор, райсобранидин депутат Мегъамед-Гъуьсейн Гъасановаз чухсагъул!

Нигерияда телефвилер

Нигериядин меркездин автовокзалдал кьведра хьиткынардай шей кардик кутунин нетижада телеф хьайибурун кьадаг хейлин артух хьана. Эхиримжи делилрал асаслу яз, 71 кас кьена, 124 касдални хирер хьана, хабар гузва Франс-Пресс агентстводи. Полицияда кьейд авурвал, хасаратвилер хьайи вирибуру больницайриз агакьарнава. Идалайни гьейри, хьиткынуунин нетижада 40 автобусдизни зиянар хьана, кьейдзава Ассошиэйтед Прессди.

Кьушаба теракт 14-апрелдиз уьлкведин меркез Абуджада пакамахь арадал атана. Гьелелиг са дестедини и кардай жавабдарвал вичин хивез кьачунвач, амма экспертрин фикирдалди, хьиткынуунин террориствилерин “Боко Гьарам” тешкилатдай тир радикальный исламистар шерик я.

Нигериядин президент Гудлак Джонатан халкьдихь элкьвена рахана ва ада теракт кьетидиказ пислемешна, радикальный исламистрин десте дибдай акьудда лагьана кьин кьуна.

“Боко Гьарамдин” боевикри 2009-йисалай уьлкведин кеферпатан районрин аслу туширвал патал Нигериядин властрихь галаз женг члугвазва. Асул гьисабдай мусурманар яшамеш жезвай и территориярал исламистри шариатдин законрал бинеламиш хьанвай гьосударство тешкилун планламишзава. Анжах алаатай гьафтедин кьвед лагьай паюна радикальный дестеди гьужумар авунокди 210 касдилай гзафбур телеф хьана, хабар гузва IB Times-ди.

“Боингдихь” кьекъуьн давам жезва

Малайзиядин квахьнавай “Боингдихь” кьекъезвайбуруз Индийский океанда нафтиадин леке жагьанва, хабар гузва Франс-Пресс агентстводи. Амма 14-апрелдиз жагьурунунин кьвалахар кьиле тухузвай Австралиядин координационный центрадин кьил Ангус Хьюстона малумарайвал, ам вучтин леке ятла чирун лазим я.

“Австралиядин жагьурунарни кьутармишунардай “Оушен Шилд” гимидиз ислен йикъан нянрихь нафтиадин леке жагьана. Пешекарри кудай шей анализ авун патал адан чешмеяр кьачунва. Чаз и леке гьинай атанвайди ятла, чир хьун лазим я ва и кар патални хейлин вахт лазим кьведа”, - кьейдна Австралиядин Перт шегьерда хьайи пресс-конференциядал Хьюстона.

Ада гьакни хабар гана хьи, тахминан и самолетдинбур тир “чулав яцикри” им ругуд лагьай югь я чпикай са жуьрединни хабар гун тийиз. Гьавилай 14-апрелдиз жагьурунунин серенжемар кьиле тухун патал цин кланяй фидай “Блюфин-21” автомат кардик кутунва. Ада самолетдин куквар хьанвай

класар жагьурда. Цин кланяй самолет аватай чка жагьурунунин кьвалахри садни кьве югь кьадач.

Куала-Лумпурдай Пекиндиз физвай Малайзиядин авиакомпаниядин “Боинг-777” самолет 8-мартдин йифиз радаррай квахьна. Ада 239 кас авай. Индийский океанда ам жагьурунунин серенжемар давам жез са вацралай гзаф я. И карда военный 11 ва граждандилин 4 самолетди, гьакни 14 гимиди иштиракзава. Идалай вилик ам жагьурунунин кьвалахдик Британиядин цин кланяй фидай лутквени экечна.

Танкар ва БТР-ар - Донецкий областда

15-апрелдин йифиз Донецкий областдин Краматорск шегьердин патарив Украина федералламишунин терефдарриз Украинадин армиядин са шумуд БТР акуна, хабар гузва “Цийивилер” РИА-ди.

Чкадин агьалийриз заводрикай садан паркунин патавай БТР-ар гьик фенатла акуна. Исятда ана пуд машин ава. Абурун экипажри чкадин агьалийриз, махсус серенжем башламишун хьайитла, чпин кьвалерай экьечтавун меслятна. Гьа са вахтунда танкар ва чеб чпиз фидай тупар Славянскдин терефдихьайни акуна.

Украина федералламишунин терефдарри покрыйкайрикай блокпостар арадал гьанва. Абуру шак физвай вири машинар акьвазарзава, са бязи шоферриз шегьердиз гьахьун кьадагьа тирди лугьузва ва абур элкьвена хьфиниз мажбурзава. Ихьтин са постунилай абуру милиционерар авай автобус шегьердиз ахьайнач.

“Чи везифа шегьердиз футфачияр, “Эрчи патан сектор” ахьай тавуникай ибарат я. Идалайни гьейри, Харьковдай МВД-дин “Ягуар” подразделенидин аскерар атун мумкин тирдан ва абур чна кьунвай дарамат вахчуз чалишмиш жедайдан гьакьиндай малумат ава”, - хабар гана активистрикай сада.

Шегьердин кьилин везифаяр тамамарзавайди тир Вячеслав Пономарева залан техника санихьай масанихь физвайдан гьакьиндай датлана малуматар агакьзавайдакьани лагьана.

“Чун гьазур жезва, арадал атанвай гьаларал чна гуьзчивалзава. Кьуд патухьай шегьердиз кьезвай техникадин гьакьиндай малуматар агакьзава. Кьилинди чаз иви экьичиз кланзавач, чун рахунар кьиле тухуз гьазур я”, - кьейдна Пономарева.

Ада военный аксивал кьалурзавайбурун терефдал элячлуник умуд кутазва “Абур чи душманар туш, абур кьвалериз хьфида ва уьлкведа арадал атанвай гьахьсузилериз килигда, ахпа чи патал элячда”, - гьисабзава Пономарева.

Гьа са вахтунда, “Интерфаксди” хабар гузвайвал, Славянскда чпи-чеб хуьзвайбурун са шумуд постунал гьужумар авуна.

“Тайинарнавай малуматрал асаслу яз, лишанар алачир машинда аваз физвай, чулав рангунин партал алай инсанри гуьле гана”, - малумарна агентстводиз шегьердин чпи-чеб хуьзвай кьуватрин координатор Николая. Ада вичин фамилия раиж тавун тлабна. Адан гафаралди, чпи-чеб хуьзвай кьуватрин са шумуд постуниз гуьлле гана. Виликамаз кьунвай делилрал асаслу яз, хасаратвал хьайи кас авач.

Луганский областдин координационный советдин член Алексей Чмиленкоди Славянскдин чпи-чеб хуьзвайбуруз куьмек гуз фидайдан гьакьиндай малумарна. Ада гьакни

алай вахтунда Луганскда гьалар секинзавайдини лагьана. Мариуполдин активистрини шегьерда гьалар кьайдадик квайдан гьакьиндай хабар гузва.

Верховный Рада элкьуьрна кьунва

Аксивал кьалурзавай серенжемдин иштиракчийри 15-апрелдин йифиз Верховный Рададин дарамат элкьуьрна кьуна ва МВД-дин кьил Арсен Аваков отставкадиз рагьурун истемишна, хабар гузва “Интерфаксди”.

И серенжемдин иштиракчийри Украинадин рагьэкьечдай пата кьиле физвай гьерекарни акьвазарун патал властриз кьетли серенжемар кьабулуниз эвер гузва. Киевдин милициядай хабар гайивал, парламентдин дараматдин патав 150-дав агакьна инсанар кьватл хьанва. Кьайдаяр чурунунин гьакьиндай са гьихьтин ятани малуматар авач. “Эрчи патан секторди” Facebookда хабар гузвайвал, инсанри дараматдал гьелелиг гьужумзавач, амма Рададиз гьахьдай чкадал цаяр хьувунва. “Обществодин истемишунар якьинбур ва са жуьрединбур я: абуруз халкьдиз акси министр Аваков ва гьукуматдин хаинвилдин политика кланзавач ва гележегдани эхийиз кланзавач. Инсанри Турчинов ва Аваков Верховный Рададиз атун истемишзава”, - кьейдзава малуматда.

УНИАН-ди хабар гузвайвал, пикетдин иштиракчийри гьакни Украинадин президентдин везифаяр тамамарзавайди тир Александр Турчиновни отставкадиз фин истемишзава.

Украинадин президентвиле кандидат, “Батькивщина” партиядин регьбер Юлия Тимошенкоди халкьдин депутатриз парламентдин дарамат хуьн патал Верховный Рададин патав атуниз эвер гана. “Яракьламиш хьанвай вишералди инсанри парламентдин дарамат элкьуьрна кьунва. За кьез, депутатриз, тади гьалда Верховный Рададин патав алад лугьузва”, - гьизва Тимошенкодин гафар “Цийивилер” РИА-ди.

Адан фикирдалди, “исятда инани Донецкда авай хьтин гьалар арадал кьведа”. Тимошенкоди малумарайвал, Рададин патав атанвайбур ислен йикъан нянрихь Майдандал алайбур тир ва абуру уьлкведа власть терг авуниз эвер гузва. “Абур Украинада власть кьаз чалишмиш жезва”, - кьейдна Тимошенкоди. “Зун Верховный Рададиз фин лазим я”, - алава хьувуна политикди.

Референдум тухуз гьазур я

Украинадин Центризбиркомдин председатель Михаил Охендовскийди 25-майдиз президент хьайи сечкийрихь галаз санал референдумни тухуз гьазур тирдан гьакьиндай 14-апрелдиз малумарна, хабар гузва “Интерфаксди”.

Амма и кар авун патал вири Украинадин референдумдин гьакьиндай закондик я де-

Рекьем

• Дагьустандин Кьилин пресс-кьуллугьди хабар гайивал, 2014-йисан майдалди чи республикада 30-дав агакьна аялрин бахчяяр ишлемешиз вахкуда.

Алай вахтунда лагьайтла, республикадин аялрин бахчяйрин учирда 50 агьзур аял ава.

ЦБ-дин курсуналди кьенин юкьуз:

1 доллар - 36,00 манат,
1 евро - 49,68 манат,

кьизил (1 гр) - 1516,43 манат,
гимииш (1 гр) - 22,82 манат.

ИНТЕРНЕТДАЙ.
Гьазурайди - Шагьисмаил ГЬАЖИМИРЗОВ

гишвилер кухтун, я тахьайтла, махсус закон кьабулун чарасуз я, малумарна брифингдал ЦИК-дин кьили. Адан гафаралди, Украинадин гилан законодательстводал асаслу яз, референдум тешкилуни гьакьиндай кьарар халкьдиз раижайдалай гуьгьуьниз 50 югь алаатайла, тухун лазим я. 25-майдалди лагьайтла, амайди 40 югь я.

Гьа и йикъав агакьун патал референдум кьиле тухудай вахтар тимилярун лазим я, кьейдна Охендовскийди. Законда референдум президент хьайи сечкияр тухузвай участокра тухун лазим тирдини кьалурун важиблу я. Адан гафаралди, виридалайни четин месэла Украинада бюллетенар чап авун патал герек тир кьадаг махсус чар тахьуникай ибарат я. ЦИК-дихь гьелелиг референдумдал гьихьтин суалар гьун планламишнаватла ва ихьтин референдум тухудай субъект вуж жедатла, малумат авач.

Ислен юкьуз Верховный Рададин спикер, уьлкведин президентдин везифаяр тамамарзавайди тир Александр Турчиновани уьлкведа гьосударстводин тьукьуьр хьунин месэладай референдум кьиле тухун мумкин я лагьанай.

Розыскда авайди яз малумарнава

Россиядин МВД-дин силисдин департаментди РФ-дин сергьятар тьукьуьрдай Федеральный агентстводин виликан руководитель Дмитрий Безделов федеральный розыскда авайди яз малумарнавайдан гьакьиндай хабар гана.

Безделовал маса ксарни галаз саки са миллиард манат чуьнуьхунай шак физва. И пул 2009-йисуз Абхазиядихь галаз авай сергьятдин пунктар эцигун патал бюджетдай чара авунай, амма нетижада абур “Агросоюз” банкунин счотра аваз жагьана. И банкунихь галаз винидихь твар кьунвай ведомстводин виликан руководителдин бубадин алакьани авай. 2013-йисуз ревизионный комиссияди гьосударстводин сергьятдал пунктар эцигунин кьвалах тухун тавунвайди винел акьудна. А члавуз ведомстводин кьиле авай Безделов патални и кьвалах анжах алаатай йисан 21-октябрдиз отставкадиз финалди куьгьа хьана.

Алаатай йисан сентябрдиз Россиядин МВД-дин силисдин департаментди “Лап гзаф кьадагьа гьарамзадавилер авунай” статьядай уголовный дело кьарагьарна. Силисди 2009-2010-йисара Росграницади “Агросоюз” банкуни са миллиард манатдив агакьна пул ягьайди чирна. Зур йисалай адан иесийрикай сад чиновник Александр Безделован буба хьана. И чуьруькдилай гуьгьуьниз ам банкдин иесийрин жергедикай жечна.

2014-йисан сифте кьилерай силисдиз Дмитрий Безделовав вугудай суалар пайда хьана. Адаз са шумуд сеферда силс тухуз эвер гузвай чарар рактурна, амма ада абур кваз кьунач. Росграницадин виликан кьил нубатдин сефердани силисдин органриз та-тайла, ам федеральный розыскда авайди яз малумарун кьетна.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛАР:
РД-дин Халкъдин Собрание,
РД-дин Гьукумат
367000, Махачкала, пл. Ленина, 1

КЪИЛИН РЕДАКТОР
А.У. САИДОВ
Тел/Факс. (872-2) 65-00-60
E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ
Ш.Ш. ШИХМУРАДОВ
65-13-55

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ -
ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГЪИМОВ
65-02-81

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
К. М. КАЗИМОВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
А. Х. ГЪАМИДОВ
65-00-63

БУХГАЛТЕРИЯ
65-00-62

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
Э. ШЕРИФАЛИЕВ

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 18.00

Газет "Лезги газетдин" компьютерин базада гьазурна.

Газет "Лотос" ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкала,
Пушкин куьче, 6.

Тираж 9760

Макъалаяр редакцияди туькьур хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикрар сад тахун мумкин я.

Газет массовый коммуничайрин хиле закондательствода амал авунал гуьчичвал авунин ва культурадин ирс хуьнин рекъай РФ-дин Федеральний кьуллугдин Кьиблепатан федеральний округда авай Управлениди регистрация хъувунва.

ПИ № ФС 10-6468 2007-йисан 26-январь

РЕДАКЦИЯДИН АДРЕС:

367018, Махачкала,
1 Петридин проспекти, 61,
7-мертеба.

Гь - И лишандик квай материалар гьакъидихь чапзавайбуур я.

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД
БИК - 048209001
ИНН - 0562043725
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Гь Мубаракрай!

Къурагь райондин Кумухърин хуьруьн администрациядин кьил Руслан Нажмуудинович УЛУБЕГОВАЗ:

Къе шад югъ я, мугьман
бул я гьенел ви,
Экуь тир рагъ даим хъурай
кьилел ви!

Зегьмет чIугваз, къачун
тавур туьгьметар,
Халкъдин патай
къазанмишай гьуьрметар.

Къе 60 йис тамам хьанвай
береда,
100 (йи)салайни амукъуй
и жьуреда.

Чуру хиял хъайиди туш
рикIе ви,
Ад ава ваз хизандани
хуьрени.

Рази язва гьарма сад вун
акурди,
Крар галай гьамишанда
абурдин...

ВИ 60 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ
ТЕБРИКЗАВАЙ
ХИЗАНАР, ЯРАР-ДУСТАР,
МУКЪВА-КЪИЛИЯР.

Жегьил бажарагъар

КОНКУРС

Векил ТАРХАРОВ

Саратовдай тир машгур журналист ва писатель **Вера Львова** чи улкъведин жуьреба-жуьре пилера гзафбуруз сейли кас я. 1997-йисуз ада "Гьикаят - аялриз" лишандик кваз Вироссиядин литературадин конкурс арадал гъана. Адан кьилин макъсад жегьил авторриз, художникриз, рецензентриз, иллюстраторриз куьмекар гун, абурун яратмишунрин ктабар, кватлалар чапдай акъудун я. И проектдин сергьятра аваз В. Львовади школайра келзавай аялрин арада гьикаятдин куьруь эсерар, шиирар кхьинай, шикилар чIугунай

сателрин 15-далай артух уртач кватлалар чапна.

Лугун лазим я, В. Львовади арадал гъанвай конкурсдихь международный статусни хьанва. ИкI, 3 йис идалай вилик Россиядин машгур писателди Бакудин школайра келзавайбурун арадани и гьерекат кьиле тухванай.

14-апрелдиз Махачкъалада "Молодежь Дагестана" газетдин пресс-конференциядин залда нубатдин конкурсдин гъалибчийрин дипломарни савкъатар вахкана. И сеферда конкурсда Махачкъала шегьердин школайрани гимназия чирвилер къачузвай аялри иштиракна. Мярекатда Вера Львовади, "Молодежь Дагестана" газетдин кьилин редактор Абаш Абашилова, республикадин га-

конкурсар тешкилзава. 17 йис къван я ада бажарагълу жегьилар винел акъудунин мураддалди улкъведин хейлин шегьерра сиягъатиз. Кьилди къачуртIа, адан теклифдалди "Гьикаят - аялриз" конкурс Саратовда, Чебоксарра, Энгельсда, Марксда, Димитровградда, Махачкъалада ва масанра кьиле фена. И девирда ада жаван шаирринни пи-

зетрин журналистри иштиракна. "Виридалайни хъсан рецензия", "Виридалайни хъсан иллюстрация" ва маса номинациярай кIвенкIвечи чкаяр къур аялар ва абуроз чирвилер гузвай муаллимар РД-дин журналистрин Союздин, "Дагестанская правда", "Молодежь Дагестана" газетрин патай дипломриз ва махсус савкъатриз лайихлу хьана.

Хуьруьнвияр кIватIна

МЯРЕКАТАР

Дагъви ШЕРИФ

"Фиярин хуьруьн тарих". Ихътин тIвар алаз Гуьлугълан МАМЕДЯРОВА урус чIалалди туькьурна акъуднавай ктабдин презентация и йикъара Махачкъала шегьерда авай "Шагъ дагъ" ресторанда кьиле фена, ина автордин ярар-дустар, фиярвияр кIватI хьанвай.

Ашукъ Ширинан рухвар тир Шемшира, Айдуна, Рамазана, Симсара тамамарзавай лезги халкъдин къадим авазрин ванцелди вирида столрихъ чкаяр къуна. Микрофондихь экъечIай Фиярин хуьруьн кьил Явер Рашидова Гуьлугълан Мамедярова хайи макандикай ктаб кхьи-

най, хуьруьнвияр санал агудунай чухсагъул лагъана.

Мярекат кьиле тухун Фиярин хуьруьн къаюмвилдин советдин председател Идаят Насировал тапшурмишна. ИкI, микрофондихь экъечIай гьар сад хайи хуьруьн агалкъунрикай, исятда авай мумкинвилерикай, тIал алай месэлайрикай рахана.

Инсан чубарукдиз ухшар я: хайи мугъ садрани рикIелай алатдач лугъудай халкъдин мисалдилай башламишзавай и ктабда хуьруьн тарих, фиярвиьрин накъан ва къенин уьмуьр вири терефрихъай тамамдиз ачухнава лугъузни жедач. ЯтIани лезгийрин къадим искусствода чан хкиз алахънавай хъсан устIар Гуьлугълан Мамедярова кьилиз акъуднавай кар тебрикуниз лайихлу тирди къейдна.

Малумат

Гьуьрметлу ватангълияр!

"Лезги газетдиз" 3-апрелдиз акъатай "Славная семья Лезгинцевых" макъалада чна квевай Лезгинцевриз республикадин меркезда эцигзавай памятник куьтягун патал куьмекидин гьил яргъи авун тIалабна. Ам Чехи Гъалибвилдин сувариз - 9-Майдиз - ачухун патал мад сеферда алакъдай куьмекар гун тIалабзава. "Эльбин" банкда авай "Лезгинцеврин" мергьаматлувилдин фондунин рекевизитар агъадихь гузва.

ПОЛУЧАТЕЛЬ:
Дагестанский региональный
благотворительный фонд
"Лезгинцевы"
ИНН 0561052452
КПП 056101001
ОГРН 1050500003201
Р/с 40703810400850008012

БАНК ПОЛУЧАТЕЛЯ:
ОАО АКБ "Эльбин"
Дополнительный офис № 5
г.Махачкала
ИНН 0541002446
КПП 054101001
БИК 048209755
К/С № 3010181020000000755

Са тIимил хъвер

- *Духтурди:*
- *Куьн шаз чи санаторийда сагъар хъуьуна хъфейди тир. Мад хъвадач, гила закай эсиллагъ маса итим жедани лагъанай. Азарлуди:*
- *Закай эсиллагъ маса итим хъунни авуна, анжах адани, гьа за хъвай, ички хъун гадарнач хьй, гадарнач.*
- *Къвалин вилик квай гъаятда гъиле ичли сумка авай пенсионер фикир-хиялдик акатнава: "Яраб, - лугъузва ада вичи-вичикди, зун туьквендиз физвайди ятIа, анай хкъезвайди?"*
- *- Отпуск гьикI акъудна, дуст, - хабар къазва юлдашди.*
- *Гьа кIвалахдал хъиз, са карни тийиз, недай вахт гуьзетиз.*

Проводится подписка на 2-ое издание энциклопедии "ЛЕЗГИСТАН". Стоимость подписки на 1 экземпляр - 1000 р. Обратиться в Институт педагогики (367012, г.Махачкала, Леваневского, 4) к К.АКИМОВУ. Тел.: сл.67-18-59; д.64-01-18; моб.8-928-560-18-66.

Махачкъалада яшамаш жезвай Эсетов Азедин Мурадовичан хизанди играми диде

СУНА

рагьметдиз финихъ галаз алакъалу яз Велимурадов Мусафендидиз ва вири багърийриз башсагълугъвал гузва.

Хабар це

КВЕВ "ЛЕЗГИ ГАЗЕТ" МУС АХГАКЪЗАВА?

Хемиедиз, жуьмядиз, кишдиз, гьяддиз, илендиз, саласадиз, арбедиз? -

Шегьер, район, хуьр къалура -

Жуван тIвар, фамилияни -

ТIалабзава атIана редакциядиз рахкурун.